

İDARE DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl: 31

Kasım - Aralık 1961

Sayı: 273

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

Sahile

Demokrasi idaresinde polis disiplini problemiRüştü ÜLKEN	3
Demokrasi Üzerine Konferanslar	

Dr. A. Kutbettin AKKAN 13

Gayrimenkule Tecavüz Meseleleri0. Hulusi TUNABAŞ	4:2
--	-----

Suçlu Çocuklar için Ayrı Mahkemeler
Kurulmasını Zorunlu Kılan Sebepler ...

A. Turhan ŞENEL 63

Amerika Birleşik Devletlerinin Nüfusu **Kenan KIZILTAN** 77

Vilâyet Hususi İdareleri Alim Şerif ONARAN	94
--	----

Belediye Bütçelerindeki Hisseler	Necati ÖZEN 113
----------------------------------	------------------------

İDARİ COĞRAFYA:

Senirkent Kazası İdarî Coğrafyası	Ahmet Remzi HATİP 125
-----------------------------------	------------------------------

KANUNLAR:	136
------------------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı : 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllıkı : 750 kuruş

----- 000 -----

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de:

Bulunan yerin Malsandığına tutan yatırımlar mukabilinde alınacak (çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü-Ankara

Adresine gönderilmelidir.

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

----- 000 -----

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazının iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye derç olunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü’ne müracaat edilmelidir.

Sahibi: İçişleri Bakanlığı

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mes’ul Müdürü: **Selim AYBAR**

TETKİKLER

Demokrasi idaresinde POLİS DİSİPLİNİ PROBLEMİ

Yazan:
Rüştü ÜLKEN
Tetkik Kurulu Müşaviri

Teleskopla göklere baktığımız zaman sayısız yıldızların hayret verici bir düzen içinde, birbirine çarpmadan, hareket ettiğini görürüz. Yıldızlar âlemindeki bu mucizeli ahenk, ister tabiat bilgisi açısından incelensin ister tanrının iradesine bağlansın, bizi insan topluluğunun ahenksizliğini düşünmeğe şevketse yeridir.

Gerçekten toplum hayatımız, hayatların en çapraşığı olduğu için ona insan aklından başka birçok unsurların müdahalesi görülür: Tarih, anane, kinler ve ihtiraslar, yığınların tamamıyla gayri aklı psikolojisi, ferdi ve sosyal insiyaklar... Bütün bunlara rağmen topluluğumuzun ahenksizliği son ve değişmez bir durum değildir.

Modern çağlardaki anarşinin sebeplerini hürriyetleri aşırı surette kayıtlayan otoriter usuller hazırlamıştır. Bizde toplantı hürriyetini düzenleme iddiası ile ortaya çıkan 6761 sayılı meşhur kanunun ihdas ettiği rejim ve kötü uygulama tarzı, bunun yakın tarihimize ait taze ve tipik bir örneği sayılabilir.

Hürriyet ve disiplin, insan topluluğu için iki büyük ihtiyaçtır. Her birinin diğeri aleyhine ifratı, topluluğun rahatını kaçırıyor. Hüner, bu iki kıymetli unsuru tam dozunda verebilmektedir.

Hürriyete müdahale alanında görülen asabî mukavemetler, aslında, şuurlu bir disipline karşı değil, demokrasi ile bağdaşamayan polis zihniyetine ve sürü nizamına karşıdır. İnsanlar daima kendilerine birer şahsiyet olarak ve eşit muamele yapılmasını istiyorlar. Şahsiyeti ve eşitlik prensibini zedelemek derin reaksiyonlar uyandırdığı gibi bunlara saygı göstermek birinci derecede disiplin amili olmuştur.

Şu halde, disiplin fikri ile ferdin hürriyeti meselesi birbirine nasıl uzlaştırılmalıdır? Sert bir disiplinden gevşek bir inzibatını gidilmelidir?

Emir ve tedbirlere «Lütfen itaat ediniz» mi demelidir? Meselenin çözüm şekli bu olamaz. Tersine, ahenksizlik ve huzursuzluk büyüdükçe o nispette kuvvetli ve müessir, fakat psikolojik balamdan olgunlaşmış; bir disipline zaruret vardır.

Bu sözlerimizle, disiplin probleminin ve dolayısıyla idare mesleğinde «Emir verme» tekniğinin büyük önemine işaret ettikten sonra, asıl konumuza girelim.

Burada (Polis) kelimesi ile geniş anlamında zabıta, yeni tabirle kolluğu, yani Jandarma, Polis, Belediye Zabıtası gibi adlar altında görevlendirilmiş memurlar marifetiyle temsil edilen devlet gücünü kastediyoruz. Polis dediğimiz devlet gücünün esas fonksiyonu nedir? Bu sorunun cevaplandırılması, bize polis mefhumunu veren bir izah lüzumunu gösterir. İmdi, polisin geçirdiği tarihî istihale ve gelişme safhalarını ve bir sürü polis nazariyelerini bir yana bırakarak polis mefhumu üstünde biraz duralım:

«Polis, zor kullanma tehdidi veya tatbiki ile müesses nizamı düşebileceği tehlikelere veya zararlara karşı koruyan idare faaliyetidir.»

İlk önce belirtmek yerinde olur ki, yalnız ve yalnız idare organlarının faaliyeti, polis faaliyetidir. Yasama ve Yargı organlarına ait bazı tasar- ı uflar, vasıta ve maksat itibarıyla polis faaliyetine uygun düşse bile, «İdare» olmadıkları için bu faaliyetleri polis mefhumuna girmez. Bunun gibi; özel teşekkül, şirket ve müesseselerin - kanunun müsaadesi altında kurdukları kendi kendini müdafaa veya muhafaza teşkilâtı da, muhteva bakımından polis hizmetine benzemekle beraber, ortada bir «Devlet idaresi» bulunmaması yüzünden polis mefhumu dışında kalır.

Tariftaki «Zor kullanma» unsuru, polis faaliyetinde vazgeçilmez bilvasıta. Fakat bu vasıtanın, son çare ve tedbir olarak idarenin emrinde ve eli altında bulunması kâfidir; Behemehâl kullanılması zarurî değildir. Toplanmış bir halk kitlesinin dağıtılması için polis organları tarafından verilen bir «Emir», zor kullanma tehdididir ve zor kullanılarak dağıtılması kadar polis faaliyetidir.

«Zor kullanma», vasıtası ile beraber, «Müesses nizamı tehlike ve zararlardan koruma» gayesi de çok önemlidir. Polisin maksat ve gayesi, bir kelime ile nizamın korunmasıdır.

Nizam nedir? Şüphesiz, hukukî anlamıyla nizam ne demektir? Nizam, bir kanunî normlar manzumesi demektir. Bu böyle olunca nizamın korunması sırf polise has bir fonksiyon olamaz. Zira polis nasıl idarenin bir parçası ise, polisin maksat ve gayesi bakımından korumakla mükellef

bulunduğu nizam da hukukî nizamın bir parçasıdır. Öyle ise, bu parça nedir ve hangisi olabilir? Polis teorileri, maalesef, bu soruya tatmin edici bir cevap verememektedir.

Tatbiki polis organlarına mevdu normlar o kadar çeşitlidir ki, bunları tek bir nizam maksadına göre birleştirme imkânı yoktur. Meselâ, siyasi polis ile trafik polisinin, pasaport işlerine bakan polis ile yiyecek ve içecek kontrolü yapan polisin bütün bu idare vazifelerinde nizam bakımından aynı hedefe müteveccih olduğu iddia edilemez.

Böylece, modern yasama politikasının polis idaresini türlü hedeflere yönelttiği görülmektedir.

Vasıta ve maksat unsurlarının ne tek başlarına ve ne de birlikte polisin diğer idarelerden ayırt edilmesine imkân vermediğine göre polis mefhumunun tespiti için onun özelliğini gösteren pozitif hukuktan hareket etmek zaruridir.

Deniliyor ki, İdarî faaliyetlerin her alanında meşrutiyet prensibi hâkim olabilir. Fakat bünye ve mahiyeti itibariyle, polis idaresinin bu prensipten istisnası lâzım gelir. Bu görüş tamamen yanlıştır. Polis idaresinin az çok ayırıcı vasfı, meşrutiyet prensibinin dışında bırakılması değil, özel bir hukuk rejimine tâbi tutulmasıdır.

Polisin müesses nizama müteveccih tehlikeleri gerektiği gibi karşılayabilmesi matlup ise, kanunun bu tehlikeleri bütün teferruatıyla uzun boylu sayıp dökmemesi, yalnız geniş ve kullanılması kolay birtakım yetki ve müsaadeler vermekle yetinmesi maksada daha uygun düşer. Bu sebeple, polis hukuku, kanun çerçevesi içinde, idare organlarına azamî serbesti tanımaktadır. Zabıta yetkisini haiz idare makamı, bilfarz vali veya kaymakam, bir zabıta tedbiri aldığı zaman, çok defa, muayyen bir kanun hükmünü uygulamaz; sadece kanuna dayanan yetkisini kullanmış olur. İnzibatî tedbirlerin karakteri budur. Ancak bu keyfiyet, polisin bünye ve mahiyetinden değil, maksadını göz önünde tutan hukuk siyasetinden ve işe daha fazla yarar olmak düşüncesinden mütevellit bir zarurettir. Her hangi bir idare şubesi gibi polis de mücerret umumî hukuk normları ile bağlıdır.

Polis fonksiyonunu tanzim eden hukuk normları tümünü (Polis* Hukuku) başlığı altında toplayabiliriz. Hemen ilâve edelim ki, polis nasıl idarenin bir parçası ise, öylece polis hukuku da idare hukukunun bir parçasıdır. Gerçi sırf polise has hukuk kaynakları yok değildir. Fakat polisi ilgilendiren inzibatî hükümlerin birçoğu muhtelif idare hukuku kaynaklarına dağıtılmış ve serpilmiş bir haldedir. Orman, av, balıkçılık,

madenler ve sanayi kanunları bu hususta birer misal gösterilebilir. Demek ki, pozitif hukuk kaynaklarının bir kısmı doğrudan doğruya ve bir kısmı da dolayısıyla polise görev ve yetki vermektedir. Meselâ orman kanununda sahibi veya üçüncü şahıslar tarafından bir ormanın tahrip edilmemesine, ormanların yangından korunmasına müteallik hükümleri inzibatî tedbirler olarak vasıflandırabiliriz. Çünkü bu hallerde doğrudan doğruya tehlikeleri önleme bahis konusudur. Buna mukabil, fennî tarzda dahi olsa, orman sahibi tarafından devletin müsaadesini almaksızın katiyet yapılmasının, kendi başına ve gelişi güzel fidan dikmenin yasaklanması gibi hükümler inzibatî değil, orman politikasına ait İktisadî esaslardır. Çünkü bu hükümlerin yakın ve vasıtasız hedefi, tehlikeleri önlemek değil, ancak ormancılığın inkişafıdır. Aynı suretle diğer kanunları da değerlendirebiliriz. Bu değerlendirmenin, nizamı koruma bakımından polis müdahalesinin meşruluğu ölçülerini vermesi itibariyle, önemi aşîkârdır.

Burada «Nizam» kelimesi arkasında can, ırz ve namus, sıhhat, mal ve mülkün emniyet ve masuniyeti gibi birtakım hukukî varlıklar saklıdır. Polis bu varlıkları korumakla görevli, devlet yürütme organının halk içine girmiş bir koludur. Bu görevini yerine getirebilmek için ona olağanüstü bazı yetkiler tanınmıştır. Polisin zor kullanma yetkisi, devlet vatandaş münasebetlerinde tehlikeli bir kontak noktasını teşkil ettiğinden, polis faaliyetinin bu bakımdan kanunen çok sıkı bir surette normlaştırılması gerektirmektedir. Demokrasi idaresinde bundan daha tabîi bir hal olamaz. Zira demokrasi, her şeyden önce, kanun üstünlüğüne dayanır. Aksi halde polisin keyfî hareket eden sorumsuz bir müstebit, şüpheli ve kaprisli bir hâkim haline gelmesi önlenemez. Hukuk devletini dört elle kucaklayan demokratik rejimde halkın gerçekten hükümler olabilmemesi idarenin kanuna bağlılığı sayesinde kabil olabilir. Böyle bir rejimdedir ki, halk, yalnız seçim günü değil, seçimler arasındaki devre içinde de egemenliğini muhafaza edebilir.

Görülüyor ki, polisin devlet hayatında, bilhassa demokrasi idealine bağlı bir memlekette, çok büyük, nazik ve önemli bir rolü vardır. Modern bir devlet mükemmel işleyen bir polis mekanizmasına muhtaçtır. Zabıta olayları toplumun adeta barometresidir. Biz bu barometreye bakarak onun sakat, tarafların görür ve üzerinde müessir olmağa çalışırız.

Buna rağmen idare şubeleri arasında polise fazla değer ve imtiyaz yer vermek, demokrasinin nefretle karşıladığı polis devleti zihniyetinin bir ifadesi sayılabilir. Eğer polis teşkilâtı cinayete, soygunculuğa, hırsızlığa meydan bırakmayacak kadar iyi çalışıyorsa polis memurlarının, doktorlardan ve diğer meslek sahiplerinden daha fazla halkın şükranına hak.

kazanmaları için [bir sebep yoktur. Kızılay Hürriyet Meydanında yol istikâmetini göstererek her gün birçok kazaları önleyen ve insanların hayatını koruyan polis işaret memuru, acaba işaret fenerini imal eden ustadan daha mühim mevkide bir insanımdır? Her işte, her yerde, her vatandaş bugün büyük bir makinenin bir çarkı, bir vidası, bir dişi mesabesinde kendi uhdesine düşeni yapmakla ödevlidir. Bugünkü sosyal işbirliği sisteminde sosyetenin yapısı bütün insanların omuzlarına dayalı bulunmaktadır.

Medenî dünyada cemiyete ait hiç bir iş başıboş bırakılmamış, her hareket ve faaliyet bir prensip ve kaideye bağlanmıştır. Prensip şuuru bizi başıboşluktan, kurtarır. Hukuk devletin en açık vasfı ve polis devletinden farklı, devletin faaliyetlerinin bilhassa hukuk kaidelerine bağlı bulunmasıdır. Devlet de, fert gibi, faaliyetlerini evvelden konmuş objektif kaidelere uydurmak zorundadır.

Şüphesiz ki, bu ana kaide idareyi kanunları mekanik olarak tatbik eden bir robot haline sokmak gayesini gütmaz. İdare kanunları ve hele polis mevzuatı idareye daima açık ve serbest bir saha bırakır. İşte bu saha takdir yetkisini teşkil eder. Takdir yetkisinden mahrum bırakılan bir idare felce uğrar. Ancak takdir yetkisini keyfî hareketle karıştırmamalıdır. İdarî tasarrufların amme menfaatini hedef tutan maksat unsuru üzerinde takdir yetkisi cereyan edemez. Hatta belli bir maksat için verilen bir yetki başka bir maksat için kullanılamaz. Zabıta hizmet ve tedbirleri de bu ana prensibin dışında mütalâa edilemez. Meselâ belediyelere muayyen bir miktara kadar para cezası kesme yetkisi veren kanunun gayesi, aşikâr ki, belediye patronanı için bir nevi gelir fazlası sağlamak değildir. Bu yetkiyi gelir elde etmek maksadıyla kullanmak hem kanunu normal gayesinden saptırmak, hem de, daha kötüsü, İctimaî bir terbiye müessesesi olan cezayı hançer gibi vatandaş göğsüne saplamaktır.

Zabitanın, maksat ve gaye dışına çıkan lüzumsuz ve aşırı müdahalesi halkta kanuna karşı gösterilmesi lâzım gelen saygıyı ve bunu yürütmekle görevli makamlara güveni sıfıra düşürür.

Zabıta tedbiri olarak men edilen bir fiilin işlenmesi halinde kayıtsız kalmak ve müdahale etmemek de aynı derecede tecviz edilemez, sorumluluğu mucip olur. Meselâ, İstanbul'da ahşap evlerin oda kiraya verilmesi belediye zabıtası yönetmeliğine göre memnu bir fiildir. Bu fiil işlenirse hem işleyenden, hakkında bir ceza varsa bu cezayı almak, hem de fiili men etmek zabıta yetkileri cümlesindendir.

Memnu bir fiil hiç bir zaman bir hak doğurmaz. Ceza memnu bir fiilin işlenmesine karşılıktır. Zabıta yönetmeliğine aykırı durum da aynı zamanda izale edilmek lâzım gelir. Memnu bir fiil bir akit konusu olamayacağı gibi ortada ne akit, ne zilyetlik ve ne de konut dokunulmazlığı (mesken masuniyeti) vardır. Bu suretle kiraya verilen ahşap ev tahliye edilir. Veren mucirden ceza alınır ve böylece nizam iade ve muhafaza edilmiş olur. Zabıta yetkisini yerinde kullanarak memnu bir fiili ortadan kaldıran idareye de hiç bir sorumluluk yüklenemez.

Zabıta yetkisinin yerinde ve yolunda kullanılması önemli meseledir. Balta ile kalem açma, kalemtraşla odun yarma kabilinden müdahalelere cevaz yoktur.

Bugünkü mevzuatımızda dar anlamıyla polis mefhumu. 2559 sayılı polis vazife ve salahiyet kanununda ifadesini bulmuştur.

Bizde polis tedbirlerinin neler olduğu hakkında bir fikir edinebilmek için sözü geçen kanunu incelemek kâfidir. Biz, burada yazımızın hacmini fazla genişletmemek için - yalnız zabitanın «zor kullanma» yetkisinin dayandığı hukukî esasları ceza kanunu yönünden ele alacağız. Bir başka deyimle, zabıta herhangi bir durum karşısında müdahalede bulunduğu ve zor kullandığı zaman meydana gelen fiil ve hareketin suç sayılıp sayılmamasını tayin için cezaî sorumluluğu kaldıran müspet sebepleri, yani kanun hükmünü veya yetkili merci emrini yerine getirme, meşru müdafaa ve ıstar balerini kısaca belirtmeye çalışacağız:

I. — Kanun hükmünü yerine getirmek:

Yürürlükte bulunan bir kanun hükmü mutlaka ve behemehâl yerine getirilir. Kanuna dayanılarak ve kanunun gösterdiği usul ve şartlar dâhilinde işlenen fiillerden dolayı da kimseye ceza verilemez. Çünkü bu fiilleri kanun suç saymamıştır. İdamına karar verilmiş bir adamın usul ve şartlarına riayetle asılması veya kurşuna dizilmesi kanunun bir hükmünü icradan başka bir şey değildir. Bunu asan veya kurşunla öldüren kimse adam öldürme suçluluğu ile yargılanamaz.

Kanunî bir sebep yokken hiç bir kimsenin şahsî hürriyetine kayıt konulamaz. Fakat meşhutken suç işleyen kimseyi o anda zabıta yakalamış ise hürriyeti tehditle itham edilemez. Çünkü polis kanunun bir hükmünü yerine getirmiştir.

Memleketimize yabancı diyardan gelen göçmenlerin muayyen süre içinde karantina altına alınmaları bir kanun icabıdır. Bunun için kordon bekleyen zabıta şahıs hürriyetini tehditle suçlanmaz.

Bulaşıcı insan ve hayvan hastalıklarında mecburî tecride tâbi tutulanların evden dışarı çıkmalarına mani olan zabitanın bu hareketi suç sayılmaz. Zira zabıta umumî Hıfzıssıhha Kanununun bir hükmünü icra etmiştir.

İstimdat, yangın, su baskını gibi tehlikeli anlarda veya ağır cezayı müstelzim bir suçun işlenmesi veya işlenmekte devam olunması hallerinde polis evlere girebilir. Yargı merciinden müsaade almadan girdiği için polise suç isnat olunamaz. Zira polis burada polis vazife ve salahiyet kanununun bir hükmünü uygulamıştır.

Buraya kadar verilen misallerden anlaşıyor ki, polis bütün bu yetkileri kanunun kendisinden aldığına göre ayrıca yetkili bir merciden emir verilmesini bekleyemez; doğrudan doğruya zor kullanmağa yetkilidir.

II. — Yetkili merci emrini yerine getirmek:

Kanun veya nizamlarla yetkili kılınan bir merci ve makam tarafından verilen emir behemehâl yapılır. Fakat emri yapacak kimsenin de kanunen onu yapmağa mecbur olması şarttır. Meselâ İl İdaresi Kanununa göre Vali, kanunların uygulanmasını sağlamak, suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gereken tedbirleri almağa yetkilidir. Devletin il sınırları içinde bulunan bütün kolluk (Zabıta) teşkilâtı amir ve memurlar da vali tarafından bu maksatla verilen emirleri derhal yerine getirmekle ödevlidirler. Farz edelim ki, Çeltik Kanununa aykırı olarak bir yerde pirinç ekilmiştir. Ziraat memuru kanun gereğince pirinçleri yoldurmak istemiş, fakat ciddi bir muhalefet ve mukavemetle karşılaşmıştır. Memur, valiye müracaatla, kanun hükmünün uygulanmasını sağlamak için zabıtaca kendisine yardım edilmesini istemiştir. Valinin, bu hususta yetkili merci sıfatıyla vereceği emri Emniyet Müdürü veya Jandarma Komutanı hemen yerine getirmeye mecburdur. Burada ziraat memurunun, pirinçleri yoldurduğundan dolayı, zararı ödeme mükellefiyeti olmadığı gibi validen aldığı emri ifa ile ödevli bulunan zabitanın da herhangi bir sorumluluğu yoktur. Hatta o sırada ziraat memuruna fiili bir tecavüz vaki olsa polis ve jandarma, meşru müdafaa halinde, mütecavizlere karşı silâhını dahi kullanır.

Yetkili merci tarafından kanunsuz emir verilmesi halinde ne yapmalı?

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 124. maddesi ile bu meseleyi esaslı bir tanzim şekline bağlamıştır. Buna göre prensip şudur:

Kamu hizmetlerinde çalışan bir kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, kanun ve anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilerse emir yerine getirilir; bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz.

Görüldüğü gibi, yeni anayasamız, eski anayasamızın 94. maddesi ile Memurun Kanununun 40. maddesinde yer alan hükümler arasındaki ahenksizliği gidermiş, bu konuda vuzuhu sağlayan ve aynı zamanda kanununda prensibi ile İdarî hiyerarşi ve disiplin zaruretlerini bağdaştıran hükümler sevk etmiştir.

III. — Meşru Müdafaa:

Zabıta kuvvetleri her yerde ve her hâdisenin başında hazır bulunabilseydi ve önleyici tedbir alabilseydi meşru müdafaa diye hiç kimseye bir hak tanımaya lüzum yoktu. Esasen suçlar, çok defa, zabitanın gözü önünde işlenemez. Bunun içindir ki; tecavüze maruz kalan kimse, hal ve şartlara göre, zabitanın müdahalesini temin edemeyecek durumda ise kendisine vaki olan haksız ve ağır tecavüzlere karşı müdafaada bulunabilir. Bu, bir meşru müdafaadır. Meşru müdafaa hakkının verilmesinin bir sebebi de önleyici zabıta bakımındandır. Zira bir kimse suç işlemeğe niyet ettiği zaman kendisine verilecek cezadan ziyade haşininin davranışım ve başına gelecek felâketi düşünür. İşte bu düşünce, kişiyi kötü niyetinden vazgeçirebilir ve suçların çoğalmamasını intâ eder.

Her tecavüze karşı yapılan müdafaaya (Meşru Müdafaa) denilemez. Kanun bu hususta bazı şartlar aramıştır:

1) Korku, heyecan, hiddet veya ihtimal ile daha çabuk davranarak hasmım öldüren kimsenin hareketi meşru müdafaa sayılamaz. Bir kimsenin müdafaada bulunabilmesi için kendisine önceden ağır bir taarruz vaki olmalıdır.

2) Taarruz, nefse veya ırza karşı işlenmelidir. Tokat vurarak tecavüze başlayan kimseye hemen daha ağır bir aletle (Meselâ tabanca ile) mukabele etmek meşru müdafaa olamaz. Çünkü tokat nefsi tehlikeye koymaz. Şeref ve haysiyet kırarak sövme ve hakaretler de nefis ve ırz için bir tehlike teşkil etmez. Irza tecavüz ise ya cinsî mukarenete matuf veya iffete karşı olabilir. Eğer tecavüz cinsî mukarenet maksadıyla yapılmışsa ve maksat tamamıyla belli ise ellerinden kurtulmak için herhangi bir vasıta ile mütecavizleri yaralan veya öldüren kimsenin meşru müdafaa durumundadır. Zabıta dahi başka çare bulamazsa, bir kimsenin ırzım kur

kurtarmak için her türlü zor kullanmaya yetkilidir. Fakat tecavüz cinsî mukarenete matuf olmayıp ta sırf iffete karşı yapılmış ise burada ağır bir tehlike olmadığından meşru müdafaadan bahsedilemez. Unutmamak gerekir ki, mütecavizin maksadı bidayette belli olmaz. Sarkıntılık halinde yapılacak mukabele meşru müdafaadan ziyade tahrik fiilini meydana getirir.

3) Bir kimse kendi haksız ve keyfî hareketi ile herhangi bir kimsenin taarruzuna uğrar, bu taarruzu karşılamak maksadıyla onu yaralar veya öldürürse bu hareketi meşru müdafaaya olamaz. Zira taarruza kendisi sebebiyet vermiştir. O halde yapılan taarruzun behemehâl haksız olması lâzımdır. Meselâ, bir polis memuru yakalama müzekkeresine müsteniden yakalamak istediği kimseyi evinde bulamayınca onun karışım, çocuklarını dövmeye başlasa, bu sırada dayaktan cam yanan kadın ve çocuklar polise hücum edip onu dışarı atmak için itmeye çalışsalar, hatta sopa ile vurmuş olsalar polis memuru kendisini müdafaaya için bunlara karşı silah kullanamaz. Çünkü kendi haksız fiili ile buna sebebiyet vermiştir.

4) Eğer mütecavizin kollarını tutmak, başkalarının imdada yetişmesini temin etmek kabil ise bunların hepsine başvurmamak, yani müdafaada zaruret olmak ve başka suretle kurtuluş imkânı bulunmamak icap eder.

5) Meşru müdafaaya, vaki bir taarruzu önlemek için kabul edilmiş olduğuna göre taarruzun fiilen haşlamasını beklemek lâzım değildir. Taarruzun hemen yapılacağını gösteren fiil ve hareketin mevcudiyeti kâfidir. O halde taarruzla müdafaanın aynı zamanda yapılması şarttır. Aradan zaman geçtikten sonra yapılacak bir müdafaaya meşru sayılmaz.

IV. — Zaruret:

Meşru müdafaada olduğu gibi zaruret halinde işlenecek bir fiilin de suç sayılmaması için bir takım unsur ve şartlara riayet edilmek mecburiyeti vardır:

- 1) Tehlike ağır ve muhakkak olmalıdır.
- 2) Tehlike kendisinin veya başkasının nefesine karşı olmalıdır.
- 3) Tehlikeden başka suretle kurtulma imkânı bulunmamalıdır,
- 4) Tehlikeye kendisi sebebiyet vermemelidir.

Meselâ, hırsız bir eve girmiş, ev sahibini görünce kendisini pencereden aşağı atarak ölmüş olsa ev sahibine ceza verilmez. Yahut beni tutacak

ve öldürecek diye kendisi için bir tehlike görerek ev sahibine taarruz etse ve o da mukabelede bulunsu hırsız bu harekete kendisi sebebiyet verdiği için masum telâkki edilemez.

Bir şehir veya kasabada hayvanları parlayan bir arabanın içinde birkaç kişi olsa ve arabacı da hayvanları zapt edemeyecek halde bulunsu, bunu gören polis cadde üzerindeki kalabalık halkın araba altında kalmaması veya araba bir uçuşuma düşerek içindekilerin ölmemesi için hayvanları tabanca ile öldürse sorumlu olmaz.

Hülâsa olarak söyleyebiliriz ki; Polis, kanun içinde başarılı bir surette çalışacak ve kanun dışı yaşamak isteyenlere fırsat vermeyecek hale gelmedikçe toplum huzura kavuşamaz.

Her ihtilâlde olduğu gibi bizde de, 27 Mayıs hareketi dolayısıyla polisin, prestij sarsılmıştır. Bunun toplumdaki yankılarını, vakit vakit kaydedilen müessif olaylar gözlerimizin önüne sermekte ve tabiatıyla huzurumuzu kaçırmaktadır. Bu itibarla teşkilâtın keyfiyet ve kemiyet yönlerinden esaslı bir revizyona abi tutulması, Türk polisinin tam manasıyla itibar ve güven plâtformuna çıkarılması ve çok cepheli polis dâvasının hal yoluna konulması bugünkü acele işlerimizin başında gelir.

Bizde polis, sathî görüş ve ölçülerle, antidemokratik bir kuvvet gibi tanıtılmak istenmiştir. Halbuki medenî memleketlerde polis demokrasinin en büyük teminatıdır. Çünkü demokrasi, hürriyetleri koruyan bir kanun rejimidir. Kanun hâkimiyetinin teminiyle toplumun beklenen huzur ve rahata kavuşması için polis iyi vatandaşın saydığı ve güvendiği, fakat suçlunun korktuğu bir kuvvet haline getirilmelidir. Demokrasi, herkesin dilediğini dilediği gibi yapmak hürriyeti değildir. Demokrasi, seviyesiz bir hürriyet anlayışı demek değildir. Bugün herkesçe bilinen bir realitedir: İngiltere gibi krallık müessesesi aleyhine alenen nutuk söylenecek kadar hürriyet bulunan bir memlekette meyhaneler gecenin çok erken saatlerinde kapatılmaktadır. Bir hürriyet rejimi, ne kadar mutlak olursa olsun, toplum düzeninin bozulmasına asla müsaade edemez. Dünyanın en ileri demokrat memleketlerinde de durum böyledir. Bu, tartışılmaz bir gerçektir.

DEMOKRASİ ÜZERİNE KONFERANSLAR

DÖRDÜNCÜ KONFERANS (x)

Yazan:

Dr. A. Kutbettin AKKAN

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri

Genel Müdürlüğünde Hakim

Hak ve hürriyetlerini elde eden seçmen bunları istimal çarelerini arar ve buna parlamentoyu seçmekle başlar.

Bugün ki konferansta parlamento vasıtası ile demokrasinin ne şekilde hükümetle alâka tesis ettiğini ve bu kombinezondan bu yarı muhal vaziyetin ne şekilde elde edilebileceğini araştıracağız.

Tabiatın icabı olarak her iktidar suiistimale müncer olacaktır.

Tesadüfen şahsi gayelerini unutarak sade umumî menfaat ve iyiliklerini düşünen bir hükümet kurulsa, bu önüne dikilen sayısız mâniaları aşmak zorunda kalır. Şahsi menfaattarı ihmal neticesi, bir sürü düşman kazanır.

Milletlerin tarihinde, idare edilenle eden arasında iki zıt meyle tesadüf edilir. Birincilerde hâkimiyet ruhunun temayülü İkincilerde ise mutavaat ruhu görülecektir. Bununla beraber mutavaat darbeler, isyan hamleleri yapmayacak değildir.

Bu iki temayülün bir noktada ittifak etmeleri, hâkimiyet ruhuna malik olanlar, hoş görmezliğe, siyasî merhamete doğru gayret sarf ederlerken mutavaatlar bir ruha sahip olanlarında hissizliklerinden sıyrılarak tekâmüle yardım etmek için medenî bir gayret göstermeleri bile mümkün olacaktır.

Böylece bu İki müstezat histen verimli bir ahenk doğar. Evet, vazife kolay değildir. Fakat insanı olduğundan başka türlü almaya imkân var mıdır?

(x) Baş tarafı 272 sayılı dergide.

Mutlak hâkimiyet, elinde bir av kılıbacı olduğu halde meclise girerken «devlet benim» diyen veya demeyen bir on dördüncü Luide görölür. Rahibi olan Le Telliler, kendisinin taba ve mallarının mutlak ve hudutsuz sahibi olduğunu beyan etmiyor mu idi.

Bu yan ilahi otokraziye karşı Bosseuet karşı koyma vasıtası olarak dua ve sabrı gösteriyor, fakat bir türlü ayaklanma fikrini anlayamıyordu.

Bununla beraber La Buruyer'in bize çizdiği 17 inci asır köylüsüne bakarsak devrin pekte mesut olmadığına inanmak icap edecektir. Buruyer köylünün halini «kırlarda, kadınlı erkekli bazı yaban hayvanlarının güneşte yanmış oldukları halde araştırmakta oldukları toprağa bağlı imişler gibi çalıştıklarını ve ayağa kalktıkları zaman bunların beşeri bir sima taşıdıkları görüldüğünü hakikatte bunların insan olduklarını» diyerek anlatır.

Bu mutlak rejimler umumiyetle kudrette isyanı havidirler. Hakikaten, bir zaman sonra 18 inci asrın mütefekkirleri La Buruyer'in köylülerinin gözünü açacaktır. Bu sefer köylü başını kaldırarak hasmının yüzüne bakacak ve bu bakışların çatışmasından, dünyayı ihtilâle sürükleyecek olan kıvılcım sıçrayacaktır.

Halkın iktidarını kullanırken tatbik ettiği şekiller üzerinde duran Kelmanso hürriyetin nazari kuruluşu ile pratik tatbikatının birlikte yürümekte olduğu İngiltere'ye yeniden döndü Britanya parlamentosunun teşkilâtı esasiyesi üç merhale geçirmiş ve değişiklikler son derece ağır olduğu için müşahede edilememişlerdir. Geçen asırda İngiltere iki ihtilâl geçirmiştir bu ihtilâller demokrasinin hareketi mahiyetinde olmayıp kudretli bir oligarşi ile ali otokrazi arasındaki mücadeleden neticesi olarak meydana çıkmıştır.

Bir din gurubunun şefi olan Kurumsal demokrat olarak telâkki olunabilir'. Esasen kendisi demokrasinin Avrupa'da tekâmül etmesine yardım etmiştir. Amerika'daki hürriyet ve müsavat prensibi bu fikirden neşet etmiştir. İşte ister İngiltere'den ister Amerika'dan çıkmış olsun halk ruhu çok daha kritik safhalarda bile mühim kargaşalıklardan çekinmeyecek derecede inkişaf etmiş bulunmaktadır.

Avam Kamarası ile Lortlar Kamarası arasındaki gittikçe kızışmakta olan mücadelesine sakin ve pratik bir hal çaresi bulunacaktır.

Aynı pratik zihniyeti Amerika'da da görmekteyiz. Esas teşkilât Kanunu ıslah edilmek gerekince, artık tatbiklerine mahal kalmayan prensipler terk edilmektedir.

Böylece milletlerin rehberi olan Fransız büyük ihtilâline gelmiş bulunuyoruz. İhtilâlin bütün sebeplerini tayin edebilmek için 16ncı ve 15 inci Luiyi geçerek 14 üncü Lui Saltanatının son senelerine çıkmak icap edecektir. Fakat zamanım buna müsaade etmemektedir.

16ncı Lui tahta çıktığı zaman otokrazi artık yorulmaya başlamıştı. Büyük ihtilâlin nihayetlendiği şekilde meydana çıkmasına zamanının mütefekkirlerinin sebep olduğu söylenemez. Zira onlar başka bir Hükümet şekli aramakla beraber Volter dâhil olduğu halde bu Hükümetin monarşiden başka bir şey olabileceği fikrinde değildiler.

Turgut nezaret vazifesine çağrılmıştı. Bu, kendisine büyük ümitler bağlamış olan büyük bir adamdır. Kendisi asalet ödeneklerde bazı vergi ve angaryaları kaldırmak isteyince derhal nezaretten uzaklaştırıldı.

İhtilâlin hakiki hareket noktası bu vergiler meselesi ile Turgut'un 1776daki sukutu olmuştur.

16ncı Lui Etajenero'yu toplamak zarureti hissetti. Bunlar büyük bir uzlaşma ümidi ve bir araya geldiler. Hiç kimse monarşiyi değiştirmek niyetinde değildi. Senyörlerin büyük bir kısmı bu ıslah programını kabul etmiş hiç kimse ihtilâli aklına getirmemişti. Bütün gayeleri kralı memlekette cereyan etmekte olan hadisattan haberdar etmekte. Bununla beraber kralla Etajenero arasında ani bir uçurum teşekkül etti.

Burada, Miraboya izafe edilen «biz halkın iradesiyle burada bulunuyoruz ve buradan ancak süngü kuvvetiyle çıkarız sözünün, birçok meşhur sezler gibi söylenmemiş olup bilahare hadise dolayısıyla Miraboya mal edildiğini söylememe lüzum var mıdır? 16ncı Lui ise etrafı fena kimselere çevrili ve ecnebi bir kadının tesiri altında bulunan şımarık bir adamdı Fena bir insan değildi. Esasen hatıra defteri ne derece tasasız olduğunu bize göstermektedir. Zira Bastilin zapt edildiği gün hatıra defterine o günkü avdan bahsederek «bu gün bir şey yakalayamadık» ve Varsaya sevk edildiği günde «bu gün bir geyik yakaladık... avımız hadiseler dolayınca geri kaldı» diye yazmaktadır.

Bu başlarında az zaman sonra topluluğun şefliğinden çıkıp esiri olan Lif ayetin bulunduğu tezahüratın cereyan ettiği 6 Ekim günüdür. Bu nevalen halk zaferleri çok defa felâketle neticelenir. Zira kendini zapt edebilecek bir teşkilât bulamayan halk uçuruma doğru sürüklenecektir.

Kelamanso bundan sonra bir kaç cümle ile Hükümetin Fransa'daki tarihçesini çizer. Esasen bu husus dinleyicileri tarafından çok iyi bir şekilde bilindiğinden üzerinde fazla durmayacaktır.

Paris'e gelen kral kaçmak deliliğini irtikâp eder.. Halk Tuilleries sarayını zapt edince 16ıncı Luinin ecnebi ordulardan imdat istemiş olduğuna dair deliller bulur.

Halk neye karar verecektir? Vatanperver olduğu için isyan eden ve vatanın ecnebi istilâsından korunması için gerekli tedbirlerin alınmasını ister. Tevkif edilen kral Temele götürülür oradan ancak darağacına çıkmak üzere çıkarılacaktır.

10 Ağustos'a kadar ihtilâlciler konuşur bağırır ve sonu olmayacak bir şekilde aralarında kavga edip dururlar. Başlangıçta Jirondenlerde Miraboda Robespiyerde Cumhuriyeti düşünmüyorlardı. Kendilerine bir yol tayin edecekleri yerde şaşkın ve kararsız bir şekilde doktirin meseleleri üzerinde durarak, Federalizmle birlikçilik (Lunitarisme) üzerinde münakaşaya koyuldular.

Halk meclisten Jirondenlerin başını istediği zaman, Hanriyo, başkanın verdiği çekilme emrine karşı olarak «topçular, top başına» cümlesiyle cevap vermiştir.

Heyecanı son dereceye varan ve yatıştırılamayan halk meclisteki ihtilâlcilerden arkadaşlarının başlarını istemekte gecikmeyecektir.

Meclis kudretiyle beraber halkın kendisine olan hürmet hissini de kaybetti. Bu medenî ruhun, hatta bizzat, ihtilâlin iflâsı idi. Bundan soma artık parlamento faaliyeti olamayacaktı.

Artık her şey halkın kızgınlığı ile idareye başlanmış ve bu anarşinin tabii neticesi 18 Brümerde ki darbe Hükümet sonunda meydana çıkan bir askeri otokrasi olmuştur.

Ordusunu terk etmek gibi, bir kumandanın yapabileceği en büyük hatayı işlemiş olan Bonapart, konsül ilân edilmek üzere Mısırdan Paris'e geldi. Konsüllükten imparatorluğa geçmek uzun sürmeyecektir.

Vaterlodon sonra, parlamenter rejimi getirmek suretiyle yolları yeni bir demokrasiye açan, idam edilmiş olan kralın kardeşi 18 inci Lui olacaktır.

1830 ihtilâli 10 uncu Sârim saltanat ve otokrasinin yenilenmesi teşebbüsünü akim bıraktı. 1848 hareketi demokrasinin iktidarı olan reklam sisteminin kabulü ile neticelendi. Fakat bu sistem kendi aleyhine bir netice verecek şekilde itimadını 3 üncü Napolyon'a verdi. Fransa'nın istilânın bütün yükünü çektiği bu devri hatırlatmak istemeyerek 1875 Kanunu esasisine geliyorum. Bu Cumhuriyetin düşmanları tarafından kaleme alınmış olup hakiki Cumhuriyetçiler aleyhine kullanılmak gibi garin bir

hususiyeti olan Cumhuriyetçi bir Kanundur. Bu Kanun bütün kuvvetimle aleyhine savaşmış olmama rağmen beklenmedik hadiseler silsilesi sonunda Fransa'da Demokrasi tesis edebilmişti.

1875 Kanunu esasisi bir hukuk ve hürriyet kurmak imkânı bahsetmiştir. Hakikatte bu neticeyi sağlayan bizzat Kanunu esasi değil halkın medeni fazileti olmuştur. Demokratik bir karakter taşıyan Kanunun esasiler Avrupa ve Amerika tipi olarak iki kategoriye ayrılabilirler.

Avrupa'da Hükümetin hakiki şefi başbakandır. Mezkûr Bakanlar kabul ve ret hakkına malik olan meclise hesap vermek zorundadır. Âdemi kabul Bakanın sukutunu intaç edecektir. Bu sistemin, İstikrarsızlık doğurmak gibi büyük bir kusuru vardır.

Beni, bir sürü Bakam devirmiş olmakla itham ediyorlar. Hakikaten birçok kabinenin sukutuna sebep oldum. Fakat her seferinde karşımda aynı Bakanlar görüyordum.

Fransa'daki bu kabine istikrarsızlığının sebebi Parlamentodaki disiplin noksanlığıdır.

Amerikan rejimi ise Parlamentonun iktidarının büyük bir kısmını Reiscumhura nakletmek üzere kaldıracaktır. Bu sistem muhalif partilerin Cumhuriyeti devirmek için iktidarın içlerinden birisine geçmesini isteyen Fransa için, şayan tavsiye değildir. Amerikan Cumhuriyetlerin in kuruluşunda başkanlık iktidarının suiistimallerine karşı tedbirler alınmıştı. Bu teşkilât paktı bizzat bir garanti teşkil eder. Zira hususî bir kaç bal haricinde kendisine okunabilmek imkânsızdır. Amerika'da reinin lehine olarak iktidarını gaip ederken, demokraside daha kazançlı çıkıyordu. Zira Referandum ve ali mahkeme hakikaten aşılması zor maniler teşkil eler.

Teşkilât Kanunu değerini ancak vatandaşlarla bulabilir. Medeni fazilet olmadıkça diğer tarafında istediğiniz, hatta istemediğiniz şeyler olan tek cepheli bir demokrasiden başka bir şey elde edilemez. Medeni faziletler nizam ve asayişin teessüsü ile ortaya çıkarlar. Cemiyetin ilk ihtiyacı, bir topluluğun ilk şartı nizam ve asayıştır. Asayiş her şeyden evvel kurulmalıdır. Zira o olmadıkça topluluğun bir koyun sürüsünden farkı kalmayacaktır.

Nizam ve asayışe ya şiddet veya hürriyet müsavat ve adaletle varlığını ilân etmiş fakat Cumhuriyetçi bir vatandaş meydana getirememiştir. Bununla beraber bazı demokrasi sistemlerinde şiddeti görmek kalır. Şiddet hiçbir şey kuramaz. Şiddet yolunu seçen Fransız ihtilâli Cum-

bildir. Jorsorel gibi bir takım filozoflar her şeyi kazananın bu şiddet olduğunu söylerler. Bu nazariye üzerinde duracak değilim.

Demokratların methi senasını yaptıkları şiddetin vasıta olarak kullanılmadığı bir hükümdür. Bu Hükümetin yerine getirmesi gereken şartlar nelerdir? Bazıları Hükümetin kuvvetli olmasını arzu ederken bir kısmı da zayıf olmasını ileri sürecektir. Hatta bir ekole göre Devletin zayıflaması vatandaşın şahsî hürriyetini artıracaktır. Fikirler inkişaf etmiştir. Ancak kuvvetli olan bir devlet her iki tarafın haklarına hürmeti temin edebilecektir.

Bu mevzular üzerinde pek çok şey yazılmıştır. Devletin üç kudretten teşekkül ettiği malûmdur bunlar icra teşrii ve kaza kudretleridir. Bunların yanında bir de doğmağa başlayan ve gayri mesul olup gittikçe büyük bir tehlike arz etmeye başlayan bir dördüncü kudret de mevcuttur.

Bu memurların iktidarındır. Bunlar yüzbinlere varan şahıslar olup mutlak olarak Devlete tâbidirler. Fakat malik oldukları ehemmiyete, kendi kendilerine bizzat vermiş oldukları kıymet ve ehemmiyet de ilâve edilince; bir istiklâl temayülü göstermeye başlıyorlar.

Fransa son üç sene zarfında, grev tehditleri hakiki bir memurlar isyanı görmüş oldu. Bu adetler istikbalde, demokrat devletlerde ciddi mükâfat yaratabilirler.

Vazifelerinin dışında, memurların bütün vatandaşların haklarına malik olduklarına şüphe yoktur. Devlet emrinde oldukları müddetçe memurların yerlerine bağlı kalmaları icap eder. Hiçbir şey onlara, parlamentoya karşı mesul bulunan bir bakana karşı ayaklanma hakkım veremez.

Bu düşünceler demokratik inkişafı vazgeçiremeyen şartı olan medeni ruhun mutlak inkişafı üzerindeki ısrarlı duruşunun sebebinin sizlere anlatacağıdır.

Memurlar cemiyete karşı ifa etmeleri gereken vazife hissini idrak ettikleri zaman hiçbir sebebin kendilerini haklı gösteremeyeceği grev hareketlerinden çekinmemize lüzum kalmayacaktır.

Amme ruhunun ve bir avuç iyi vatandaşın nelere kadir olduğunun canlı bir misali olarak Dreyfûs meselesinden daha kuvvetli bir mevzu seçemem.

Bu mesele ortaya çıktığı zaman, Fransa'da suiistimalleri önleyebilecek her şey mevcuttur. Hâkimler, parlamento ve bir icra kuvvet vardır. Adli bir hata işlenmişti bu nispi ehemmiyette bir hata idi. Zira bütün

insanlar hüsnüniyetlerine rağmen aldanabilmektedirler. Fakat meseleye ağır bir hususiyet veren:

1) Sanığın Yahudi olması idi (hadise sırasında Fransa'da Yahudi aleyhtarı olan bir cereyan vardı)

2) Hıyaneti vataniye bahis konusu olduğu için hiç kimse bir hamin müdafaasını üzerine almanın mesuliyetini yüklenemiyordu.

3) Siyasî partiler meseleyi ele almış ve ordu menfaatinin mevzu bahis olduğu ileri sürülmüştü.

Adli hata işlendikten sonra herkes gözlerini kapamış, vazifeden kaçınmıştı. Kabine şeflerinden birisi Dreyfüs meselesi diye bir şey bulunduğunu beyan ettiği zaman millî savunma bakam sanığın normal şekilde muhakeme edilmiş olduğunu ileri sürüyordu (ki bu hususta haklarımı» tecavüzü ile kaza kudret sahasına geçilmiştir.)

Albay Pikar hakikati keşfeder ve ilân etmek isteyince kendisini uzaklaştırmak çarelerini başvurur. İşte o zaman Zorla demokrasi adına olduğu gibi adalet prensipleri namına da konuşarak İTTİHAM EDİLFO UIM... demek suretiyle bütün kuvvetiyle ortaya atılır. Ve mahkûm edilir.

Bu arada Draeyfütisün bir hata, üzerine mahkûm edildiği anlaşılır Altay Hanri fail olduğunu kabul ederek bulunduğu hapisanede boğazını keser. Hadise gayet basit bir şekil arz etmekte ve hakların iadesi gerekmektedir. Buna rağmen harekete geçilmez.

pesterhazi, Dreyfüsün mahkûm edildiği müfredat defterini yapan adamdır. Dreyfüsün bir hain olarak mahkûm edildiği iddiasına devam edilir. Nihayet bütün bunlara rağmen hadisenin yeniden gözden geçirilmesine karar verilir. Bu sefer de bu derece sarıh bir meselede inanılmayacak bir neticeye varılır. Divanı harp bazı esbabı muhaffife tanımalı; suretiyle Dreyfüsü mahkûm edecektir.

Hıyaneti vataniye de esbabı muhaffife... buna aklımız eriyor mu? berim asla...

İşte o zaman sizlere bahsettiğim medenî ruh kendini göstermekte gecikmedi. Zola ile Pikarın etrafında toplanan partililer ve memleketin her tarafından gelmiş olan bir seçkinler zümresi hakikat uğruna savaş- maya başladı. Cüretlerinin kudreti sayesinde hakikati bütün çıplaklığı ve' ortaya koyduktan sonra müşterek bir gayetle haksızlığın kalesini zapt ettiler.

Medeni ruhun bu zaferinde ne büyük bir ders vardır.

Bütün marnlara rağmen sonunda muzafferiyeti kazanan bu madeni ruh olmuştur.

Hakikat için savaşanlardan biri olmamdan dolayı kendimi tebrik etmekteyim. Fransa'nın böyle şerefli bir misal verebilmiş olmasından dolayı sonsuz bir gurur duymaktayım.

Demokrasinin yaşamasını temin için, nazarların daimi bir şekilde devlet üzerine çevrili kalmaması, vazifelerin ifa edilmesi, amme işlerine doğrudan doğruya müdahale ederek hükümetten hareketlerinin hesabının sorulması icap etmektedir.

Demokrasiyi meydana getiren hükümet olmayıp yazıları ile fikirleri yükseltip vatanperverliği duyuran mütefekkir ve muharrirlerdir.

Buenos Aires'e geldiğim günden beri sık sık yaşasın vatan... yaşasın Cumhuriyet... diye bağırıldığını duydum. Çok iyi fakat bunlar sade kuru laflardan ibarettir. Bunlara hareketi de katmanız zaruridir.

İktidara gelmiş olan adam belli olan düşmanları ile çok defa gizli düşmanları olan dostlarının arasındadır. Yardıma ihtiyacı vardır. Bu yardım ancak seçkinden gelebilir.

Bir seçkin ve güzide olmadıkça demokrasinin yaşamasına imkân yoktur. Bunu kütlenin içinde aramak icap eder. Vatani için, bir şeyler yapamayacak tek bir fert bile yoktur. Eğer şahıslar vatanın iyiliğine doğru çevrilmiş bulunuyorlarsa kendilerinden korkmamıza lüzum yoktur. Zira onlar ancak iyilik yapacaklardır.

Monteskiyö bize faziletin, demokrasinin kuvvet olduğunu söyler. Kendisi fazilet kelimesini lâtincedeki Virtus = cesaret manasında kullanmıştır.

Hareket ve münakaşa cesaretini gösterin. Düşman kazanmaktan asla korkmayın. Eğer düşmanınız yoksa bu hiçbir şey yapamamış olmamızdandır.

Mademki demokrasiyi arzu ettiniz onu Kanunlarınıza geçiriniz şimdi yaşayınız.

BEŞİNCİ KONFERANS

Artık, vazifemin en karışık ve çetin kısmına gelmiş bulunuyorum. Demokrasinin parlamentoyla olan münasebetlerini tetkikten sonra sıra demokrasinin yol almakta olduğu ufukları tetkik etmeğe geliyor buraya

kadar İctimai meseleler Arjantin Cumhuriyetinde bütün vüsatla vaz edilmiş değildir. Sefarete rastladığımız zamanlar-ki her beşeri topluluklar mevcuttur - bunu İctimai muavenet hareketlerde önlemesini bildiniz.

Kendinizi içtimai meselelerin dışında saymakla haksızsınız. Yakın veya uzak bir istikbalde sizler de bu mesele ile karşı karşıya kalacaksınız.

Aranızda işsiz bulunmadığını biliyorum henüz işlenmemiş olan zenginliklerinizin, verebileceğinizden çok daha fazla kola ihtiyacı vardır. Avrupalı işçiler bilafasla memleketimize gelmektedir. Büyük amele Kütleleri teşekkül ettiği zaman bizim maruz kaldığımız meseleler sizin de karşınıza dikilecektir.

Esasen devrimizin bütün milletlerinde bir tesanüt vardır. Avrupa'yı şiddetle sarsan meselelere karşı lakayt kalamazsınız. Düşünmek ve istikbalin hadiselerine şimdiden ihtimamla hazırlanmak gerekmektedir, İctimai meselelerin hal çaresini bulursanız yakın bir zamanda başkaldıracak olan heyecanları yatıştırmış ve böylece hakikaten büyük bir terakki hamlesi tahakkuk ettirmiş olursunuz.

Sizlere en müttekâmil medeniyetlerin yanı başında mevcut bulunan beşer ıstıraplarının bir tablosunu çizmek istemiyorum. Hudutsuz bir istifade imkânı ile sonsuz bir sefalet beşeriyette yekdiğerine temas eden iki müntehadır.

Sözlerdeki idealizm hadiselerin vahşetini örtmektedir. Bu insanı Yunan trajedi muharriri olan ÖRİPİT'te rast geldiğimizde budar (Tarihin bütün devrinde azlık çoğunlukla harp halinde bulunmuş ve bu ebedi düşmanlıkların kaynağı olmuştur.)

DARVEN ise doktrininin de bu hususu daha sarıh bir şekilde beyan etmemiş midir, (Ebedi düşmanlıklar ümitsizlik sözleri, bunlarla asla birleşmeyeceğim.

İctimai meselelerle demokrasi meseleleri sıkı bir şekilde alakalı ve yekdiğerine bağlıdır. Vatandaşların büyük bir hürriyet ve mutlak bir vazife duygusu içinde fikirlerini beyan ettikleri gün müsavatsızlığın ve ebedi düşmanlığın ıslahı mümkün olacaktır.

Bu mükemmel vatandaşı ancak demokrasi halleder.

Bütün vatandaşları müşterek bir tesanüt gayreti etrafında uyuşturabilmenin büyük ve şerefli rolü yalnız demokrasiye' aittir.

Daha şimdiden bazı terakkiler kaydedebildik mi?

Çok uzaklara gitmeğe lüzum yok, ihtilâlden evvel nerede idik. Ruhban ve asiller bütün vergi ve angaryalardan muaftılar.

TİERS ETAT bütün amme işlerinin yüküne' tahammül etmekte idi dini hususta müsamahasızlık Kanun mahiyetindedir.

Protestan, Katolik indinde vatandaş sayılmadığı gibi Katolik te Protestan nezdinde vatandaş değildir. Yahudi ise her iki taraf için de vatandaş sayılmaz.

İhtilâlden sonra sınıflar - hiç olmazsa Fransa'da - ortadan kalktı Vergiler daha adil bir taksim şekline ulaştılar. Müsamahasızlık hala mevcutsa da aynı silâhları kullanamamaktadır.

Bir orta sınıf meydana çıktı.

Fakat bütün bunlara rağmen beşeri saadet tatmin edilmiş olmaktan çok uzaktır. Servet kâfi gelmemektedir. Servete doğru yürümek ve elde etmek şansını çoğaltabilmek için büyük gayretler sarf edilmektedir. Bu sırada pekte iyi bir vaziyette bulunmayanlarla, içtimai hayat üzerinde düşünen münevverler son sözün söylenmemiş olduğunu beyan ederler.

İçtimai adalet sahasında son söz asla söylenmiş değildir.

Mesele kitap ve doktrinlerin meydana çıkmasına, münakaşaların yükselmesine, tehdit ve cebirlere yol açar. Hiç bir şeyden korkmayalım; Tenkit serbesttir, mantığımız boyunca eğmeyi emrettiği zaman itaat cesaretini gösterelim.

Bizim için meydana çıkan mesele şudur: Bu gün ki şekil ile cemiyet yanlış bir yolma takip etmiştir. Bu hale göre, sosyalistlerin methini yaptıkları yeni bir cemiyet kurmak için müktesebattan vaz geçirecek midir?

Mesele son derece nazik olup, hafif telakki edilmemelidir'. Zira en küçük bir hata bizi geçmiştekinden çok daha büyük sefaletlere sürükleyebilir/.

Klamanso bundan sonra en doğru hal çaresini bulmak için bütün hayatları boyunca bu meselelerle uğraşan feylesof ve iktisatçılardan bahsetti.

Meseleye en basit tarafından bakılınca, hürriyet rejiminin her zaman kusur ve suiistimalden uzak olmadığı ve İçtimai adalet vermek vazifesinin devlete tevdi edildiği görüldü.

İnsanların av ve ziraatla geçindikleri sıralarda gruplaşmalar ve bunun içinde gayretleri ile mallarını birlikte ortaya koydukları ilk çağlarda, komünizmin ilk mülkiyet şekli olması muhtemeldir. Buna müşabih gruplaşmanın izlerini elan şimali Amerika yerlilerinde görebiliriz. Böylece Komünizm kadim devirlerin mirası gibi görülür. Cemiyet git gide

şahsi mülkiyet sistemine doğru gitmiştir. Bu büyük bir avantajdır. Zira böylece insan mülkiyete bağlanır, bütün gayretini bu hususta sarf eder ki istihsalı arttıran amilde budur.

Komünistlerin en büyük kusurları cemiyeti teşkil eden fertleri sanki kusur ve suiistimalden uzak olmadığı ve İçtimai adalete vermek vazifeye mahfuz bulunan, hisleriyle, meşgul olmamasındadır.

İnsanların hissi varlıklar odluğunu ve temiz arzulara bağlı bulunduklarını unutuyorlar. İnsanlar bu sebeple dürüst olabiliyor ve yine bu sebeple bazı kereler gayri adil olabiliyorlar.

Güzel sözler hakikati bizden gizleyemeyecektir. İnsanlar hatalı olduktan sonra, insanların gruplaşmalarından başka bir şey olmayan cemiyet nasıl mükemmel olabilir...

Cemiyetin emredilmiş ve evvelden çizilmiş bir plâna göre teşekkül etmesi çok güçtür.

Kadim devirlerde cemiyetin kuruluşunun umumi ve hususi prensiplerini çizmeğe çalışanlar arasında Cumhuriyet adlı eseri ile - Eflatunu zikretmek gerekir. Fakat sistemi devrimizde tatbik imkânından mahrum olacak derecede müphemdir.

İSA, ferdi ıslah etmek suretiyle bir cemiyet reformuna gitmek istemiştir.

Bu vatandaşların değeri bulunduğu için, değer taşıyan bir demokrasi için sayanı takdir bir nazariyedir. İnsan, fert cemiyetteki vazifesini ifa edebilmek için kendisini mükemmelleştirmelidir.

İnsanın düsturları olan (yakınını kendin gibi sev) ve - (sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma) ne kadar Ulvidir.

İsa bunları ilân etmiş ve bunların uğrunda verebileceği her şeyi hatta hayatını feda etmiştir.

İnsanlar bin netice insan oldukları için çok kerre söz ve hareketleri arasında bir uçurum mevcuttur. İsa'nın düsturlarını vefatından üç asır sonraya kadar tatbik ettiler sonraları Hristiyanlara iktidar arzusu geldi. Roma tacım ellerine geçiren Hristiyanlar Dünyanın gidişini değiştireceklerini zannettiler.

Hristiyanlık sözlerde dünyayı zapt etmiş fakat hareketlerde yolda kalmıştır.

Hiç kimse doktrinin güzelliğini inkâr edemez.

VÎKTOR HUGO'nun SEFİLLER adlı eserinin kahramanı olan Jan Valjan'nın macerasını hatırlamamız.

Rahibin misafirperverliğine karşı Jan Valjan onun bir gümüş şamdanını çalar. Jandarmalar kendisini yakalar ve rahibin karşısına getirince rahip kendisine sadece (Dostum diğerimde alım, ben size çiftini vermiştim) demekle iktifa eder.

Bu Hristiyanlık nokta nazarında fevkalâde bir harekettir. Fakat cemiyeti böyle bir prensip üzerine kuracak kadar şamdan asla olmayacaktır.

Hristiyanlığın çok nazari olmak gibi bir kusuru vardır.

Konferansçı asırlar Boyunca İctimai meseleleri inceleyen kitaplar üzerinde pek durmayacak ve sekizinci Hanrı'nın başvekili olan TOMAS MORÜS'ün (ÜTOPI) ve Kampenelle'nin (La Çite dü Soleil) (Güneş şehri) adlı eserlerine işaretle iktifa edecektir.

İctimai istirdat fikirleri kimsenin aramayı akıl edemeyeceği bir katoliğin kitabında bulunmaktadır.

Ben bilhassa Bossuet'nin şu sözlerini düşünüyorum:

(Müşterek pederimiz olan Cenabı hak bütün çocuklarını ihtiyaçları olan şey hususunda müsavi hak bahşetmiştir. Bu zengin içinde fakir içinde aynıdır. Fakat sonuncular bu husustaki hakların tamamıyla kayıp etmişlerdir.)

Bossuet fakirlere sabır ve itaati tavsiye ederken. Sarayda büyüklerin merhamet hislerine hitap ederek onlara: (veriniz Zira vermezseniz sizden talep edecekleri bir gün gelecektir.) der gibi gözükmüyordu.

Eğer senyörler anlamadırlarsa, daha sonraları köylü anlayacak ve ihlale müthiş hesap tavsiyesini sunacaktır.

Hatip bundan sonra on sekizinci asrın içtimai meseleleri ile uğraşmış bulunan bir kaç yazarın fikirlerini gözden geçirecektir.

Bütün kabiliyetine rağmen Jan Jak ruso PASKAL'den daha güzel söyleyememiştir: (Kuvveti doğru olana zincirlemenin imkânsızlığı karşısında insanlar doğru olanı kuvvete bağlamışlardır.)

MALBY reçetesini tek tip tahsil olarak ileri sürmüştür. Kendisinde daha o zamandan Sosyalizm Komünizm ve bilhassa ÜTOBİ görürüz ondan önce MORELLİ tabiatın Kanunundan bahsetmiş, mülkiyetin ilgası (ki bu husus bilahare Proton tarafından ilân edilecektir) ve beş yaşına

gelen bütün çocukların devlete teslim edilmesi gibi hayali şeylerin methiyisini yapmıştır.

Bu fikirlerin münakaşaları mahsullerini verecektir.

Bu fikirler içtimai ve siyasi olan Fransız ihtilalinde rol oynamıştır. Köylünün vaziyetinin acınacak bir şekilde olduğunu görmüştük. Köylü- ihtilalin harplerini yaptı. Zaferden sonra kıymetlenmesini istedikleri istirdatları olacaktır. İşte bu sırada ortaya ruhbanaya ait emvalin istirdadı meselesi çıktı. Bazıları ruhbanaya ait emvalin müsaderesinde devleti haklı bulmazlar. Ben bu fikirde değilim... Zira ruhbanaya ait malların kısmî küllisi mezhep, iyilik, öğrenim gayesiyle yapılan bağışlardan gelmekte idi. Devletin bu ihtiyaçları temin etmesi halinde bu işlere tahsis edilen membalarında üzerine alması tabii idi.

[Ebedi hibe nazariyesi tutunamazdı. Esasen bu nazariye TURGO'nun bu nokta üzerinde münakaşalara son verecek olan meşhur cümlesinde inkâr ve ret edilmişti.

(Eğer yaşamış olan her insanın bir mezarı olsa idi, canlıları beslemek için sapanın mezarlıklardan geçirilmesi lâzım gelecekti).

MEROVENJLER zamanındaki krallardan birisi BUENOS AİRES teki bir arazi üzerinde ebedi bir hibe tahsis etmiş olsun. Şeklini değiştirmiş ve büyümüş olduğu gibi yeni ihtiyaçları bulunan şehrimizde bu hibedir. Çalışmalarınıza mani olduğunu gördüğümüz zaman bu MEROVENJ kralını asırlar boyunca yaşayanlara hükmedeceği yerde ölümler diyarında saltanat sürmeye göndereceğinizde' şüphe yoktur.

Rulubana ait mallar meselesi beni muhacirlerle ihtilâlden sonra Fransa'yı terk eden asillere ait olan mallar meselesine sürükledi. Onları huzurunuzda, memleketimde yapacağım daha ağır şekilde muhakeme etmek isterim.

Aristokrasi idareci bir sınıf olmayı bilmemiş ve hududu aşarak Fransa'ya karşı savaşan ordulara iltihak etmek gibi tasavvur edilemeyecek bir hata işlemişlerdir.

Lüzumlu imtiyazları kabule muvafakat etmemeleri hadiselerin yarat- tığ: bir kusur fakat vatandaşlarına karşı silâh kullanmaları asla affedilmeyecek olan bir kusurdur.

SIEN-JÜST muhacirlerin mallarının yerlilere dağıtılmasını teklif etmişti fakat bu teklif yerine getirilemedi.

İmtiyaz hususunda İngiliz ve Alman aristokrasisi daha başka hareket etmişlerdir.

Hatip uzun zaman dinleyicileri meşgul etmiş olduğu ihtilâl zamanlarına ait sözlerine son vererek makine devrinin içtimai meselelerine gelecektir.

Makine, sanayide hakiki bir ihtilâl yaratacak.

1815 de Fransa'da ancak 35 makine varken bu rakam 1830 da 624'ü bulur, yün dokuma sanayii 1811 de ve keten dokuması sanayii 1815 de sanayileşmiş ve aynı zamanda da demir yolu meydana çıkmıştır.

Bu devir ilk önce maden ocaklarında bilahare maden ocaklarının civarında teşekkül eden şehirlerde ilk büyük amele topluluklarının başladığı tarihtir. Patronlarla amelelerin karşılaşmasında bu tarihte başlar. Ameleler talihlerini beğenmez ve patronlarda kendi haklarını müdafaa ederler. ■

'1

Bu muhalefete fazla Trajik bir mana vermemeliyiz buna tatminkâr bir hal çaresi bulmak insanlara düşer. Bu çareyi eserlerde bulamayız zira bu eserlerin müelliflerinin ek serisi amele ve doğrudan temas halinde değildir.

Zaten İçtimai adaletin Devlet tarafından tesis edilmesini de bu sebeple tavsiye ederler.

Bu doktrin muvaffakiyetsizlikleri ve (Çalışarak yaşamak yahut savaşarak ölmek) gibi ittifak feryatları milli atölyelerin izmihlalinden sonra 1848 Haziran feci günlerine sebep olmuştur.

İçtimai hareketler siyasi hareketlere bağlanınca büyük içtimai meseleleri siyasi meselelerde münakaşa edilmeye başlandı. Böylece İngiltere'de 1837, Fransa'da 1840 da kadınların geceleri çalışmalarını men eden ve çocukların madenlerde kullanılma tarzlarını belirten, içtimai karakteri haiz kanunlar kabul edildi. Bu neticeye doktrin siz ve Komünist teorisi olmaksızın varıldığı nazarı dikkate alınmalıdır.

Büyük amele hareketlerinin mebdeni Londra sergisi teşkil eder 1862 de Fransız işçileri İngiltere'ye gittiler ve arkadaşları ile görüştükten sonra amele Enternasyonalini teşkil ettiler. Daha 1857 de bütün milletlere ait PROLOTERİN arzularını hükümetlerinde kabul ettirmek gayesiyle birleşmeleri gerektiğini kabul etmiştiler. 1867 ve 1868 de kat edilen yol bir hayli olmuştu. İş saatlerimin takdiri, demir yolu inhisarı gibi meseleler beynelmilel Kongrelerde görüşülmüştü.

Ameleler arasındaki kardeşlik bağı 1868 de Fransa ile Almanya arasında bir harbin zuhur etmesi halinde bu iki memleket işçilerinin muazzam bir grev yapmak suretiyle istihsalı durdurmalarına karar verdiklerini beyana kadar varmıştı.

Bu bir hayaldi hakikat bütün kederi ile 1870 de ortaya çıktı 1864 te amele enternasyonalinin teşekkülünden üç sene sonra KARLMARKS (Kapital) atlı eserini neşretti. Cemiyetin tenkidini yapan bu eser öyle bir akis yarattı ve dünyayı sarsan menfaat mücadelelerinde öyle muazzam bir tesir yaptı ki bütün bunları anlatabilmek için müstakil bir konferansa ihtiyaç vardır.

KARL Marks'a göre sermaye ameleden çalınmış bir iş kıymetinden başka bir şey değildir. (Kendisinden önce 1840 da PRÜDON «mülkiyet hırsızlıktır» diye yazmıştı.)

Tarihi hadiseler cemiyetin iktisadi şartlarından doğar. Gittikçe artan sermaye temerküzü kapitalist rejimin ifratı yüzünden sona ermesine müncer olacaktır.

Namalup amele tabiatıyla yeni bir sanayi rejiminin teşkil ve tatbikini icap ettirdiği kıymetli vasıflara maliktir. Bu ana kaidelere işaretten sonra Klamanso BUR GİNİNİN (Le Capitalle De Karhnarks) adlı tenkit eserinden bahseder.

Karl Marks'ın, hiç olmazsa insanları İçtimai meselelere yakından bakmağa ve mevcut varlıkta bulunan iyi şeyleri muhafaza edip fenaları atmak çarelerini aramağa mecbur etmiştir.

Buna karşı olarak tekliflerini mahkûm eden bir kusuru vardır. Kendisi cemiyeti yıkar - yıkmak çocuk oyunudur - fakat kendi reformunu meçhul bir felâketi beklemek gibi yeni bir formülden başka bir şey de bulamaz evet ihtilâlden saadetini yoksa felâketini çıkacağını peşinen bilmeye mikan yoktur. Bizler, demokratlar da, Karl Marks ve müritleri gibi daha iyiyi aramaya bütün kalbimizle bağlıyız. Fakat biz bu neticeye istihalenin emin şekilde varmak arzusundayız.

Karl Marksın adalet ve müsavat nazariyesinin pek çok kimseleri cezbe etmekte olduğu yalan değildir. Bununla beraber bu sosyoloğun şakirt işlerine yeni Dünyanın yapışım sorduğumuz zaman tatminkâr bir cevap veremeyecek ve bize sadece «yıkınamızda yardımcı olunuz diyeceklerdir»

Vaktiyle sosyalist partisinin en büyük adamlarından birisiyle görüşmüştüm bu hakikaten büyük bir kıymette olup yeni cemiyeti teşkil edecek olan Kanun ve İçtimai Adaletin sırrına malik bulunduğunu iddia etmekte

idi. Kendisinden bu sırrı tevdi etmesini istedim. Vadetti fakat bu görüşmelerimizden uzun zaman geçtiği halde bu sırrı halâ beklemekteyim. Bu sırrın bana tevdi edilmeyişinin sebebi bu zatın bir Kanun formülleştirmeyişinden değil, böyle bir teşebbüse girişmesi halinde kendi kanaatim taşımayan parti arkadaşlarına arkasını dönmüş olacağındandır.

Ümidi formülleştirmek siyasî nokta nazardan bir kuvvettir.

Klemanso bundan sonra mümessillerini mutlak bir ideal altına almış olan ihtilâlcî partilerin kudretlerinden bahsetti. Parti bu şahıslara hiçbir teşebbüs imkânı bırakmamakta ve hareketlerinin mantikî neticelerine ehemmiyet vermemektedir.

Bu sebeple amele tekaüdiyesine dair Kanunlara rey veren ihtilâlcî mebusların bu husustaki bütçelere rey vermedikleri ve bunun sebebi olarak da bütün bunların burjuva kavgalarından ibaret olduğunu ileri sürdüklerini görürüz. Onlar sürü halinde sevk edilmeye alıştıran bir disipline tabidirler. Onlara bir isyana iştirak ettiği için kendisine yapılan tarizlere cevap veren Ledru Rollin'in sözlerini tatbik etmek kabildir: «ben şefleri idim, onları takip etmeye bilir miydim?»

Amele teşekkülleri ve sendikalar bir nizam içinde çalışsalardı büyük bir kuvvete malik olacaklardı. Hâlbuki Avrupa'da işler böyle gitmedi. İngiliz ticaret birlikleri işe şiddet ve kanla başladılarsa da bu sistemden vazgeçmeyi bildiler bu hal Amerika'da da böyle olmuştur. Hatip bu arada Amerikan işçi partisi şefi Gonperin meslektaşları ile müşterek bir hareket üzerinde uyuşmak üzere Paris'e geldiğini, fakat Amerikan işçisiyle Parisli işçinin yekdiğerini anlayamadığım zira birinciler pratik bir hal çaresi ararken diğerklerinin şiddet ve ihtilâlden başka bir şey istemediklerini belirtti. Lâtin amele konfederasyonları ihtilâl ve sınıf mücadelesinden başka bir şey aramamaktadır. Bunlar zalim bir hareket tarzı takip ederek sendikalara iltihak etmemiş bulunan atölyelerin ihracım ve en basit bir sebep yüzünden grev ilânını arzu ederler ben, umumî grevi bütün kudretimle mahkûm ederim. Amele kütleleri çalışmaları ile elde edemedikleri. Mevkileri zapt etmek isteyen şefler tarafından sürüklenmelerine karşı lâkayı kalıyorlar. Amelelerin grevlerin birçoğunda haklı olduklarını kabul ederim fakat bazen patronlarında ve ara sıra da her iki tarafında haklı olduklarını kabul etmek lâzımdır. Haksızlık hangi tarafta olursa olsun bunun şiddet ve kuvvetle halline ne lüzum vardır? Münakaşa ederek bir uyuşmaya varılamaz mı ?... Biz Latinler varamıyoruz.

Eğer Fransızlar daha çok seyahat etseler ve diğerk memleketler de olup bitenlerden haberdar olsalar görüşlerini genişletirlerdi. Dışardaki

amele teşekküllerini görmeye gitmek suretiyle Fransız işçiler menfaatlerini daha iyi anlamaya başlayacaklardı.

Hükümette bulunduğum sıralarda temas ettiğim bu kitlenin içinde takdir ettiğim kıymetli şahsiyetler bulunduğuna inanıyor ve her şeyden önce, amelelerin her zaman umumî menfaatten bahsedip te bu meyanda şahsî menfaatlerini unutmayan sürükleyiciler tarafından sevk edilmekle rine acıyorum. Muhtevası ne olursa olsun bütün doktrinler beşeri olmaları itibariyle hatalıdır. Eğer yenilmez bir doktrin, bir hukuk mevcut olsaydı insanlar bunu isteyemezlerdi.

Ben beşeriyeti kavradıklarını ve her şeyi ebediyen doğru ve peşin olarak göreceklərini iddia eden sistemleri ancak mahkûm edebilirim. Zira her şey değişir astronomi, fizik ve kimya nazariyeleri değişir ve daima değişmeye müsaittirler. Bunlar gibi cemiyetteki her şey de değişir. Şahsî mülkiyet yeni bir şey değildir, ilmi teorilerde âlimler hatalarını ödemezler. Kepler Newton veya Laplas aldanmış olsalardı seyyareler yine seyirlerine devam edecek ve kimyevi birleşmelere dair nazariyelerin doğru olmayışı halinde, bu uzuvların birleşmelerine mani olmayacaktı.

Fakat model bir cemiyet yaratması icap eden bir nazariyenin hatalı olması halinde neticeleri ödeyecek olan bizleriz. Bir eseri tarih olarak cemiyetimiz daha büyük bir adaleti verebilecek olan yeter derecedeki adalet unsurlarına malik bulunmaktadır. «Devlet, herkesin birbirinin sırtından geçinmeye çalıştığı bir hayaldir.» gibi sözleri tekrarlar kelime oyunlarına kapılmayalım. Zira bu doğru değildir. Devlet mevcut Kanunlara kadın ve çocukların madenlerde çalışma şekli, iş kazaları Kanunu gibi İctimaî iyilik Kanunları ilâve etmek suretiyle vazifesini yapmıştır. Yüz yıldan beri kat edilen yola baktıkça hiçbir şey yapmamış olan ihtilâlcı sosyalistlere nazaran bir hayli ilerlediğimizi kabul ediyorum.

Henüz vazifemiz bitmemiştir. Fakat eserimizle uğraştığımızda muhakkaktır. Daha şimdiden birçok memleketler amele tekaüdiyesi Kanunlarını çıkarmış bulunmaktadır. Bazı memleketler işçi tekaüdiyelerini işçilere verilen bir hediye şekline sokmuşlardır. Fransa ise işçisine sadaka vermek istemiyor ve bu sebeple kendisine liyakatım muhafaza etmesi için bir vergi tahmil ediyor. İşçilerin hayatını, refahını ve büyüklüğünü temine matuf bütün tehirler iyidir. Elde edilecek tecrübeler istikbal için gaip edilmiş olmayacaktır. Fena bir tecrübeden bile daima bir menfaat temin edilebilir. İctimaî Kanunlar ve Adaletle müteallik eserler şahsî hürriyete tecavüz etmemelidir. Adaletle hürriyeti uzlaştıran hiçbir fikirde korkumuz yoktur. Mirabo cemiyette üç sınıf vardır diyordu: dilenciler, ücretliler ve hırsızlar,

Biz dördüncüyü arayacağız: Şerikler

ALTINCI KONFERANS

Demokrasinin harp karşısındaki rolü ne olacaktır? Şiddetini azaltmaya neticelerini tahfife veya onu tamamı ile ortadan kaldırmaya yetecek midir? İşte huzurunuzda ortaya, attığım bir sürü sual. Şiddet insanların bütün canlılarla olan münasebatındaki ilk prensiptir. Yemek ve bunun için de öldürmek lâzımdır. Bu mukadderdir. Bidayette itimadı olan hayvanlar bilâhare anlar ve kaçarlar. Bu sefer insanlar birleşir ve daha kolay avlanabilmek için guruplar teşkil eder. Bu guruplar karşılarında rekabet, savaş ve harp gayeleri için birleşmiş başka guruplar bulur.

Gurupların içinde de zayıfların kuvvetliler tarafından tazyiki başlar, yine şiddet ve harp fakat bu sefer dâhilde cereyan eden bir savaş...

Her iki halde de beşerin kökleri aşağıya kuvvetlerin derinlerine iner. Böylece kuvvetin iki nevi olan sistemleşmesi inkişafa başlar. Gurubun dâhilindeki teşkilât kuvveti mutlak esarete müncer olmuştur. Filozoflar tarafından tesir altında bırakılan adetler git gide yumuşamıştır. Fakat asırlar boyunca nice korkunç facialar cereyan etmiş uzun yıllar sürüp modern zamanlara kadar gelen bir rejimi yıkabilmek için ne kadar kan dökülmüş ve ne kadar savaş cereyan etmiştir.

Her şeye rağmen otokritik mutlakiyet demokrasiye doğru hafif bir inkişaf göstermiş sonunda herkesin iradesinin kudreti ki demokrasidir tek bir irade şeklinde tezahür etmiştir. Mesele hukuk garantisinin çokluğun kudretine refakat etmesinde, tek kelime ile kuvvetin hukukun hizmetinde olmasındadır. Demokrasiye bu neticenin alınması için vatandaşın tahsilinin temin edilmesi icap eder.

Topluluğun dışında sınır ihtilâfları ve fetih arzuları dolayısıyla meydana gelen silâh istimleri şaşkın bir şiddet manzarası göstermektedir. Bu hal ölüm tevlit eden vasıtaların her gün daha mükemmelleşmesiyle takviye edilmektedir. Görüldüğü gibi kuvvetin içinde ve dışardaki inkişafı zıt istikametlerde yol almıştır' vahşi kudret içinde gittikçe hafiflemiş dışarda ise inkişaf etmiştir... Zaten milletlerin bütün tarihi, şiddet katliamlar muharebeler ve devamlı harplerden ibarettir.

Asker başka bir askerin canını alabilmek için hayatını tehlikeye atar. Fedakârlığın güzelliğini fedakârlığa sebep olan gayenin verdiğini düşünemeyenlerin gözünde askerin bu hareketi asil bir mana taşır.

Fatih askerde, haksızca hücumu uğramış olan vatanını müdafaa eden asker gibi hayatını verecektir. Ben ancak İkincisini takdir etmekteyim. Askerî cesareten başka cesaretler de vardır: elli seneden beri sarı hastalıklara

karşı savaşılan hasta bakıcı ve doktor üstün bir cesaret numunesi gösterirler. Tek bir dakika askerin kahramanlık zaferini elde etmesine yetecektir. Hâlbuki âlimin, pek az kimsenin bileceği bir şöhrete kavuşması için uzun senelere ihtiyacı vardır. Size meşhur fatihlerin isimlerini soracak olsam bunlar derhal dudaklarınızdan fırlayacaktır. Hâlbuki sizden beşeriyete hizmetleri dokunan isimleri saymanızı istesem hafızanız zorluklarla karşılaşacaktır.

İster arzu edilsin ister edilmesin harp daima milletlerin fikirlerinde ön plânda yaşayacaktır.

Savaşlar arzla beraber başlamış ve insanlar her devirde kime ait olacağını anlamak için savaşmışlardır. Toprak her zaman daha büyük katliam yapabilene ait olmuştur. Ve bu arzla başladığı gibi yine onunla sona erecektir.

Acaba harp ortadan kaldırılamayacak bir şaamet midir? Çalışma ve terakkinin insana sulthan istifade imkânları bahşedeceğinde şüphe yoktur böylelikle sulh normal rejim olacak ve nüfuzunu gösterecektir. Bu devreye geldik mi? henüz hayır... Bu kendisine müteveccihen ilerlediğimiz bir idealdir. Bütün teşekküllerin temayülü kütlelere karşı müdahale etmek için gruplaşmaktır. Asya'nın büyük medeniyetinden bize kalan eseflerde darağacına götürülen mahkûmlar ve sarayının kapısında boğazlanan krallar görülür. Bunlar devri kadim hükümdarların ebediyete intikal için gururlarını tatmin maksadıyla yaptıkları hareketlerdir. Odisse adlı eserde Truva'ya giden Ülise yolda bir şehri zapt eder. Erkek kadın ve çocukları katleder. Sonrada bütün bunları tabii bulur.

Tösidit, münevver insanlar olan Atmalılının Milo şehrini muhasara ettikleri zaman şehir sakinlerine teslim olmalarını ihtar ederler ve bu emir ve ihtarın Sebebini soran şehir halkına «bizler daha kuvvetliyiz örf ve ananelere göre de kudretin bulunduğu yerde hâkimiyet vardır» diye cevap verirler.

Empedoki, insanların yekdiğerini öldürmeye son vermeleri halinde yıldızların artık hareket etmeyeceklerini ve bunun da Dünyanın sonu olacağını zira katliamların beşeri muvazene için gerekli olduğunu ileri sürer.

Harp ve sulha ait muasır bir kaç fikir istemlisiniz? De Moltke «sulh bir rüyadır, fakat güzel bir rüya değildir» ve diğeri bir askeri Alman yazarı olan Vonder Voltz «beşeriyetin menfaati icabı olarak savaşa azamî barbarlıkla başlamak gerekir, zira bu harbin az sürmesine sebep olacaktır» derler.

Birçokları da harbin önüne savaşın çok daha kötülenmesiyle geçilebileceği fikrini müdafaa ediyorlar. Cemiyeti idare eden kuvvet kanunudur, bunun içinde harpler Dünya kadar yaşlıdır. Şimdi sulh normal, harp ise istisnai bir rejim midir? Bizlerin sulhu arzu ettiğimize şüphe yoktur. Fakat sulhun hâkimiyetinin yakın olduğunu iddia edecek olan ben olmayacağım. Muhtelif kimselerin bilhassa halk huzurunda söylediklerinde iktifa etmeyip ne yaptıklarına bakalım. Fertler beyanlarında fevkalâde olabilirler, fakat sözle hareket arasında ne muazzam bir mesafe vardır... Bu aklıma Floranın vaaz eden tilki adındaki bir fıkrasını getirdi.

Kral olan aslan üstat tilkiyi bir vaaz vermesi için davet eder tilki hayvanlar arasındaki dostluğu methi ile hayvanların yekdiğerini sevmeleri icap ettiğini ve artık birbirlerini öldürmemelerini söyler. O kadar be lügatle konuşur ki bütün dinleyicilerinin gözleri yaşarır. Kral aslan kendisine bu fevkalâde vaizi için mükâfat olarak ne istediğini sorunca üstat tilki basit bir şekilde: «ekselans, bir kaç hindi.» diye cevap verir işte meselenin felsefesi;

Acaba harp sebepleri nelerdir.

İnsanlığın, büyük bir ihtimalle tekerrür etmeyeceğine inandığımız din savaşları, ırk savaşları ve milliyet savaşları olur.

Milliyet hissi hürmete sayandır. Fakat harbe lüzum kalmadan inkişafına hiçbir şey mani değildir. Bir de ekonomik menfaat harpleri ve müstemleke harpleri vardır. Muhasım milletlerin düşünce tarzlarını itti- ham eden bilhassa bu sonunculardır. Milletler, medeniyet gayesiyle çok daha az mühim olan milletlere karşı büyük bir kuvvetle savaşlara girişirler. Gittikçe büyüyen kuvvetlere karşı koyabilmek için gittikçe çoğalan kuvvetlere malik olma ihtiyacı milletler arasında türlü ittifaklara yol açtı. Harbi önlemek veya yapabilmek için büyük guruplar teşekkül etti. İngiltere imparatorluk camiası, panamerikanizm Panslavizm bu gurupların numunelerindendir. Bunlar harp işitmiyorlar bilakis harbe karşı koymak için meydana gelmiş bulunmaktadırlar. Fakat bir mukavemete rastlamaları halinde savaşın; çok geniş çok ağır bir savaşın başlayacağı hakikattir. Bu guruplardan her hangi birisinin zaferden emin olduğu zaman harbi aramayacağına emin miyiz bu gurupların en az tehlikeli olanı panamerikaniz midir? Zira Amerika diğer Milletlerle temasa lüzum kalmadan kendi kendine yetmektedir. Bununla beraber Amerika'nın Asya'ya karşı olan vaziyeti bir mesele olarak kalmaktadır.

Panamerikanizm büyük ümitler vaat etmektedir. Hakikaten hukuk hissiyle meşbu bulunan bir Amerika ki buna inanıyorum beşeriyete öl-

çülemeyecek derecede faydalar sağlayacak ve bu onun en büyük zaferi olacaktır.

Ne ise şimdi mevzuumuza harbe dönelim demokrasi ne yapacaktır? Nizam üzerine kurulmuş olan, nizam rejimi olan demokrasinin gayesi harp olmayıp çalışmaktır. Adalet fikriyle meşbu olduğu müddetçe sulhun kudret ve kuvveti olarak kalacaktır. Zira korku ve terk fikri demokrasiyi daha kuvvetlinin boyunduruğuna sokacaktır. Demokrasiyi savaşı kabule yalnız adalet fikri zorlayabilir mukaddes bir harp fakat yine de harp...

Reis Ruzveltin kalbine işlemiş olan sözlerini daima hatırlamalıyız: «Adaletle sulhtan birisini seçmeniz gerekirse feda etmeniz icap eden adalet olmamalıdır.»

Ah, bütün Milletler samimi demokrat olsaydılar. Şüphe yok ki demokrasi sulh ve adalet yaratacak olan fazilete malik değildir. Fakat bir memlekette, sulhçu lük ruhu takdire lâayık bir sulhçu luktan bahsediyorum demokrasi ruhunun tabii neticesidir. Demokrasi ebedi bir sulh değilse bile bütün Hükümetler arasında harbe karşı harp açacak olan da o değil midir?

Bunun çaresi nedir? Kudretli bir levyemiz olsa iyilik ruhu mesnet noktamız neresi olacaktır? Buna Hint, kozmogonisi ile cevap vermeye çalışacağım.

Arzın fezada nasıl durabildiğini izah için, efsane, küremizin bir filin üzerinde durduğunu, bu filin bir kaplumbağanın üzerinde durmakta olduğunu ve bu kaplumbağanın da... İşte kozmogoni burasını söylememektedir.

Bu güne kadar harbe mani olmak için bir tek mesnet noktası bulabilmişlerdir. Bu Hakemlik müessesesi (arbitrajdır. Bu müessese müeyyide üzerinde durur... Müeyyidede... Harbin.

Hakemlik müessesesi fikri yeni değildir bunu Yunanda görürüz. Roma ise hakem müessesesine lüzum kalmadan sulhu temini bilmiştir. Bu sulhun kararını Tesit, bir Breton şefinin ağzından şu şekilde belirtir: «çalmak, yağma etmek, katliam etmek işte Romalıların idare etmek istedikleri şey.»

Bu sözü tevsik babında size bir vakayı anlatacağım.

Jul Sezar (Golya harpleri) eserinde bu günkü Namur şehrinin yerinde bulunan Aduatuk kalesini alınca bütün sakinlerini müzayede ile

sattırıldığını ve bunların sayısının 53 bin olduğunu satın alanlardan öğrendiğini anlatır.

Yirmi asır sonra böyle bir hadisenin nakli karşısında insan dehşetle irkiliyor. Orta çağlarda Hristiyanlık idealine rağmen insanlar kütleler halinde birbirlerini öldürmeye devam ettiler. Hatta Rönesans'ta bile idealizmle aşırı bir barbarlığın muvazi olarak inkişaf ettiğini görmekteyiz.

1300 yılında Piyer Dübua adlı bir avukat cihan şumul bir sulh gayesiyle harbin ilgası için Kral Filip'e bir proje yaptı fakat Papa ve Fransa Kralını Dünyanın hakemi tanıyan bu proje büyük bir muvaffakiyet kazanamadı, Bilahare Sulh bu hakemlik fikrini yeniden ele alarak kendi Kralına bütün ihtilâfların hakemliğini vermek hülyasını kuruyordu.

1713 de Rahip Sen Piyer ebedi sulh projesini neşreliyordu. Kendisi Milletler arasındaki ihtilâfların sevk edildiği ve bütün milletlerin temsil edildiği bir mahkemenin teşkilde insanlar arasındaki bütün harplerin ortadan kalkacağını ileri sürüyordu.

Bu mahkemeler yirmi sene sonunda nihai bir mahiyet alacak olan muvakkat kararlar verecekti. Rahip Sen Piyer silâhlar azaltmakla işlerde sükûnu temin etmek istiyordu. Mahkemenin kararlarına itibarı temin için de, masrafların müştereken temin edildiği bir ordunun teşkilini düşünüyordu. Hakikatte, sulhu temin gayesiyle bir ordu hazırlamak harbi hazırlamak demektir. Muamma daima aynıdır. Müeyyidesi olmayan bir mahkeme kurulunca harpten başka bir müeyyide elde edilemez.

Fransız ihtilâlinin gayesi sulhtu fakat ihtilâli takip eden savaşlar kadar kanlı savaşlara pek az rastlanılmıştır.

Nihayet harbe sürüklenmiş olan sulhçu teşebbüslere daha pek çok misal verilebilir.

1868 de amele enternasyonalı Fransa ve Almanya'nın harp etmeleri hakkında umumî bir grev yapacaklarını beyanla kendilerinin sulhun mecburî hakemi olmalarını teklif ettiler. Fakat bu bir beyan olarak kalmaktan ileri gidemedi. Eğer Arbitraj harbe mani olamıyorsa istikbalde milletler Hükümetleri üzerindeki tesirlerde harp imkânlarını tahfif ve tenzile muvaffak olabilirler.

Bu arzuyu hissetmeyen kim vardır? Nikbin dostum Leon Burjua hayat için savaşın, hayat için bir rekabet olduğunu söyler. Bense hayat için olan savaş çok daha karanlık görmekte ve bütün ihtilâfların bundan çıkacağına inanmaktayım.

Biraz da Lâhey adalet divanından bahsedeyim. Teşekkülüne dair olan teşebbüs Rus Çarlığından gelmiştir. Bu zorbalığın yabancı olmadığı bir Hükümete malik olan sulhçu bir adamdır. Bu sebeple de mahkemenin teşekkülünün akabinde Mançurya harbi zuhur etmiştir.

Eğer Lâhey konferansının neticeleri boş olmadıysa, Bunun büyük hissesini cenubî Amerika devletlerinde aramalıyız. Bize güzel bir misal verdiler. Bunların rolleri yekdiğerini ayıran düşmanlık ve nefret kisvelerinden bir türlü kurtulamayan Avrupa devletlerinkinden çok daha tesirli olacaktır.

Bu hususta Paraguay harbinden sonra «zafer hak bahşetmez» gibi fevkalâde bir neticeye varan Arjantinlilerin büyük bir rolleri olduğuna inanıyorum. Fakat bu söz, savaştan önce söylenmiş olsaydı çok daha güzel olurdu. Zira bu harbi füzulî bir şey yapacak ve boş yere savaşıcak insan bulamayacaklardı.

Lahey adalet divanının dört kararı vardır. Birincisi 1900 de Birleşmiş Milletlerle Meksika arasındaki İkincisi 1903 de İngiltere, İtalya ve Almanya'ya karşı Venezüella paktında üçüncüsü Rusya ile İngiltere arasındaki Hulul meselesinde ve son olarak Fas meselesinde, İlk iki mesele zaten bir mana taşımaktan uzaktı. Hulul hadisesi ise hayli ağırdı. Kazablanka meselesi ise önce fena bir istikamette seyretmesine rağmen sonunda iyi bir neticeye varmıştır.

Bütün bunlar netice itibariyle mühim sayılamazlar. Ben Lahey adalet divanının Avusturya ile Bulgaristan'ın Berlin muahedesini yırtarlarken müdahale etmesini görmek isterdim fakat her şeye rağmen bir muvaffakiyetsizlikten korkuldu. Münakaşalar sonunda Avrupa'ya müteallik bir sürü sualin meydana çıkmasından korkulur. Bütün bunlar, müzakereler ve bilhassa milletlerden birinin teraziye attığı kılıcın ağırlığı ile halledilir.

Lahey adalet divanını her zaman düşünelim kendisine elimizden gelen yardım ve ihtimamı gösterelim fakat kendisine bir selâm tahtasıymış gibi sarılmayalım. Askeri ve bahri muvazene, silâhların indirilmesi meselesi ise hayal dumanlarından ibarettir.

Silâhsızlanmanın harp tahrikinin en emin vasıtası olduğunu zira vaz edilecek protokole gizlice itaat etmeyecek bir milletin bulunacağını ilâve etmek isterim.

O halde biz demokratlar ne yapmalıyız? Bir adalet idealizminin uzak da olsa bir gün beynelmilel mukadderata hâkim olacağına inandığımız bir adalet idealizmini takip edelim.

Lecler Burjua cihan şumul sulhun hukuk fikrinin ağır bir inkişafından başka bir şey olamayacağını söyler. Bilhassa katiyen silahsızlanmayacak. Etraf korkunç bir katliam için hazırlanırken mütecavize teşebbüs imkânını verecek derecede silahsızlanmak cinnetini irtikâp edecek miyiz.

Hakkın diğer isimleri olan şeref ve liyakati müdafaa edebilmek için kuvvetli kalalım. Sulh ancak silahlı bir sulh olabilir. Bir kaç sefer vatan kelimesini telaffuz ettim. Bazı mütefekkirler beynelmilel ihtilâfların mebden olarak aile ocağı ve vatan aşkını ileri sürerler.

Tolstoy, vatanperverliğin harbin sebebi olduğunu ileri sürer ben bu fikirde değilim, zira diğer Milletlerden nefret etmeye lüzum kalmadan da kendi vatanını sevmek mümkündür.

Vatan: menfaat, adet, anane, hatıra, ümit ve şereflerini birleştirmiş olan milletlere has hususi bir idealizm şeklidir.

Beşeriyet vatanlar tarafından teşekkül eder.

Mesnedi olmayan ve birçoklarının imha etmek istedikleri aile ve en nihayet ilk çağlardaki kalana mı döneceğiz? Eski çağların baltası uzun zamanlar dan beri müzelerimizdedir. Vatan bizim için mukaddes olmalıdır. Vatanperverlik ince ve ali cenap bir histir. Ben komşularımın vatanperverlik hislerine ancak hürmet ederim. Ben Vatan aşkı ile beşeriyet aşkını bağlamakta zorluk çekmem zira ben (Terence) ile beraber: «ben insanım, beşeri olan hiçbir şey bana yabancı değildir.» demekteyim.

Nihayet benim kanaatim şudur: her çareye başvurarak harbi önlemeye çalışalım. Bizzat kalkınma imkânı olmayan milletleri imkânımız nispetinde Lahey divanına getirmeye çalışalım. Kabul edilebilir müeyyidelerin sonuna kadar gidelim. Fakat dürüst ve şerefliye asla dokunmayalım.

Demokrasinin hiç bir fena niyeti yoktur. Fakat yalnız olmadıklarını unutmamaları ve vazifelerine layık bir seviyede bulunmaları lâzımdır.

Vazifelerine mükemmel surette hazırlanmış vatandaşlarla sulhta hareket etmesini bilecekleri gibi, icbar edilmeleri halinde harpte de hareketi bileceklerdir.

İster sulhta, ister harpte olsun; sonsöz asla teslim olmayanlarındır.

YEDİNCİ KONFERANS

İlk Konferanslarım esnasında birçok defalar politika ile din arasın da meydana çıkan ihtilaflardan bahsetmiştim. Bu gün demokraside kilise ve devlet münasebetlerinden bahsedeceğim.

Bu mesele size fazla nazik gelebilir. Bu mevzuu hakikaten en serbest fikirlerin bile zorlukla kabul edebilecekleri bir sürü münakaşalara yol açmıştır. Tam bir serbestlik içinde fikirlerimi belirteceğim.

Ben dinleri münakaşa edecek değilim. Dini saha bana ait değildir bir siyaset inşam olarak meseleyi içtimai noktayı nazardan tetkik edecek ve Naslara dokunmadan kısa bir tarife ile ifade edeceğim.

Aramak istediğim, medeni cemiyetle dini cemiyet arasında bir sulh tesisinin demokrasinin esaslı avantajlarından biri olup olmadığıdır.

Demokrasinin çekinecek hiç bir şeyi yoktur. Zira o mutlak ve gayri kabili münakaşadır. Onun adım adım iktidara çıkışını seyrettik. Merak etmeyin hadiselerin bu gün bulundukları noktada kütleler gerilemeyeceklerdir. Mesele demokratik hisle dini hissini uyuşabilmesinin mümkün olup olmadığını bulmaktır. İlk bakışta bu suale tasvip kâr bir cevap ve-meye çalışılmıştır. Mademki vicdan bütün otoritelerden muaf tutulmuş ve Allah'ın huzurunda müsavi sayılmıştır o halde din her şeyden önce bir hürriyet ve müsavat tezahürü değil midir? Demokrasinin büyük prensibi bütün vicdanların hür olmasıdır, ilim fikirlerin ekseriyetle birleşmelerine münker olmuştur. Her ne kadar bir memleketten diğerine geçildikten doktrin ve Kanunların tatbikinde ufak tefek farklar görülürse de, her yerde ilmi mütalaalara müracaat vakidir. Hiç kimse iki kere ikinin dört ettiğinde ve yıldızların Newton Kanununa göre hareket ettiklerinde şüphe etmez. Hâlbuki bu katiyet din için aynı değildir. Dini hakikat riyazi olarak anlaşılamadığı, dinlerin muhtelif olduğu ve dine müteallik hususta fikirler başka bulunduğu için münakaşalar çıkacak ve bunlar ihtilafa münker olacaklardır.

Biz d'n ile ilim sahasını terk edip Psikolojik sahasına gireceğiz.

Demokrasinin inkişafını tetkik ederken, ilk beşer topluluklarının kuvvetten doğan otoriteye başvurdıklarını görmüştük.

Dinler ise aksine bir inkişaf göstermişlerdir.

Canlı bir hürriyet atmosferi içinde meydana gelen dinler zamanla otorite prensibini kullanmağa başladılar. İşte o zamandan beri artık ya-

lınız ruhi sahada kalmayan dini iktidarla, muvakkat iktidar arasındaki rekabet başlamış bulunmaktadır.

Dinlerin hükümet çevrelerinde, saffetlerinden bir kısmını kayıp etmeden yerleşemediklerini ilâve etmeme müsaade edersiniz.

Cihanşümül bir karakter taşıyan dinleri gözden geçirelim:

İsa dan iki bin sene evvel, kendisi ile birlikte müsavatsızlığı getirmiş olan BRAHMANİZM teessüs etti. İnsanlar dört kısma ayrılıyorlardı:

Rahipler, Muharipler, Burjuvalar ve halk. Rahiplerle muharipler daima bir harp halindedirler. Bu dört kısma diğer dinlerde de rastlanacaktır.

Brahmanizm’de kastın zulmü arkasına gizlenmiş olan muvakkat iktidar bir gün BUDİZM olan Reaksiyon hareketinde zeval bulacaktı.

Metafizik hususta Hristiyanlıktan farklı olan Budizm, ahlâk bakımından Budizm Hindistan, Hindi çini, Çin ve Japonya’yı nüfuz içine aldıktan sonra, muvakkat iktidar çevrelenmede girmekte gecikmedi.

Böylece mebdde prensipleri ile galip bir tezat meydana getiren bir dini otorite olarak meydana çıktı.

İhtida ederek Budizm kabul eden Kral Asoka, İhtida ederek Hristiyanlığı kabul eden Konstantinle mukayese edilebilir. Birisinde olduğu gibi diğerinde de otorite suiistimali şekline inkılap ederek dejenereleşti.

ZİERDÜŞ dinile, İrlanda’da aynı hadiseyi görürüz.

Dine metafizik kaideler hususunda ayrılık gösterirlerse de hepsi aynı ahlaki neticeyi doğru yol alırlar. Böyle müşterek bir nihayet olduktan sonra dinlerin yardımı ile müşterek bir mabet tesisi düşünülebilir. Bu neden imkânsız olmuştur. Çünkü bütün dinler hâkimiyetle fethi aramışlardır.

Yunan ve Roma dinlerinin hususiyeti hiç bir akideye istinat etmemeleri ve ruhban sınıfına malik bulunmamalarındadır. Bunlar hakikatte mahalli olan dinlerdi. Bir memleketten diğer bir memlekete geçildikçe değiştikleri gibi dini hâkimiyetin teessüsüne müsaade etmeyen bir ittihat- tanda mahrumdular. Üstelik bunlar da ahlaki kaideler mevcut değildi.

Roma’da mezhep içtimai teşekkülün akşamından olup PONTİF’LER memurlardan başka bir şey değildirlir. Devletle dinler arasında muhalefet bulunmadığı gibi muhtemel bir çatışmada mevcut değildi.

Musa bu kadar büyük adımlarla gidip bu kadar sık din değıştirmeden ötürü özürlilerim bir dini Diktatör oldu.

İsrail tarihi, Peygamberle Krallar arasında devam edip 587 de Nabukodonosor zamanında rahiplerin sürgün edilmeleri ile sona eren devamlı mücadelelerde müşabih misaller verir.

İslam Hazreti Muhammed tarafından kurulan bir din topluluğundan başka bir şey değildir. Bütün İslâmiyet şefinin beyanında hülâsa edilmiştir.

(ALLAH ALLAHTIR ve MUHAMMED onun PEYGAMBERİDİR) Sonradan müminler bir fırsat bularak halifenin iktidarı suiistimaline karşı ayaklandılar.

Belli başlı dinlere bu kısa bakış onların muvakkat iktidarı nüfuzları altına almak istemelerine kadar mücadelelere sebep olmadıklarını gösterecektir. Görüyorsunuz ki sözümü tutarak akidelere hürmet gösterdim. Hristiyanlıktan da aynı şekilde bahsedildi.

İSANIN dininin temelleri hürriyet ve mutlak müsavattır. İnsan Hürdür ve cenabı hakka hitap için mutavassıt tanımaya muhtaç değildir.

Bütün insanların müsavi olup Cenabıhak'la doğrudan doğruya temasta bulunduklarını beyan suretiyle İsa bir içtimai doktrini formülleştirmiştir.

O kendisine fakirleri çağırması ve müritlerini aşağı halk tabakalarından seçmiştir. Dünyayı fetih için sulh te harekete geçenler bu adamlardır. Zamanla, bu yeni dinin temayülleri esaslı bir şekilde değışmiştir. İsa dikkat edilmesi halinde bütün ihtilaflara son verecek olan bir söz söylemişti: (Sezar'a hakkım Sezar'a veriniz) bu söz devletle kilisenin ayrılması demektir.

Kilise ile devletin ayrı gayeleri vardır. Devlet dünyevî menfaatler kilise ise semavi ümitleri teşkilatlandırır. Üç asır boyunca İsa'nın müritleri ve kiliseler onun sözlerine sadık kalmış ve imanı ile düşüncelerine uygun olarak yaşamışlardır. Fakat bir zaman sonra, İslam'da olacağı şekilde kilise şeflerinin intihabından vaz geçilmiş ve otorite imtiyazlılara tevdi edilmiştir. 313 de Konstantin'in Hristiyanlığın muzaffer olduğu müsamaha beyannamesi ve Milano beyannamesinin neşrinden sonra - önüne geçilemeyen bir durum meydana çıktı: Katolikliğini ilân eden Konstantin kendini hem dini reis hem de İmparatorluğun hâkimi olarak buldu. Rahipleri alelade memurlar haline soktu.

Böylece Hristiyanlık idealinin en temiz taraflarını kaybetmiş olmuyor muydu?

(Elemansa burada devlet ve kilise arasındaki mücadelelerden uzun uzadıya bahsettikten sonra tedrisat meselesini incelemeye başlar.)

Kilise ile devletin ayrılışı yanında, daha önemli bir meselenin yer aldığını görüyoruz; Tedrisat Problemi.

Bütün dinler tedrisatın ancak ruhban sınıfı tarafından yapılabileceğini ileri sürerler. Laik tedrisat ise çocuğu kilisenin dışında bırakır.

Tarafsız bir tedris sistemini kabul etmeyip, bir tedris inhisarı kurmayı arzu eden Cumhuriyetçiler var. Ben, hiç bir tehlikesi olmayan tedris hürriyetini tercih ediyorum. Tedrisat rejiminde herkesin bize hasım olduğu zamanda hakikat ve demokrasi nazariyesinin kudreti sayesinde muzaffër olmamız bu tezin kuvvetinin en kati delilidir.

Vicdanları yapan mektep değil hayat tecrübeleridir.

Ben dini tedrisat inhisarı kadar laik tedrisat inhisarımda kabul etmem zira her ikisi de hürriyete aykırıdır. Ne kilisel inhisarının, ne devlet inhisarı, benim fikrim budur.

İşte böylece kolaylıkla neticelendireceğimiz bir noktaya varmış oluyoruz. Eğer Hristiyanlık müessesinin programına sadık kalmış olsa idi bu gün, bütün ihtilâflardan masun kalabilen mükemmel ve büyük bir demokrasi olacaktı.

Hâlbuki değişmiş, yolunu terk etmiş, kuvvet istimalini tecrübeye teşebbüs etmiş ve böylece semadan, arzın tezviratına inmiştir. Bizde yolumuzda dalgın olmayalım. Fikirlerimizde sebat edelim. Prensiplerimizi muzaffer kılacak olan yegâne hareket tarzı budur.

Ayrılık prensibi bize iyi bir yolsa onu terk etmeyeceğiz. Herkese kendi rolü ve kendi kaderi...

Vazifemiz arkadaşlarımızın ve bilhassa rakiplerimizin hürriyetlerini teminat altına almaktır. Ayrılık kadar ahlak ve beşeri Ulvi cenaba dayanan bir uzlaşmayı arzu etmek lazımdır. Asırlardan beri ahlak en küçük bir terakki kaydetmemiş, Hakikatleri hep aynı kalmıştır. Mademki din ve dinsizlik tek bir ahlak tanıyor o halde ne diye müşterek bir antantta birleşmiyorlar. Mademki henüz oralara gelmedik, bir insanın iyilik yapması halinde bu iyiliğin nereden geldiğini sormadığımızı hatırlayalım.

Bu fikrin bütün demokratlara şamil olması lazımdır.

Sözlerimi bu cesaret verici fikirlerle bitiriyorum. Artık vedanın hüznü anına gelmiş bulunuyoruz.

Sizlere eski dünyadan cesaret verici sözler getirebilmek ve takip edilen çetin savaşta bir ümit aramak için çok uzaklardan geliyorum.

Ümidi bol olarak buldum. Fakat cesareti verebildim mi?..

Ötede, Avrupa'da, sarf edilmiş gayretleri takip edebilmek ve uzak diyarların takviyesini bulabilmek için savaşın pek yakınında bulunuyorlar.

Ben, bu takviyeyi Arjantin'den götürüyorum.

Kendi varlıklarını yeni bir cemiyet kurmağa hasretmiş, teşebbüslerinde iyiye doğru yürüyüp ekseriya muvaffak olmuş insanlar gördüm.

Arjantin'e yeni bir demokrasinin formülünü taşıyıcısı olarak değil bu memleketin fertlerini çalışmağa davet eden bir kimse olarak geldim.

Zira bir demokrasi malik olduğu hareket insanların değerindedir.

Tatbik cesareti olmadıktan sonra fikirler hiçten ibarettir.

Veda olarak sizlere bir Roma imparatorunun sözünü hatırlatmama müsaade ediniz: LABOREMUS (ÇALIŞALIM).

GAYRIMENKULE TECAVÜZ MESELELERİ (*)

Yazan: Ö. Hulûsi TTJNABAŞ

5917 sayılı Kanun uygulanırken tatbikçiyi düşündüren meselelere rastlanır. Bu duraksamalar, çok zaman, bazı terimlerle ilgili tanımlamaların ve bazı olayları başkalarından ayıran sınırlar hakkında otoriteler tarafından yapılmış olan etüt ve açıklamaların İDARE literatürüne geçmemiş olmasından ileri geliyor. Biz bunlardan birkaçını bir derleme olmaktan ileri geçmeyen bu yazımıza konu olarak aldık.

Zilyetlik:

Bir şey üzerinde eylemli (fiilî) tasarruf sahibi olan kimse o şeyin zilyedidir. Üzerlerinde malikler gibi tasarrufta bulunmak söz konusu olamayan mülkiyetin gayri aynı haklarda zilyetlik bu hakların kullanılmasıdır.

Bir şeyin hem maliki hem zilyedi olan kimse o şeyin asli zilyedidir. Asli zilyedin bir şahsî hak yahut mülkiyetten başka bir aynı hak vermek üzere o şeyi teslim ettiği kimselere ferî zilyet denir.

Taşınmaz mallarda (gayrimenkullerde) hak karinesine dayanmak ve zilyetlik davası açmak yetkisi, ancak kendi lehine tescil yapılan kimsenindir. Tescil, taşınmaz malın tapu kütüğünde temsili demektir. Bununla beraber taşınmaz malı eylemli olarak kendi elinde bulunduran kimse gasp ve tecavüz sebebiyle dava açabilir. Birinci hal zilyetliğin tanınmasını ikinci hal zilyetliğin korunmasını anlatır. Rossel ve Mentha'ya göre zil

(*) Baş vurulan eserler şunlardır:

Medenî Kanun Şerhi ve Nazariyeleri, Rossel ve Mentha'dan çevirme. Zilyetliği gasıp ve ona tecavüz (fuzulî işgal) den doğan tazminat (ecrimisil) talepleri, makale, Ord. Prof., Dr. Ernest Hırş.

Gayrimenkul tasarrufları, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Galip Esmer.

Medenî Hukukun Umumî esasları, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, ikinci basılış.

Borçlar Hukuku Dersleri, Ord. Prof. Dr. Andreas B. Schwarz. Kanunlar. Mecelle-î Ahkâm-ı Adliyye

yetlik taşınır inallarda hakkın giyimidir; taşınmazlarda bu giyim, tapu kütüğüne geçirme (teşcidir).

Tapu kütüğüne geçmiş bir taşınmaz mal üzerinde hak karinesine dayanmak, onu elinde bulundurana değil, kütükte adı yazılı olana düşer. Eylemli zilyet ki bu mal üzerinde şahsî hak sahibi bir kimse yahut herhangi bir yolla malı elinde bulunduran bir kimse olabilir ancak eski halin geri gelmesini erek tutan (istihdaf eden) istemler yapabilir, hakkın esasına ilişkin bir iddiada bulunamaz, istihkak davası açamaz.

Taşınmaz mal onu herhangi bir suretle elinde bulunduran kimse lehine tapuda yazılı değilse Hak karinesi İsviçreli müellifler arasında ihtilaflıdır. Rossel ve Mentha bu halde kanton kanunlarına başvurulması kanısındadırlar. Kanunun boş bıraktığı bu nokta İsviçre’de bir mesele olmuyor. Fakat Taşınmaz mallardan çoğu kütük dışı olan Türkiye’de birinci kategoriden zilyetlikler hemen hemen meselenin ayrıklarıdır. Denebilir ki zilyet deyince bizde, bir taşınmaz malı tapusuz elinde bulunduran kimse akla gelmektedir. Bu bakımdan Ord. Prof. Dr. Ernest Hırş, bizde önemli büyük olan zilyetlik olaylarındaki hak karinesi konusunda Medenî Kanunun ve zilyetlik bahsinin esprisi içinde içtihat yolunu tavsiye etmektedir. Medenî Kanunun işgal hükümleri yurdumuzda en çok uygulama yeri bulan hükümlerendir.

Yargıtay’ın, aşağıda özetlenen, 9.X.1946 tarihli ve 6/12 sayılı İçtihat Birleştirme Kararına göre:

«Zilyetlik aynı bir haktır, Zilyet hak karinesine dayanan bir malik olabildiği gibi elinde bulundurduğu malın mülkiyetini henüz kazanmamış bir kimse de olabilir. Bir malın aynına malik olmayan kimsenin, bu halin uzamasıyla ve zaman ile mülkiyetini kazanması mümkündür. Zilyetlik kanunla korunmuştur. Bu halde zilyet, zilyetliğini iddia ve tecavüzü ispat eder, yargıç da tecavüzün önlenmesine karar verir. Bu karar zilyetlik hakkı hususunda muhkem kazıye teşkil etmez, mülkiyet hakkı vermez. Zilyetlik terk, devir ve nakil olunabilir, irs yolu ile intikal eder. Medenî Kanunun 890ıncı maddesi taşınır ve taşınmaz malları ve soyut zilyetliği kapsamına alır. Medenî Kanunun 909 uncu maddesinde mülkiyetten ayrı soyut zilyetlik anlamı daha açıktır. Bu madde zaman aşımı yolu ile «mülkiyeti edinme» (iktisap) hükümlerini tamamlar; yalnız bunun için eski ve yeni zilyetlikler arasında miras, bağış satış gibi hukuki bir bağlantı olmalıdır. Böyle' bir bağlantı yoksa «terk» var demektir. O zaman yeni zilyet için «edinme» (iktisap) süresi yeni işgal tarihinden başlar. Özetlersek, henüz mülkiyeti kazanılmamış bir taşınmaz malın zilyetliği bağıt (akıt) konusu olabilir; bu bağıt resmi şekle bağli değildir. Bağıtta resmi şeklin

bulunmasını kanunen ancak zilyedin mülkiyetine girmiş bir taşınmaz malın devir ve temlikinde aramak gerektir. Mülkiyeti kazanılmamış bir taşınmaz malın haricen satışı, ileride süreye eklenerek edinmeyi (iktisap) sağlamak üzere zilyetlik hakkının aktarılması (devir ve nakli) diye yorumlanır.»

Görülüyor ki zilyetlik malı elinde bulundurmak gibi eylemli bir durumdur. 5917 sayılı Kanundaki iki aylık süreyi kaçırarak bir zilyet karşısında, gasap dahi - İdareye karşı - bu durumdadır. Uygulayıcı olarak buna benzer olaylara hep rastlamışızdır; hem de bunlar öyle seyrek rastlanan olaylardan değildir. İki aylık süreyi geçirmiş olan gerçek zilyet, hakkını kendi kendine almaya kalkışırsa objektif olarak nizamı bozmuş, haksız davranmıştır. Bir kimsenin zilyetliği hakka uygun olmasa bile hakkında ancak kanun yollarına başvurulur. Çünkü «hakka haksız surette ulaşmak caiz değildir.» Medenî Kanunun 895 ve 896ncı maddelerinde bu husus açıkça yazılmıştır. 5917 sayılı kanunu uygularken İdareci, zilyetlik hakkından bahsetmeksizin yalnız malı elinde bulundurduğunu ileri sürerek tecavüzün definini isteyen ikinci zilyedin bu durumunu saptayacak, objektif olarak nizama aykırı davrandığı anlaşılan eski zilyedi menedecektir. Eski zilyet de Medenî Kanunun 897. maddesindeki süre içinde mahkemeden zilyetlik hakkının tanınmasını vs. isteyecektir. İdareci için yalnız eylemli durum ve 5917 sayılı kanuna göre bunun gerektirdiği zilyetliği koruma bahis konusudur.

Toplumsal bilincin yankılarını hukuk ilminin gerektirdiği şekilde saptayarak zilyetlik konusundaki doktrin tartışmalarını müspet bir kural halinde çözümleyen Yargıtay İçtihat Birleştirme Kararından sonra zilyetlik anlamı üzerindeki görüşler durulmuş, net bir hal almıştır.

Ord. Prof. Dr. Ernest Hirş «Füzuli işgalden doğan tazminat talepleri» adlı yazısında taşınmaz mallar dolayısıyla çıkan davalar iki kategoride toplayarak şöyle diyor:

«Meselemizi incelemeyen evvel, umumî olarak şunu tasrih edelim ki, zilyetlik davası iki türlü olur; ya tecavüze uğrayan fiilî zilyetliğin idame ve iadesi hususunda bir talepte bulunur (zilyetliğin himayesi davası), yahut da haiz olduğu zilyetlik hakkının tanınması hususunda dava açar (zilyetlik hakkının tanınması davası). Zilyetliğin himayesi davasında Medenî Kanunun 894 — 897 inci maddeleri, zilyetlik hakkının tanınması davasında ise Medenî Kanunun 898 — 908 inci maddeleri taalluk eder.»

«Zilyetliğin himayesi davasında, fiilen zilyet bulunan kimsenin zilyetlik hususunda bir hakkı bulunup bulunmadığı aranmaz. Medenî Kanun

madde 895 te, gayrın zilyet bulunduğu bir şeyi gasp eden kimse o şey üzerinde tercihe şayan bir hakka sahip bulunduğunu iddia etse bile onu iade ile mükellef olur denilmektedir. Yani bu davanın gayesi bizzat ilhakı hak suretiyle ihlâl edilmiş vaziyeti tekrar yerine getirmekten ibarettir. (Hâlbuki zilyetlik hakkının tanınması davasında böyle bir ihlâl şartına lüzum yoktur.) Burada mühim olan, bir hakkın mevcudiyeti değil fiilî durumun yani amme sükûnunun muhafaza ve teminidir. Hâlbuki zilyetlik hakkının tanınması davasında davacı, dava edilenin şey üzerinde' zilyetlik hakkını haiz olmadığını veya kendisinin o şey üzerinde tercihe şayan bir hakka sahip olduğunu iddia eder. Ardık burada fiilî durumun bir ihlâl şartına da lüzum yoktur. Zira mühim olan husus fiilî durum değil hukukî vaziyettir.»

«Zilyetliğin himayesi davası İsviçre’de-nispeten ehemmiyetli olduğu halde Türkiye’de mühim değildir. Daha doğrusu Türkiye’de bu dava şekli hiçbir fayda temin etmemektedir. Zira geniş bir adlî teşkilâtı olan İsviçre’de ihlâle uğrayan zilyetliğin himayesini isteyen kimse bu himayeyi acele bir surette temin ettirebildiği halde memleketimizde bu derece geniş bir adlî teşkilât bulundurma imkânı şimdilik mevcut olmadığından ani bir himayenin temini pek de mümkün değildir. Zaten Medenî Kanunumuzun 897 inci maddesine göre zilyet gasıp ve tecavüz fiillerine ve hakkına tecavüz eden kimse olduğuna vakıf olur olmaz istirdadı veya tecavüzün menini iddia etmediği halde dava hakkından mahrum olur. Zilyet tecavüzü veya tecavüz edeni daha geç öğrenmiş olsa bile gasıp veya tecavüzün vukuu gününden itibaren bir sene geçmekle dava müruru zamana uğrar. Zilyetliğin himayesi davası Türkiye’nin hususi ihtiyaçlarına uygun olmadığı sebeplerdir ki kanun vazihı 12/6/1933 tarih ve 2311 sayılı gayrimenkule tecavüzün define dair kanun sevk etmek zaruretiyle karşılaşmıştır. Bu kanun hükümlerine göre fiilî zilyetlik durumunun ihlâl edildiği hallerde zilyetliği ihlâle uğrayan kimse mahkemeye değil İdarî mercilere müracaat edilmektedir.»

«Bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdası yed edildikçe vilâyette vali, kazada kaymakam, Tarafından bu tecavüz def ve vaziyet eski hale iade olunur. Tecavüz eden, gayrimenkul üzerinde tercihe şayan bir hakkı olduğunu iddia etse bile mahkemeye müracaat eylemesi lüzumu tembih olunur.» (2311 sayılı Kanunun birinci maddesi)

«Bundan da anlaşılıyor ki burada zilyetlik hakkı değil fiilî durum yani vaziyettik korunmaktadır. Bu sebeplerden ötürü vaziyet salahiyetli makama müracaat ettiği takdirde gayrimenkulün yedinde bulunmuş

olduğunu ispat etmekle iktifa edebilir; yani zilyetliğinin bir hakka müstenit olup olmadığını ispat zaruretinde değildir.»

Bu makalenin olduğu gibi yukarıya çıkarılan kısmında sözü geçen 2311 numaralı kanun bilindiği üzere kaldırılmış ve yerine 5917 sayılı kanun konulmuştur.

Sayın profesörün mütalâalarını berkitmek üzere, idare mercileri tarafından bir yıl içinde 5917 sayılı kanuna göre verilen kararlar sayısının en azından (40.000) olduğunu ve bu hesaba göre Türkiye’de günde yüzden fazla taşınmaz mal anlaşmazlığını idare mercilerine getirildiğini ve çözümlendiğini söyleyebiliriz.

Tazminat ve ecir misil:

Medeni Kanunumuzda ve Borçlar Kanununda ecir misil sözüne rastlanmaz. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Galip [Esmer taraflarından yazılmış olan «Gayrimenkul Tasarrufları» adlı eserde: «Eski Hukukumuzda zilyetliğin iadesine müteallik davalarda fuzuli işgalin kaldırılması ve gayrimenkuldeki haksız zilyetlikten doğan tazminat davalarına da ecir misil davaları denilirdi. Bugünkü medeni hukukumuzda fuzuli işgal ve ecir misil diye bir mefhum yoktur. Bunların yerine gayrimenkul zilyetliğinin gaspı ve bundan doğan tazminat mefhumları kaim olmuştur» denilmektedir, (sayfa 169)

Eski hukukumuzda ecir misil, tarafsız ve maksatsız bilirkişiler tarafından takdir olunan ücret diye tanımlanırdı. Kira süresinin bitmesinden sonra. Meselâ, mahsulün henüz yetişmemiş ve kaldırılmamış olması gibi bir sebeple malın içinden çıkamayan kiracıdan, kaldığı fazla süre için ecir misil istenebilirdi. Eski hukukumuzda zilyetliğin gaspı (binalarda fuzuli işgal) için prensip olarak «zaman-ı menfaat» (işgal ve intifa dolayısıyla tazminat), zilyetliğin gaspından doğan sübjektif ve objektif bir sorumluluk bahis konusu değildi. Fuzulin işgal konusu olabilen bir yerin zilyet tarafından boş tutulan bir taşınmaz mal olduğu ve başkası tarafından kullanılmakla zilyedin maddi bir zarara uğramadığı kabul ediliyordu; asıl olan kural bu idi. Fakat tarlada ekim dolayısıyla imbat kuvvetinin azalmasından doğan bir eksiklik olursa, işgalden önceki ve sonraki kiralar arasındaki fark diye tanımlanan «noksan-ı arz» dava olunabilir, keza binada kırılıp dökülme gibi sebeplerle kıymet eksikliği olmuş ise bu da «noksan-ı kıymet» adı ile istenebilirdi. Yalnız fuzulin işgal edilen taşınmaz mal vakfa ve yetimlere ait ise, «muaddün lilitiglâl» yani öteden beri kirasından ve ürünlerinden faydalanan yahut faydalanmak üzere ha-

zırlanan bir mal ise o zaman yukarıda tanımlandığı üzere emsal olan taşınmaz malların kira bedeline göre takdir edilen ecir misil hükmolunurdu.

Ecir misil, medeni hukukumuzda bulunmamakla beraber bazı kanunlarda tatbikatta ve hatta kaza içtihatlarında yaşayan bir tabir ve anlamdır. Meselâ Yargıtay'ın 8.3.1950 tarihli bir içtihat birleştirme karar, haksız işgalden doğan zararların ve bu arada bakımsızlık yüzünden ziyan olan ürünlerin tazmini gerekeceğine ve ecir misil veya başka bir adla tazminat alınamayacağına dairdir. Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanunun 3. maddesinin B bendindeki «mümasillerinin getirdiği» gelire göre «takdir edilecek kiralar» la ilgili hüküm, ecir misil tabirinin gösterdiği anlamla birleşir. Arttırma Eksiltme Kanununun 67. maddesi şöyledir: «Fuzuli işgalden dolayı ecir misil mahkemece takdir olunur. Mukavelelerin bitmesinden sonra geçen günlerin icar bedeli mukavelede ahkâmı hususiye mevcut ise ona göre, yoksa ecir misil olarak hüküm ve Tahsilli Emval Kanununa göre tahsil olunur.» (Hatta Maliye Bakanlığınca yayınlanan Millî Emlâk Rehberi'nde bu hükme aykırı olarak kira bittiği halde işgal ve istifada devam eden kiracının fuzuli şamil sayılacağı yolunda bir talimatın bulunduğunu görüyoruz.) Maliye Bakanlığından çıkan Millî Emlâk sözlü genelgelerinde, Hazine arazisini fuzulin işgal edenler hakkında yapılacak ecir misil takibatından sık sık bahs olunur.

Yukarıda sözü geçen makalenin bir bölümünü bu terime ayırmış olan Ord. Pr. Dr. Ernest Hırş'ın bu husustaki düşünceleri aşağıda kısaca özetlenmiştir:

«Ecir misil sözü Türk Medeni Kanununda ve Borçlar Kanununda kullanılmamakla beraber mahkeme içtihatlarında ve ilmi etütlerde bu tabire raşlanmaktadır. Bir kira bağının (akit) söz konusu olmadığı hallerle ilgili hukuki mütalâalarda dahi ecir misil tabirine yer veriliyor. Meselâ borçlu, sözleşme konusu olan şeyi alacaklıya zamanında teslim edemediği veya temerrüt eylediği vakit istenecek tazminat için ecir misil tabirinin kullanılması bu kabildendir. Bu hallerde alacaklının zararının, onu kiralayarak elde edeceği menfaat ölçüldüğü anlaşılıyor.»

«Bundan başka haksız surette zabıt ve işgale uğrayan taşınmaz mallar dolayısıyla yapılan iddialarda tazminat ile ecir misil anlamdaş tabirler olarak geçmekte, bu hale hukuki etütlerde ve kaza içtihatlarında da rastlanmaktadır.»

«Hatta 1935, 1936, 1937 yıllarına ait temyiz kararları üzerinde yapılan incelemede, bazı fuzuli işgal olaylarında hükmolunan ecir misillerin

tazminat değil mümasil kira bedeli niteliğinde olduğu, hatta hizmet bağitlarında ecir mislin bazen iş kirası sayıldığı görülmekte ve bu karışıklık hukuki anlam ve terimlerin kanun metinlerindeki tabirlere uymamasından ileri gelmektedir. Hukukçuların yazılarında da fuzuli işgal, ecir misil, misli tazminat, münasip ücret, haksız surette zabıt ve işgal, işgal davası gibi çok kapalı sözler geçiyor ve bunlar her yazar için değişik anlamlar ifade ediyor. Bu şartlar altında etüdümüzün konusu olan meseleye sağlam esaslar sağlamak kaygısı ile gerekli açıklıktan ve aydınlıktan yoksun olan olayları nazarî olarak çizmek ve sonuçlara tahmini yollardan varmak mecburiyetinde bulunuyoruz».

Sayın Profesör bundan sonra zilyetliğin gaspı olaylarında davacı ve dava edilenlerin kimler olduğunu, zabıt ve işgal anlamlarını, dava konusunu ve tazminat davalarını incelemektedir.

Tamamen hukuki olan bu meselelerin bizi ancak 5917 sayılı Kanunun gerektirdiği kadar ilgilendirdiğine burada dokunmak isterim. Biz tazminat ve ecir misil terimlerinin «tecavüz ve müdahale» anlamını incelerken bir ölçü olarak işimize yarayıp yaramayacağını araştırmak düşüncesindeyiz.

Zilyetliğin gaspı olayından sonra bir tazminat isteminin gelmesi mümkündür; ancak tazminat, her vakit, meni gereken bir tecavüz eylemine (fiiline) bağlı değildir. Medeni Kanunumuzun 677 inci maddesine göre eylemin vereceği zarardan daha büyük bir zararın önlenmesi için yapılan tecavüze, mülk sahibi katlanmağa mecburdur. Bu gibi hallerde mülk sahibi ancak tazminat isteyebilir. Öte yandan, yukarıda sözü edildiği üzere, fuzuli işgalden bir zarara uğramayan malik ve zilyet 8.3.1950 tarihli ve 4-22 sayılı İçtihat Birleştirme Kararına göre tazminat alamaz. Bu karar özellikle kendilerinden intifa ve istifade asla bahis konusu olmayacak topraklarda uygulama yeri bulmaktadır. Bu arada Borçlar Kanununun 41. maddesinde subjektif sorumluluk prensibine dayanılmış ve madde metnindeki kasıt veya ihmal sözlerinin gösterdiği üzere kusur sorumluluğunun kabul edilmiş olduğunu da göz önünde tutmak gerekiyor.

Zilyetliğin korunması ve tazminat konularını ve meselenin, önceleri 2311 sayılı ve bunun kaldırılmasından sonra 5917 sayılı kanunla ilgili olan yönlerini aydınlatmak ve bu bahsi bir bilim otoritesinin mütalâalarıyla mühürlemek üzere Pr. Ernest Kırşinin etüdünden daha birkaç sayfayı yazımıza olduğu gibi geçirmeği gerekli görüyoruz:

Sayın Profesör, «zilyetliğin himayesi davasında şeyin istirdadından veya tecavüzün ref'inden başka zararın tazmini de talep edilebilir

bilmeyerek şu mütalâaları yürütüyor: «demek oluyor ki tazminat talebi bir zararın mevcudiyetine bağılıdır. Diğer bir anlayışla diyebiliriz ki gasıp ve tecavüz fiili ile zarar arasında bir illiyet rabıtasının mevcudiyeti şarttır. Hâlbuki Sayın Mustafa Reşit Belge Say'ın da haklı olarak söylediğı gibi ekseriya bu gibi hadiselerde, gayrimenkul sahibi bir zarara maruz kalmamıştır... Çünkü gayrimenkul gaspının elde ettiğı faydalar, gayrimenkul sahibinin zararının bir karşılığı olmadığı gibi ekseriya buna tekabül de etmez, Medenî Kanunun 895 ve 896 inci maddelerine istinaden, ancak gasıp ve tecavüz neticesinde asıl zilyedin fiilen maruz kaldığı zararın tazmini talep edilebilir. Bu zarar ya gasıp ve tecavüz fili ânında (malik tecavüze uğrayan malı müdafaa zorunda kalmış ve bu sebeple kendisine ve mala bir zarar gelmişse), yahut da bizzat zilyetlikten mahrumiyetten husule gelmiş olabilir (mesele malik gaspa uğrayan gayrimenkulü satmışsa ve bu gasıp yüzünden teslim şartına riayet edemiyorsa veya gasıp yüzünden gayrimenkulü kullanma suretiyle elde edeceği iktisadi menfaatlerden mahrum kalmışsa, bu zararları tazmin ettirebilir). Bu misallerden de anlaşılacağı üzere Borçlar Kanununa ve medeni kanunun 895 ve 896 inci maddelerine dayanarak zararın tazminini talep eden davacı, bir zararın ika edildiğini ve gasıp veya tecavüz fili ile vaki zarar arasında bir illiyet rabıtasının mevcudiyetini ispat zorundadır. Yalnız burada şüpheli olan iki husus vardır.»

«a) Yukarıda gösterildiğı üzere zilyetliğin himayesi davası Türkiye- de bir rol oynamaz; çünkü zilyetlikten mahrum kalan kimse adli makamlara değil idari makamlara müracaatla bu himayeyi daha kolaylıkla temin ettirebilir. 2311 numaralı kanun ise tazminat hususunda hiçbir hüküm ihtiva etmemektedir. Binaenaleyh bu hususta Medenî Kanun hükümleri mahfuzdur. Diğer taraftan Medeni Kanunun 895 ve 896ıncı maddelerinin lâfzına göre, tazminat talebi ancak istirdat veya tecavüzün ref'i davasında, yani şeyin istirdadı veya tecavüzün def'i ile birlikte istenebilir. Demek oluyor ki kanunun lâfzına göre tazminat iddiası zilyetliğin himayesi davasına müteferrik olarak dermeyan edilebilir. Gaspa maruz kalan zilyet, 2311 numaralı kanuna dayanarak zilyetliğin iadesi için salâhiyetti. İdari makamlara müracaat ettiğı takdirde acaba tazminat talebinden vazgeçmiş addedilecek midir? Yoksa zararını tazmin ettirebilmek için 2311 numaralı kanunun bahşettiğı kolaylıktan faydalanmayarak Medeni Kanunun 895 ve 896ıncı maddelerine göre, bir istirdat veya tecavüzün ref'i davası açmakla mükellef midir? Fikrimizce bu mesele tazminat talebinin mahiyetine bağılı bir husustur. Yani zararı tazmin ettirebilmek için gaspın kusuru bir şart teşkil eder mi, etmez nü? Diğer bir

söyleyişle tazminat talebinde bulunmak için gasıp veya tecavüz hadisesi, haksız bir fiil mahiyeti arz edip etmemesinin halline bağlıdır».

«b) Bu mesele İsviçre müellifleri arasında münakaşalıdır. Ostertag (Bern şerhi, m. 927, not 22) ve Rossel- Mentha (cilt 3, sayfa 289) tazminat talebinde bulunan kimsenin gaspın kusurlu olduğunu iddia ve ispat mükellefiyetinde olmadığını ileri sürdükleri halde v. Tuhr (İsviçre Borçlar Hukuku, sayfa 363) ve Homberger (Zürich şerhi, madde 927, not 27) gaspın kusurlu olmadığı hallerde bir tazminat talebinin bahis mevzuu olamayacağını iddia etmektedirler.»

«Şeyin istirdadı, tecavüzün ref'i veya menine dair davalarda gasıp veya tecavüz edenin kusuru hiçbir rol oynamaz. O halde tercihe şayan bir hakkına dayanarak bizzat ilhakı hak suretiyle kanunun kabul ettiği anlamda gasıp ve tecavüz filini işlemiş ise bu kimsenin hüsnü niyetine bakılmadan gasp ettiği yed iade edilir. Bu hususta müellifler arasında hiçbir ihtilâf yoktur. Ostertag ve Rossel-Mentha medeni kanunun 895 ve 896ıncı maddelerinde tazminat talebi için kusur unsuru sarahaten zikredilmemiş olduğundan, istirdat veya tecavüzün defi talebine dair yukarı ki esasın bu gibi hallerde tazminat davasına da tatbik edileceği kantatındadırlar. Fakat v. Thur ve Homberger'in Kanaatlar kanunun ruhuna daha uygundur. Medeni Kanunun 895 ve 896ıncı maddelerinde zararın tazmini hususunun sarahaten zikredilmiş olması hah, Alman hukukunda cari bir münakaşaya mahal vermemek içindir. Zira Alman hukukunda zilyetliğin himayesi davasından başka, haksız fiilden doğan bir tazminat davasına cevaz olup olmadığı meselesi bir hayli münakaşa edildi. Nihayet Alman Temyiz Mahkemesi zilyetliğin himayesi davasından zilyetlikten mahrum kalan kimse ayrıca bir zarara uğradığı ve haksız fiilin diğer şartlarını ispat ettiği takdirde haksız fiil sebebiyle bir tazminat talebinde bulunacağına devamlı bir surette hükmetmektedir. Bu sebepten kantatımızca Medenî Kanunun 895 ve 896 inci maddelerinde, zararın tazmini hususunun ayrıca zikri, yedin iadesi halinden başkaca bir tazminat istenemeyeceği hususundaki münakaşayı evvelden önleme^ içindir. Yoksa tazminat talebi hakkında Borçlar Kanununda esas olan kusur prensibinden ayrılmak istenmesinden ileri gelmemektedir. Bundan ötürü Medeni Kanunun 895 ve 896ıncı maddelerine göre tazminat talebinin bir teferuatı görülüyorsa da hakikati halde, istirdat talebine tabi bir husus olmayıp ayrı ve müstakil bir talep hakkı mahiyetindedir. Kanun Vaazının burada bilhassa nazarı itibara aldığı husus evveleminde, ihlâl edilen fiili durumun eski hale getirilmesi ve bu husustaki hakkı tespit etmemekle beraber mücerret fiili durumun ihlâlinden mütevellit bir tazminat talebine de yer vermektir. Yani burada

yedin iadesi iddiası ile bundan mütevellit zararın tazmininin aynı davada istenebileceğinin tasrihidir. Bu maddi hukuka değil usul hukukuna ait bir meselenin hallidir. O halde tazminat talebi istirdat davasına nazaran müteferrik bir iddia mahiyetinde olmadığından bu gibi hallerde de kusur esası aranmalıdır. Davacı şeyin istirdadından maada zararın tazminini isteyecek olursa gasıp ve tecavüz filinin Borçlar Kanunu madde 41 in manasında haksız bir fiil mahiyetinde olduğunu iddia ve ispat ile mükelleftir.»

«Bu tavsifimizden tazminat davasının, istirdat davasından da ayrı o-arak açılabilceği neticesi çıkar. O halde 2311 numaralı kanuna müsteniden tecavüzün ref'i hususunda idari makamlara müracaat eden kimse tazminat hususunda pekâlâ Adliyenin himayesini talep edebilir. Hatta Eossel-Mentha ve Ostertag'ın görüşlerini kabul etsek bile 2311 numaralı kanunun bahsettiği himaye tamamen idari olduğundan, burada bir davanın bulunmaması sebebiyle, ayrıca mahkemeye müracaatla bir tazminat istemek her zaman mümkün olacaktır.»

«Yukarıdaki izahattan da anlaşılacağı üzere Medeni Kanunun 895 ve 896ıncı maddelerinde sözü geçen tazminat talebi, haksız fiilden doğan bir zararın tazmininden ibarettir. Zararın tazmini davası, ecrimisil denilen davadan tamamen başka bir mahiyet arz ettiğinden ecrimisil demlen kira bedeli, davası M.K. 895 ve 896. maddelerine istinaden açılmaz. Bu sebepten ecrimisil denilen talep hakkında Medeni Kanunun 897 inci maddesindeki müruru zaman hükmünü tatbik etmek imkânsızdır.»

İşgal:

Yukarıda geçmişti, zilyetlik bir ayni haktır. Terki, devri, nakli mümkündür. Arada hukuki bir bağlantı varsa eski ve yeni zilyetlik süreleri birine katılabilir. Bu bakımdan zilyetlik anlamına bağlı olan «İşgal» de konumuzla ilgili meseleleri bir araya toplamış olmak için 'küçük bir yer ayırdık. Mülkiyet haklarının kazanılması (edinme, iktisap iki yolla oluyor: biri aslından, biri önceki hak sahibinin yerine geçerek (halefi- yet). Bizi ilgilendiren birincisidir. Pr. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu «Medeni Hukukun Umumi Esasları» adlı eserinde (2. basılış, s. 208) bu yolla olan edinmeleri şöyle anlatıyor:

«Aslından iktisap. Bir hak bir şahıs tarafından iktisap edildiği anda başka bir şahsa bağlı değil idiye bu hak aslından iktisap olunmuştur. Böyle hallerde bir hakkın bir şahıs tarafından iktisabı başka bir şahsın

o hakkı izah etmesi demek olmuyor. Burada karşılıklı iki taraf yoktur. Sadece hakkı iktisap eden bir tek şahıs vardır.»

«Medeni Kanunumuz menkul mülkiyetinde aslan iktisaba ihraz (m. 691) ve gayrimenkul mülkiyetinde ise işgal (m. 635) demektedir.»

«Dağda bıldırcın veya ördek avlayan, yaban çileği toplayan

kimseler o eşya üzerindeki mülkiyet hakkını aslından iktisap etmişlerdir.»

İşgal bir hukuk terimi olarak Medeni Kanunumuzun 635. maddesinde vardır. Maddeye göre tapu kütüğünden sahipsiz bir şey haline geldiği anlaşılmayan kütükte yazılı taşınmaz malı işgal yolu ile edinmek mümkün değildir. Kütükte yazılı olmayan bir toprağın işgalinde sahipsiz şeylerle ilgili hükümler uygulanır.

Medeni Kanunumuzun olağanüstü zamanaşımı hakkındaki 639 uncu maddesine göre de tapu kütüğünde yazılı olmayan bir taşınmaz malı çekişmesiz (nizasız) ve aralıksız yirmi yıl süre ile ve malik gibi elinde bulundurmuş olan kimse o taşınmaz malın kendi mülkü, olmak üzere tapuya yazılmasın, tapudan malikinin kim olduğu anlaşılamayan veya yirmi yıl önce ölmüş yahut gaipliğine hüküm verilmiş bir kimsenin üzerinde kayıtlı olan bir taşınmaz malı aynı irseler (şartlar) altında elinde bulunduran kimse dahi o malın mülkü olmak üzere kaydını isteyebilir. Bu halde hasımlı olarak dava açılacak, ilân yapılacak, duruşma sonucunda mahkemeden bir «karar» çıkacaktır. Medeni Kanunumuzun bu konu ile ilgili öbür hükümleri de şunlardır: Sahipsiz şeylerle menfaati kamuya ait olan mallar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. İşin başka türlü olmadığı anlaşılmadıkça menfaati kamuya ait sular ile tarıma elverişli olmayan yerler, kayalar, tepeler, dağlar ve onlardan çıkan kaynaklar kimsenin mülkü değildir. Sahipsiz şeylerin «ihraz ve işgal» i, yollar, meydanlar, akarsular ile yatakları gibi menfaati kamuya ait malların işletilmesi ve kullanılması hakkında ayrıca hükümler konur (madde 641). (Bu özel hükümlerden bir tanesi Topraklandırma Kanununun 5618 sayılı kanunla değişik geçici altıncı maddesidir. Bu maddeye göre yalnız (bir köy veya kasaba halkı yahut ortakça birkaç köy veya kasaba halkı tarafından faydalanılmak üzere bırakılan mera ve yaylaklar özel mülkiyet konusu olamaz. Hukuk tekniği ile uğraşanlar arasında, 864 sayılı kanunun 43. maddesiyle hükümleri kalkmış olan eski arazi kanununun bazı maddelerinin medeni kanuna aykırı olmadığını ve bu bakımdan bu maddelerin bugün dahi yürürlükte olduğunu söyleyen ve bu meseleyi Özellikle uygulama alanında yaşatmak isteyen kimselere rastlanmakta olduğunu da not edip geçiyorum.)

Kimsenin özel mülkiyetinde olmayan ve ammenin kullanmasına ayrılan taşınmaz malların, onlarla ilgili ve tapuya yazılması gerekli aynı bir hak olmadıkça, tapu kütüğüne yazılması gerekmez. Tapu kütüğünde yazılı bir taşınmaz mal, yazılması gerekmeyen bir mal haline gelirse kaydı tapu kütüğünden çıkarılır (madde 912).

Tecavüz ve müdahale, Zilyetliğin gaspı,

fuzuli işgal, zilyetliğin ihlâli:

5917 sayılı Kanunun birinci maddesinde, menî gereken olay «tecavüz ve müdahale» sözleriyle anlatılmakta, kanunun başlığında ve öbür maddelerinde de «tecavüz» sözü geçmektedir.

Tecavüz, sözlükte, kabahatinden geçmek, suçunu bağışlamak; geçmek, aşmak; mecaz olarak da azıtmak, sarkıntılık ve taşkınlık etmek, saldırmak, ileri gitmek anlamlarına geliyor. Toprak çekişmelerinde, tecavüzün, ilgililer ve tanıklar tarafından «geçiklik var, sınırda biraz geçiklik olmuş» diye anlatıldığını hepimiz biliriz. Müdahaleye' gelince bu kelime de sözlükte bir işe karışmak, el sokmak, araya girmek eylemlerini anlatır. Şimdi tecavüz ve müdahale sözlerinin 5917 sayılı kanunun çerçevesi içinde ne gibi eylemleri kapsayabileceğini inceleyelim.

Bir tecavüz ve müdahalenin bahis konusu olması için, bilindiği üzere, ortada bir taşınmaz malın bulunması gerek (Medeni Kanun, madde 632). Nitekim köyün su yolu taşınmaz mal anlamına girmediğinden böyle bir su yoluna yapılan tecavüzlerde 5917 sayılı kanun uygulanamamaktadır. Genel ve özel su yolları, genel yollar, Yargıtay'ca, 5917 sayılı kanunun ceza hükümlerinin uygulanması bakımından taşınmaz mal sayılmıyor.

Satır başlığımızdaki terim ve tabirleri, «tecavüz, fuzuli işgal, zilyetliğin gaspı» ve «müdahale, zilyetliğin ihlâli» diye iki gruba ayırmak gerekiyor.

a) Tecavüz ve fuzuli işgal sözleri, zilyetliğin gaspını, yani taşınmaz malın objektif bakımdan haksız olarak ele geçirilmesini gösterir. Tecavüz eylemi (fiili) zorla yahut zilyetten habersizce olabilir; fakat herhalde zilyedin rızasına aykırı bir eylemdir; tecavüz yolu ve mala el koymuş olan kimse, zilyedin o malın bütününe yahut bir parçasına girmesine karşı koymakta, kısacası onun zilyetliğini eylemeli olarak ortadan kaldırmış bulunmaktadır.

Medeni Kanunumuzun yukarıda sözü geçen 677 inci maddesindeki hal öyle sanıyoruz ki, 5917 sayılı kanuna göre taşıdığı objektif niteliğe rağmen bir tecavüz eylemi sayılamaz. Aksini düşünmek, Kanunun mal sahibini mecbur kıldığı bir yüküm (mükellefiyet) ve ödevden geçmek ve hele maddenin anlattığı ivedi ve zaruri duruma kanunun gözettiği amaca aykırı olarak göz kapamaktır. Böyle bir hal 5917 sayılı kanuna göre yapılacak bir müracaata ve idari bir tahkikata konu olmamalıdır.

Rossel Mentha'dan dilimize çevrilen Medeni Kanun nazariyeleri ve Şerhi adlı eserde, Medeni Kanunun 677 inci maddesinden bahsedilirken:

«Bu metni misallerle tavzih, hayal vüsatını göstermek demek olur; bundan sarfı nazar ediyoruz. Metnin istihdaf ettiği hadiselerin tahrip veya hasar ırasına münhasır olmadığını, başkasının mülkünü istimal keyfiyetinin de o meyana dâhil bulunduğunu söylemek kifayet eder. Mamafih tedafüi harekât, esas itibariyle, tecavüz efalden daha az zarar tamirini istilzam eder. Bütün bunlar hâkimin takdirine mevduddur.» denilmektedir.

b) Zilyetliğin ihlâli ve müdahale sözlerine gelince bunlar, zilyetliğin her yönünü etkisi altına almayan, kapsamı daha dar olan eylemleri anlatıyor. «müdahale» ile zilyetlikte bir gedik açılmıştır; fakat zilyetlik ortadan kalkmamış, yalnız zilyedin hakları, mal sahibi olarak istediğini yapma yetkileri kısıntıya uğramıştır; bir kitabın bir yahut birkaç sayfasını okunmaz hale getiren mürekkep lekeleri, gibi zilyetliğin bütünlüğünü bozmuş, hırpalamıştır.

Zilyetliğin gaspı (tecavüz) ve zilyetliğin ihlâli (müdahale) terimleri hakkında ünlü hukuk bilginleri tarafından yazılmış ve aşağıya olduğu gibi alınmış olan satırlar, temiz camlı bir pencereden bir gölü seyredermişçesine (yalnız pencere çerçevelerinin sınırladığı perspektif içinde) konuyu daha etraflı bir şekilde anlatacak ve aydınlatacaktır.

Ord. Pr. Dr. Ernest Hirş fuzuli işgalden doğan tazminat talepleri hakkındaki makalesinin bir paragrafında şöyle diyor:

«Sözü geçen içtihatlardan da anlaşılacağı veçhile dava edilen, şeyi haksız bir surette zabıt ve işgal yani fuzulin işgal edendir.»

«a) Temyiz mahkemesinin kullandığı terimler mutad anlamında alındığı takdirde bunlar ancak bir kimsenin başkasının zilyetliğindeki şeyi, onun rızası olmadan veya rızasına rağmen doğrudan doğruya zilyedin zilyetliğini kaldıracak veya ihlâl edecek şekilde, gasp ettiği hallerde mevzuu bahistir.»

«Fuzuli ve haksız surette tabirleri, gasıp fiilinin, keyfi surette yani asıl zilyedin rızası olmadan veya onun rızasına rağmen işlenmesini anlatıyor. O halde gasp edenin hüsnü niyet sahibi olup olmaması, kusurlu olup olmaması, bu şey üzerinde bir hakkı bulunup bulunmaması hususları bir rol oynamaz. Fuzuli ve haksız surette tabirleri, keyfi bir şekilde bizatihi kakı hak ederek umumî sükûnu ihlâl eder şekilde, bir şeyi gasp eden kimsenin fiiline hatta bu kimse o şey üzerinde haiz olduğu bir hakkı yerine getirmek maksadıyla hareket etmiş olsa dahi verilir. Zira eski bir Alman hukuk darbimeseline göre (Zum recht durch unrecht gehen das darf nicht sein) Hakka haksız surette ulaşmak caiz değildir. Demek oluyor ki fülü zilyedin rızası olmadan veya rızasına rağmen, onun zilyetliğini gasıp veya ona tecavüz eden kimse umumi sükûnu ihlâl ettiğinden, objektif bakımdan daima haksız surette hareket etmiş addolunur. Fakat bu fiile Borçlar Kanununun 41 inci maddesindeki manada, ancak failin kusurlu olduğu takdirde bir haksız fiil teşkil eder. Temyiz Mahkemesinin de aynı fikirde olduğu, haksız fiil iddiasını tamamen reddeden 1931 ve 1838 tarihli tevhibi içtihat kararlarından anlaşılmaktadır.»

«Bu husustaki karışıklıkların önüne geçmek ve maksada uygun bir sarahat elde etmek istenirse haksız surette tabirini yalnız bir kusurun bulunduğu hallere inhisar ettirmek ve diğer hallerde yalnız zabıt ve işgal tabirlerini kullanmak daha doğrudur.»

«b) Bu zabıt ve işgal mefhumları altında nihayet fiilen mevcut bir zilyetlik durumunun keyfi surette değiştirilmesi, ihlâli anlaşılır. Böylece muayyen bir zamanla mukayyet olarak bir şey üzerinde bir zilyetlik iktisap eden kimsenin, bu müddetin sonunda, o şey üzerindeki zilyetliği iade etmemesi halini yukarıdaki zabıt ve işgal mefhumunun dışında bırakmış oluruz. Meselâ bir icar mukavelenamesinin sonunda kiracı kiraladığı şeyi iade etmeyerek bunun üzerinde zilyetliğini devam ettirirse burada Medeni Kanunun kullandığı manada zabıt ve işgal yok, ancak akdi bir vecibenin ifası hususunda temerrüt vardır. Demek oluyor ki bu gibi mallarda şeyi iade etmeyen kimse, mukaveleyi ihlâl ettiğinden akdin icabı veçhile ifa edilememesinden mütevellit talep haklarına; hakkı olmadan zilyetlikte devam etmesinden ötürü de istihkak talebine maruzdur. Fiili zilyetlik durumunun olduğu gibi kalması halinde zilyetliğin keyfi bir surette değiştirilmesi ve ihlâli (zabıt ve işgal, gasıp ve tecavüz) bahis mevzuu değildir. Bu görüş bütün İsviçre müelliflerinin ittifak ettikleri bir husustur.»

«Demek oluyor ki şahsi veya aynı bir hukuki münasebete dayanarak, bir şey üzerinde zilyet bulunan kimse bu münasebetin hitamından

sonra zilyetlikte devam eder ve şeyi iade etmezse, bu takdirde Medeni Kanunun 894 ve müteakip maddeleri tatbik edilemez.»

«Her ne kadar yüksek mahkememizin kararlarından içtihatlarla esas teşkil eden hadiseler tamamen anlaşılmıyorsa da Hidayet Aydemir'in haklı iddialarına esas teşkil eden mahkeme kararlarında bu vaziyetin böyle olduğu katiyetle ileri sürülüyor. Herhalde kanun vaazın 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun 67 inci maddesinin, hakiki manada fuzuli işgal ile bir mukavelenin hitam bulmasından sonraki zilyetlikte devam arasında bir fark görüyor. Bu da Medeni Kanunumuza istinat eden kanaatimizi teyit eder.»

Fuzuli işgal, zilyetliğin gaspı ve tecavüz terimlerinin anlamını Sayın Profesörün görüş ve kamlarıyla belirttikten ve şahsi yahut aynı bir hakka dayanarak bir taşınmaz mal üzerinde ferman zilyet olan kimsenin, dağıtma gerektirdiği edimleri yerine getirmeyerek zilyetliğini haksız yere uzatması halinin «tecavüz, zilyetliğin gaspı ve fuzuli işgal» sözlerinin kapsamı dışında kaldığını da bu arada gösterdikten sonra zilyetliğin ihlâli ve müdahale anlamlarını çok açık surette yazan Rossel - Mentha'dan şu satırları okuyalım:

«Zilyetliğin ihlâli şu demektir ki zilyetlik zilyetten ret olunmamış, fakat tamamen kendisine de bırakılmayıp aharın efali araya girmiştir. Sadece bu müdahale menkul attı mutasavver olmayıp ancak gayri men- kullerde tasavvur olunabilir. Müdahale hadiseleri en ziyade irtifak hakkının istimalinden dolayı komşular arasında tekevvün eder. Meselâ komşuların biri kendi suhulet ve rahatı için ortaya hiç yoktan bir irtifak hakkı çıkarır yahut diğeri teamül hilâfına olarak komşusunu hakkı irtifakım istimalden meneder. Bir kimsenin başkasına ait araziye kendi malzemesiyle işgal etmesi dahi farz olunabilir. Kadimi veçhile intifamda bu suretle mümanaata uğrayan kimse aharın müdahalesine karşı 896ıncı madde ile müsellâhtır.»

Şimdiye kadar bu konuda yazılanları özetlersek gerek tecavüz yani zilyetliğin gaspı ve fuzuli işgal olaylarında, gerekse müdahale yani zilyetliğin ihlâli hallerinde, aynıın veya aynı hakkın zilyedi 5917 sayılı kanuna dayanarak zilyetliğin korunmasını isteyebilir sonucuna varırız.

Bu arada Gayrimenkul Kiraları Hakkındaki Kanunun 12 inci maddesine de kısaca dokunup geçmek uygun olur. Bu maddenin son fıkrasında «Fuzuli şamiller hakkında 5917 sayılı kanun hükümlerinin tatbiki de istenebilir.» denmektedir. Fuzuli şağil, yukarıda gördük, zilyetle kendisi arasında hiç bir bağit bulunmayan, «aynı» ile arasında hiçbir hukuk bağ-

lantısı olmayan kimsedir. İdareci çok zaman maddenin birinci fıkrasındaki devir ve işgal ettirme olaylarının da 5917 sayılı kanuna göre meni istemi ile karşılaşır. Hâlbuki işgal ettirme hallerinin en sonunda ilk şamille İkincisi arasında sözlü bir devir işlemine’ dayandığı hemen hemen ayrıksız olarak gözlenmiş (müşahede edilmiş) bir olaydır. Kanuna göre fuzuli şağiller hakkında dahi asıl olan mahkemeye başvurmaktır. Bu bakımdan, özel bir kanun olan Gayrimenkul Kiraları Hakkındaki Kanunun 12 inci maddesindeki bu son fıkranın, taşınmaz mallarda zilyetliğin korunması için çıkarılmış olan 5917 sayılı özel kanun hükümlerinin kendi esprisi ve irseleri (şartları) içinde daha sonra çıkan kiralar kanun kapsamındaki taşınmaz mallarda dahi uygulanmasını sağlamak üzere konulduğunu düşünmek gerekir.

Notlar ve düşünceler:

§ Mera tecavüzleri. Yukarıda kısaca sözlünü etmiştik. 5917 sayılı kanunun 7 inci (kalkmış olan 2311 sayılı kanunun 2 inci) maddesi gereğince ceza bakımından kovuşturma yapıp karara bağlanmış olaylar hakkında Yargıtay ceza dairelerince ve Ceza daireleri genel kurulunca verilen kararlarda, genel ve özel su yolları ile genel yollara ve köy orta mallarına yapılan tecavüzlerin, gayrimenkule tecavüzün define dair olan kanunun kapsamı dışında kaldığı içtihat olunmuştur. 952 yılında alınmış bir Yargıtay kararında, 2311 sayılı kanunun mülkiyet altında bulunan taşınmaz mallarda uygulanacağı, umumi yola yapılan tecavüzün bu kanuna sığdırılamayacağı belirtilmiştir.

Mülkiye Müfettişleri, mera tecavüzleri dolayısıyla İdarece verilen men kararlarını, Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 1955 ve 1956 tarihli ve 158 ve 120 sayılı kararlarından bahsiyle, 5917 sayılı Kanunun özel mülkiyete konu olan taşınmaz malların zilyetliğini korumak için konulduğunu, köy orta mallarına yapılan tecavüzlerin bu kanunun kapsamı dışında kaldığını yazıp tenkit ediyorlar.

Bu yolda verilmiş idari kararlardan ceza kovuşturması safhasına girmiş olanların mahkemelerde bu akımın tabii bir sonucu olarak T. Ceza Kanununun 513 üncü maddesine göre işlem gördüğünü sanmaktayım.

Öte yandan İçişleri Bakanlığının 15.1.1959 tarihli ve Mahalli İdareler 11-505-631/1959/8441 sayılı bir genelgesinde özet olarak bu gibi malları korumak, bunlara yapılan tecavüzleri önlemek ve tecavüz edenler hakkında T. Ceza Kanununun değişik 513 üncü maddesine göre koğuş-

turma yapılmasını sağlamak muhtar ve ihtiyar kurullarının görevi olmakla bu ödevi yerine getirmeyen muhtarlar hakkında kanunî kovuşturma yapılması» emr olunmaktadır.

Bakanlık genelgesinde, 5917 sayılı kanuna göre İdarece bir karar verilemeyeceği yolunda açık bir buyruk bulunmamakla beraber bunu mülkiye müfettişlerinin eleştirmeleri (tenkitleri) ve mahkeme içtihatları ile birlikte incelersek İdarenin, mera tecavüzlerinde 5917 sayılı kanundan faydalanmasına imkân olmadığı sonucuna varılabilir.

T. Ceza Kanununun 513 üncü maddesinde mera tecavüzlerini önleyecek kuvvetli ceza müeyyideleri vardır. Bu maddeye göre suç işlediği anlaşılan kimse hüküm giyince tecavüze uğrayan mera parçasına da köy muhtarlığında el konulması ve bu el koymaya karşı hükümlünün ve yakınlarının direnememesi de tabidir. Ancak maddenin incelediğimiz mesele ile ilgili fıkrasındaki «bilerek» sözünün gösterdiği suç unsurunu ispat etmek her vakit mümkün olmayacaktır. Mera tecavüzlerinin çoğu, meraya bitişik toprakların malik ve zilyetleri tarafından yapılmakta ve her yıl meraya biraz daha girerek tarlaların genişleten bu kimselerin dilinden «ben kendi malım bilerek sürdüm» yahut «sürdüğüm yer tapumun gösterdiği sınırlar içindedir» gibi sözler hiç düşmemektedir.

Köy ortamında yapılan tecavüzler karşısında İdarenin uyanık bulunmasını gerektiren yönetim ve güvenlik sebepleri, önemi üzerinde tartışılmayacak kadar açıktır. Meranın, intifa ve zilyetliği, hukukî sebeplerle (tahsis unsuru) veya eskiden beri (kıdem unsuru) köy veya kasabaya bırakılmış bir taşınmaz mal olduğu da hukukî bir gerçektir. Bu yazımızın baş tarafında göz önüne serilen hususlardan, zilyetliğin soyut niteliği hakkında açık bir fikir edinilmiş olacağını umarım. Köy veya kasaba halkının intifama bırakılmış olan mera üzerindeki zilyetlik tecavüze uğrarsa Medeni Kanunun 895 ve 896ıncı maddelerine göre zilyetliğin korunması mahkemeden istenebilir. Meralarda 5917 sayılı Kanunun uygulanamayacağı kanısına dayanak olan husus meranın tapuya yazılması gerekmeyen mallardan oluşudur.

Sonuç: yeni içtihatlar kuruluncaya kadar mera tecavüzlerinin ilgililerce ceza ve hukuk bakımlarından mahkemeye verilmesi gerekiyor. Meseleyi aydınlatacak kanunî veya İdarî bir açıklama ve emir bulunmaması ve üst makamlardan sorup öğrenimiyle de vakit ve imkân olmaması şartına bağlı bulunan içtihatla davranış yetkisini (Dâhiliye Memurları kanunu, madde 27) İdareci şimdilik kullanamayacaktır.

1 Müracaat süresi. Medeni Kanunumuzun 897 inci maddesine göre zilyetliği tecavüze uğrayan kimse tecavüzü öğrenir öğrenmez bunun korunması için hemen teşebbüse geçmelidir. Maddenin birinci fıkrasındaki iddia ve dava kelimelerine bakılırsa bu teşebbüs dava açmak şeklinde olacaktır. Davacının iddiasını işin gerektirdiği ivedilikle hâkim karşısına getirip getirmediğini hâkim takdir eder. Eğer zilyet gereği gibi çabuk davranmamış ise zilyetliğim korunmasını istemek hakkı düşer. Yani burada hak düşüren -bir süre söz konusudur. Zilyet artık zilyetlik hakkına, bu hakkın esasına dayanan bir dava açabilecek, zilyetliğin korunmasını isteyemeyecektir. Zilyet tecavüzü geç öğrenmiş olabilir. Fakat ne olursa olsun tecavüz tarihinden sonra bir yıl geçmekle «dava müruru zamana uğrar». Maddenin birinci fıkrasında sürenin bir hak düşürücü süre olduğu açıkça belirtilmiş olmasına karşı ikinci fıkra da mesele1 bir dava zamanaşımı şeklinde geçmektedir. Aynı olay iki ayrı hükme bağlanamayacağına göre buradaki zamanaşımını birinci fıkradaki hak düşürücü sebebe yormak mümkündür sanırım.

Hak düşüren sürelerde, bildiğiniz gibi, durdurma (tatil), kesme' (kat') kuralları geçmez; bu çeşit süreleri hâkim kendiliğinden göz önüne alabilir, çünkü sürenin geçmesiyle ortada, hatta «maddesiz bir hak» dahi kalmamıştır.

5917 sayılı kanunun dördüncü maddesinde, M.K. 897 inci maddesine alınan (mütenazır) hükümler vardır. Bu karşılıklı hükümler tecavüzün öğrenildiği tarihten sayılmak üzere idare âmirine 80 gün içinde başvurulması ve herhalde başvurma ile tecavüzün yapıldığı tarih arasında bir yıldan fazla bir zamanın geçmemiş olmasıdır. 5917 sayılı kanuna göre verilecek karar bir yargı kararı (kaza karar) olmamakla beraber uygulama ile ilgili hususlarda medeni hukuk kurallarından kıyas yolu ile faydalanmamızda sakınca yoktur. Nitekim meselenin, taşınmaz mal, zilyetlik, tecavüz, müdahale gibi unsurlarım medeni hukuktan çıkarmak zorundayız.

Şimdi, 5917 sayılı Kanunun 4 üncü maddesindeki süre hak düşüren bir süredir. Bu süreyi durdurmak ve kesmek söz konusu olamaz. İdare âmiri tarafından doğrudan doğruya dikkate alınır.

Hak düşüren sebepler üzerinde bu kadar durmamızın sebebi var:

Zilyetliğinin tecavüze uğradığı iddiasıyla dilekçe verdikten sonra gerekli bürokratik işlemlerin yapılmasını beklemeden ve hatta buna yanaşmadan ortadan kaybolan müracaat sahiplerine taşlanmaktadır. Posta ile dilekçe yollayanlar da görülmüştür. Bunlardan adreslerine yazılan

yazılara karşılık vermeyenlerin sayısı az değildir. Bu dilekçeler kaydedilmiş, idarenin üstünde kalmıştır. Meseleyi yalnız, memur yoluğu ve taşıt aracı gibi küçük hesaplarla ileri sürmüş değiliz. Tahkik memurunun hangi tarlanın başına gideceği, şikâyetçisi ve tanıkları yerinde olmayan bir olayı nasıl inceleyeceği, işin, çözümlenmesi daha zor bir yüzüdür.

Sonuçlanması şikâyetçinin tekrar gelerek aramasına kalmış olan dilekçe dosyalarımızda yıllar yılı bekleyecek midir? Aylar ve yıllar geçtikten sonra bu dilekçenin sahibi gelerek işini bıraktığı yerden yürütmek isterse bu istemi kabul edilecek midir? Öyle sanıyorum ki bu sorulara hayır diye karşılık vermek kanunun ruhuna daha uygundur.

Bu gibi hallerde işini kovalamayan dilekçeye daha süre dolmadan tebligat yapılarak hakkın düşeceğinin bildirilmesinde ve bu uyarmaya alırdmadığı takdirde, belli ise tecavüzü öğrendiği tarih, belli değilse dilekçe tarihi başlangıç olmak üzere altmış gün sonunda hakkın düştüğünün karar altına alınmasında kanunî bir sakınca olmadığı kanısındayım.

Medenî Kanunun 897 inci maddesinin ikinci fıkrasındaki bir yıllık süre, zilyedin tecavüzü daha geç öğrenmiş olduğu haller içindir. Bu bakımdan, müracaata kalmış işler üzerindeki düşünceleriniz kabul edildiği takdirde, (tecavüzden haberli olduğu müracaatı ile belli olan dilekçi hakkında) 5917 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin ilk cümlelerindeki 60 günlük süre sonunda düşünme kararı vermek gerekir.

Medenî Kanunun 658. m. hakkındaki içtihatların (3.H.D. 13.9.943 - 10446, 3.H.Z. 8.11.943-12516, 3.H.Z. 19.1.945-253/4156) bu düşüncemize kıyas temeli olabileceğini sanıyoruz.

§ Samimi olmayan şikâyetler, ceza hükümleri dışında kalan ikinci tecavüzler. İdareye hazan, gerçek zilyedi aradan çıkarmak için hileli, muvazaalı müracaatlar yapılır. Eğer dikkatli davranılmazsa yanlış karar verilmiş olur. Meseleyi şöyle tasarlayalım: Tarlaya A zilyettir. B müracaat eder, bu tarlaya C tarafından yapılan tecavüzün kendi lehine önlenmesini, zilyetliğinin korunmasını ister. Tahkikat sırasında C tarlanın B zilyetliğinde olduğunu da söylemek suretiyle tecavüzünü itiraf eder. Bu kolay itiraf verilecek kararın yönünü saptamıştır. Şimdi B 5917 sayılı kanunun birinci maddesinin üçüncü fıkrasına dayanarak Anın karşısındadır. Yanlış hesap Bağdat'tan dönebilir; fakat Bağdat'la hesap arasında bir hayli yol, hayli yorgunluk vardır.

Taşınmaz mal çekişmelerinde göz önünde tutulacak noktalardan biri de tecavüz edenlerin dikkatle saptanmasıdır. Meselâ tarla baba, ana ve oğullar tarafından beraberce sürülmüştür. Tahkikat sırasında da çok zaman

aileyi topluca tarla başında görürsünüz; bunların hepsi de olayı kendi açılardan savunurlar. Fakat gönderilen tahkik memuru işi basite döndürmek için tecavüz edenlerden yalnız birini, aile reisini muhatap yapmıştır. Karar çıkar, tarla zilyedine teslim olunur. Aradan bir mevsim geçer, ekim zamanı gelir. Bu sefer ailenin diğer bir ferdi tarafından tecavüz yenilenir. Vakıa tecavüzler «yeni bir tahkikat yapılmaksızın» önlenmektedir; fakat bu tecavüzlerde ikinci tecavüz niteliği bulunmadığından ceza müeyyidesini kullanmak imkânı bulunamamakta ve üzücü bir durum hâsıl olmaktadır.

§Yolluklar. 5917 sayılı Kanunun 6ıncı maddesinin ikinci fıkrasında «memur harcırahlarının tayininde Harcırah Kararnamesi hükümlerinin esas tutulacağı» yazılıdır. Harcırah Kararnamesi kalkmış ve yerine 6245 sayılı Harcırah Kanunu konulmuş olduğundan memur yollukları da bu kanuna göre tahakkuk edecektir.

Harcırah Kanununun 39 uncu maddesine göre şehir ve kasabaların belediye sınırları içinde resmi bir görevle geçici olarak bir tarafa gönderilenlere yevmiye verilemez. Buradaki belediye sınırı sözünü Belediye Kanununda tanımlanan sınırdan başka bir şeye yormak mümkün görülüyor. Kelime, şehir ve kasabaların evler ve iş yerleriyle kaplı yerlerini ve imar alanlarını değil, saltık ifadesiyle çok zaman etraftaki köylerin sınırlarına kadar uzanan belediye sınırlarını anlatmaktadır. Demek ki gidilecek yer yemek vesaire bakımından memur için masraflı da olsa, uzak da olsa resmi bir iş için geçici görevle belediye sınırları içinde bir tarafa gönderilenlere Devlet bütçesinden yevmiye verilemeyecektir.

Harcırah Kanununun 57 inci maddesinin ikinci fıkrasında ise «bir dava ve ihtilâfın tetkiki sırasında gerek alâkalılardan birinin talebi ile olsun, gerekse kurumun göstereceği lüzuma müstenit bulunsun tahkik, tetkik, keşif, tebliğ gibi bir muamele için belediye hudutları iç ve dışında bir mahalle gönderilen 52 inci maddede yazılı olanlardan gayrı adalet memurları ile diğer kimselere verilecek harcırah, bilâhare haksız çıkan taraftan istirdat olunmak üzere evveli emirde alâkalılardan talepte bulunan veya bunu ödemeye razı olandan alınır» denilmektedir.

Maliye Bakanlığı, bu yolda yapılan istizanlara karşı, 5917 sayılı Kanunun gerektirdiği tahkik görevleri için gönderilecek memurların durumunu 57 inci maddenin ikinci fıkrası kapsamında mütalâa etmenin mümkün olacağını bildirmektedir. (8.10.1959 t. ve Bütçe m. k. 115521 -1512/ 10819).

Yine Maliye Bakanlığının, «şahıslara ait ifraz vesaire gibi işler için bir yere giden Tapu Fen Memurlarına 6245 sayılı kanunun 57 inci maddesinin ikinci fıkrasına dayanarak 1954 bütçesine bağlı H cetvelinin 3 numaralı bendinde gösterilen nispetlerde ilgililerce zaruri masraf karşılığı bir meblâğ ödenmesinde sakınca görülemediği» yolunda bir mütalâası da vardır ki konumuzla ilgili olmamakla beraber bilgi olarak burada işaret edilmesi faydalı görülmüştür. (10.V.1955 Bütçe ve mali kontrol 6322/570 -115534). 14 Şubat 1961.

SUÇLU ÇOCUKLAR İÇİN AYRI MAHKEMELER KURULMASINI ZORUNLU KILAN SEBEPLER

Yazan:

A. Turhan ŞENEL

Aşkale Kaymakamı

PLÂN:

I — GİRİŞ:

II — SUÇLU ÇOCUKLAR İÇİN AYRI MAHKEMELER KURULMASINI ZORUNLU KILAN SEBEPLER.

A — Çocuğun hukuki durumu icabı: (Küçüklük)

B — Çocuğu suç işlemeye sevk eden sebep ve amillerin farklılığı icabı.

1 — FERDİ AMİLLER.

a) Psikolojik

b) Biyolojik

2 — SOSYAL AMİLLER.

C — Çocuk mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usulü bakımından farklılık.

Ç — Kararların arz ettiği hususiyet icabı.

D — Verilecek cezanın ve aynı şekilde infazın arz ettiği hususiyet icabı.

I — Giriş: Bilhassa İkinci Dünya harbinden sonra çeşitli etkenlerinde rolü ile bütün dünya memleketlerinde tabii bu arada yurdumuzda da çocuk suçluluğunun bir artış gösterdiği muhakkaktır bu bakımdan 30/Ekim/1961 tarih ve 4741 sayılı Dünya Gazetesinde «GENÇLİK VE SUÇ ⁽¹⁾ » adh makalede yapılan açıklama ve verilen rakamlar konuya ışık tutmaktadır.

¹ REŞAT NURİ DARAGO: GENÇLİK VE SUÇ adlı yazı.

30/Ekim/1961 tarihli Dünya Gazetesi 4741 sayılı nüsha.

Yazar şöyle diyor: «Beşeriyet tarihinin bazı devrelerinde kurulmuş nizamı tepme teşebbüsleri artar gibi olur. Bunun hayli karışık sebepleri var. Ancak o temayüllerin gençlerde toplanması zamanımıza mahsus hadisedir. Gençlerde son yıllar boyunca görülen anarşik hareketler ve adı suçlar işletmeye kadar ileri giden taşkınlıklar hekimleri meşgul edecek ölçüde sıklaşmıştır. Bilindiği üzere bu haller gençlerin çevreye karşı ayaklanmasıyla başlayarak hırsızlık, tecavüz hatta cinayet gibi suç mahiyetini almaktadır. Bazılarında doğuştan haydutluk hevesi kiminde de sadece marazi bir ruh haleti ifade edene bu fenomen Birleşik Devletler Batı Avrupa ve Rus gençliğinde aynı şekli almaktadır.» Bundan sonra yazar Fransa’da kurulmuş olduğunu belirttiği «ÇOCUKLARI VE GENÇLERİ KORUMA MİLLİ BİRLİĞİ» adlı teşekkülün yaptığı kongrede varılan sonuçlardan «İNTİBAK EDEMEYENLER» genel adı altında suçlu ve isyankâr çocuk sayısının Fransa’ya münhasır olmak üzere şöyle veriyor.

Suçlu veya isyan erbabı çocuk sayısı: 47000

4-18 yaş arasındaki nüfusa oranın: %4-5

Ayrıca yalnız LA HAYE şehri çocuk mahkemesinde görülen davalar.

1956 yılında 56. 1961 yılında 800 yine yazarın belirttiğine göre suçlu gençlerin yaşı ortalama 16 civarında 12 yaşından küçükler ise % 7dir. Bu duruma göre yine yazarın işaret ettiği gibi «Fransa'nın durumu diğer memleketlerinkinden kötü değildir. O itibarla bu rakamlar diğer ülkelere dair fikir verebilir.»

İşte bu durum karşısında akla ilk gelen husus bu artış nispetinde karşıt tedbirlerin aynı oranda ve anında alınması keyfiyeti olmak lâzım gelir. Alınması gerekli tedbirlerin ise önleme ve ıslah etme gibi iki safhası olacaktır bahsi geçen makalede yazar bu hususta şöyle demektedir:

«Suçlu gençleri yola getirmek cezalandırmaktan çok önlemek ve tedavi etmekle mümkündür.» O halde önleme tedbirleri içinde çocuğu, suç işlemeğe sevk eden sebep ve amillerin ortadan kaldırılması, İSLAH ETME de ise suç işleyen çocuğu cemiyete yeniden kazandırma yolunda atılması lâzım gelen adımlardan bahs olunmak gerekir.

Muasır batılı memleketler n çoğu çocuğun suç işlemesini önleme ve suçlu çocuğun ıslahı problemini çözümünü çocuk mahkemelerinin kurulmasıyla yakinen ilgili görmüşler ve bu yoldan yürüyerek ümit verici neticelere ulaşmışlardır. Ancak ayrı bir çocuk mahkemesi kurmayı zorunlu kılan sebepler sadece çocuk suçluluğunda müşahade olunan devamlı artış-

lar değildir. İnsanı ve sosyal bazı faktörlerinde bu şarta inzımanı bu zoru nluğu yaratmış bulunmaktadır.

Yani çocuk mahkemelerinin tesisinde hukuki faktörler kadar çocuğu himaye ve ıslah gayesini hedef tutan ve suçlu çocuğu ceza kanunlarını sert hükümleri dışında bırakmak isteyen ve daha elverişli usullerle çocuğu cemiyete yararlı kişi olarak yetiştirme amacını güden bir düşünüşünde rolü olmuştur.

Konuya bu açıktan bakılırsa sosyal ve hukuki zorunluk olarak suçlu çocuklar için ayrı mahkeme kurulmasını zorunlu kılan sebepleri bir kaç kategoride toplamak mümkündür.

A — Çocuğun hukuki durumu icabı (Küçüklük)

B — Çocuğu suç işlemeğe sevk eden sebep ve amillerin farklılığı

(Ferdî - Sosyal)

C — Kuruluş ve yargılama usulü bakımından çocuk mahkemelerinin arz edeceği hususiyet icabı.

Ç — Bu mahkeme kararlarının hususiyetleri icabı.

D — Bu mahkemelerce verilecek cezalar ve bu cezaların infazının arz ettiği hususiyetler.

Yukarıda işaret olunan sebeplerle çocuk mahkemeleri vasıf itibariyle yarı mahkeme yarı himaye müessesesi olma karakterini almakta ve bu mahkemelerin verecekleri kararlarda çocukların normal ceza hukuku yönünden sadece cezalandırılmaları şeklinde değil ıslah ve terbiye edilmelerine zemin hazırlayıcı çocuğu toplum nizam ve düzenine intibak etmeğe hazırlayıcı vasıf almasına sebep olmakta ve çocukların ceza kanunlarının sert tatbikatı dışında bırakılmalarını temin etmekle öğ alan bir ceza siyaseti yerine ıslah ve terbiye edici bir ceza sistemi yaratmaktadır.

Şu halde konunun daha da aydınlanması bakımından yukarıda sayılan sebeplerin izahında fayda vardır.

II — SUÇLU ÇOCUKLAR İÇİN AYRI MAHKEMELER KURULMASINI ZORUNLU KILAN SEBEPLER

A — ÇOCUĞUN HUKUKÎ DURUMU İCABİ. (Küçüldük)

İnsan manevi mesuliyet prensibine dayanan ceza kanunlarınca ancak fark ve temyiz kudretine sahip bulunduğu takdirde ve bu kudretin tamlığı veya eksikliği derecesinde cezalandırılabilir. Aralarında derece

farklı bulunmakla beraber bütün devletlerin ceza kanunlarında fark ve temyiz kudreti ancak muayyen bir yaştan sonra mevcut farz olunmuş ve bu yaşa erişmemiş küçükler ceza hükümlerinin tatbikatından masun sayılmıştır. Şu halde yaş:

1 — Failin ceza hükümlerine muhatap olup olmayacağı.

2 — Hakkında uygulanacak cezanın mahiyet ve miktarının tayini bakımından bahis konusu olur (1).

Bu mesele karşımıza cezai ehliyet ve mesuliyet meselesini çıkarır. Cezai ehliyet suçun sübjektif unsurunu teşkil eder bundan dolayı suçun tekemmülü için cezai ehliyetin mevcudiyeti şarttır. Cezai ehliyet suçun sübjektif unsuru olduğuna göre ortada suç var diyebilmek için failin cezaya ehil olması yani işlediği suçun mana ve ehemmiyetini ve neticesini idrak kuvvetine sahip olması gerekmektedir. Cezayı, icap ettiren bu ehliyet meselesi en düşük hadden tam mütekâmil dereceye kadar muhtelif kademeler arz eder ve bu hususta iki ana doktrin çarpışmaktadır. Şurası dikkate değer ki bu iki doktrin tam birbirlerine tezat teşkil etmelerine rağmen Ceza Kanunlarında her iki sinde yer verilmektedir.

KLASİK NAZARİYE:

Failin iradesi serbest oldukça cezai ehliyeti tamdır diyor. Bu serbesti ise manevi mesuliyeti doğurur. Diğer bir deyişle bir kimse kanunen suç sayılan bir hareketi yapma veya yapmama hususunda haiz olduğu ihtiyarı o hareketi yapma yolunda kullanmış ise bu hareket onun ahlaki ve manevi mesuliyetini intaç eder. (1)

Şu halde demek oluyor ki fail suçu serbest irade ile işlemeyip veya fiziki veya ruhi amillerin tesiri altında kalarak suçu işlemiş ise O zaman ya hiç cezalandırılmayacak veya ceza tatbikinde bazı muayyen nispetler dâhilinde indirmeler yapılacaktır.

Pozitivist nazariye:

İnsanda irade serbestisi haddizatında mevcut değildir. İnsan faaliyetlerini tabiat kanunları tayin eder. Serbest olduğu sanılan irade bu faaliyetlere hükmeden tabii ve ruhi sebeplerin muhassalasından ibarettir. İnsanların şahsiyeti ise veraset kanunları ve bulunduğu muhit şartlarına

¹ EKREM ÖZKUTUN: Adliye dergisi yıl 42 sayı 4 sahife 585. vd.

1 TAHİR TANER: Ceza Hukuku Sahife 298

uygun olarak taayyün eder. Hal böyle olunca cezai ehliyetin esası manevi mesuliyet değil içtimai mesuliyet olmak lazım gelir. Şu halde cemiyet için zararlı bir fiil işleyen kimse içtimai bir reaksiyon olan cezayı çekmelidir demektir.

Türk C.K. da kabul edilen esas:

Türk Ceza Kanunu da ehliyet esas olarak «manevi mesuliyet» prensibini kabul etmiştir ve bu ehliyetin mevcut olması içinde temyiz kudretini şart koşturmuştur. Manevi mesuliyet suç işleyen kimsenin iradesinin serbest olmasına ve fark ve temyiz kudretinin bulunmasına bağlıdır. ⁽²⁾ İrade serbest olup fark ve temyiz kudretinde bulunursa derecesine göre manevi mesuliyet tam veya eksik olarak mevcut olacaktır. ⁽³⁾

Ceza Kanunumuzun 53ncü maddesine göre 11 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında takibat yapılamaz ve ceza verilemez (Kanunun 56ncı maddesi cezai rüşet yaşını 21 olarak tayin etmiştir)

Aşağı yukarı bütün ceza kanunlarında temyiz kudretinin mevcudiyeti ve dolayısıyla cezai sorumluluk için şart sayılan haddenden aşağı yaşta suç işlemiş küçükler tamamen başıboş bırakılmamakta ve hakkında bir takım tedbirler düşünülmüş ve dolayısıyla bazı tehditler konmuştur. Bizim Ceza Kanunumuzla 54-55-56. maddelerinde bahsi geçen şekilde hükümlere rastlanmaktadır. Bizde 11 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında Ceza Kanunu uygulanmamaktadır. Amme davası açılrsa dahi mahkeme takipsizlik kararı vermeğe mecburdur ⁽⁴⁾ hatta bu kabil çocuklar hak- kindaki dava beraatla neticelense dahi Yargıtay davayı yolsuz saymaktadır. ⁽⁵⁾

Ancak bu gibi hallerde mutazarrırın hukuk mahkemelerine müracaata daima hakkı vardır. Küçükler için Ceza Kanunun şümulü dışında kalış hudutsuz değildir. Türk C.K. nun 53ncü maddesine göre küçüğün işlediği suç bir seneden fazla hapis cezasını ve daha ağır bir cezayı müstelzim ise Cumhuriyet savcılarının talebi üzerine çocuk 18 yaşına kadar devlet idare ve murakabesinde' bulunan bir müesseseye konulacak veya ana baba veya vasiye teslim olunacaktır. Bunlar şayet çocuğun, ihmal ve teseyyüplerinden ötürü yeni bir suç işlemesine meydan verilerse',

² BURHAN KÖNİ: S.B.F. Ceza Hukuku ders notlar

³ TÜRK HUKUK LÜGATİ MANEVİ MESULİYET MADDESİ

⁴ Y.C. Gnl.K. D/3/1942 E: 3/28 K: 29

⁵ Y.: C.D. 6/9/1945 E. 6956 K. 7485

kendilerinden iki yüz lira cezayı nakit almayacağı bu kimselere ihtar olunacaktır. Görüldüğü gibi Yargıtay ikinci ceza dairesinin 6/9/1945 tarih ve E. 6935 K. 7485 sayılı kararında belirtildiği üzere bunlar daha ziyade idari birer tedbir mahiyetinde olacaktır. Tedbir yargıç tarafından resen veya alakadarların talebi ile bazı şartların tahakkuku halinde geriye alınabilir.

Bu meyanda cezalarda indirme yapılamayacak hallerde mevcuttur. Şöyle ki

1 — Tazminat kabilinden olan cezalarda

2 — Serseri ve dilencilerin boğaz tokluğuna veya hak ettikleri ücretin yarısı verilmek suretiyle hususi idare ve belediye işlerinde çalıştırılmaları halinde cezanın (C.K. 544) yaştan dolayı 26/3/1941 gün E. 28 K. 2 sayılı içtihadı birleştirme kararı gereğince indirilmesi mümkün değildir.

B) ÇOCUĞUN SUÇ İŞLETMEYE SEVK EDEN SEBEP VE AMİLLERİN FAKLİLİĞİ İCABI:

Çocuğu suç işlemeğe sevk eden sebep ve amiller bu günkü medeni kültürün ve medeniyetin çok komplike oluşu dolayısıyla o kadar çok re karışık ki her biri ayrı ayrı birer tetkik mevzuu olabilir. Ayrıca çocuğun her anti sosyal davranışı suç sayılacak olursa suçsuz çocuk bulmak kabil olmayacaktır. Bu bakımdan biz burada bu amilleri sadece sınıflayacak ve ileride bazılarının yeniden tetkik yazılarımızda konu yapacağız.

1 FERDİ AMİLLER:

a) Psikolojik: Çocuğu suç işlemeğe sevk eden Psikolojik unsurlardan en dikkate şayan husus çocuklarda görülen akli anormalliklerdir. Suçlu çocukların % 80'nini anormal sınıfına dahil etmek kabildir ⁽¹⁾ Bunlar ya doğuştan gelen bozukluklardır paranolalı çocuklar veya hayalperestler veya yalancı ve oynak ruhludurlar ⁽²⁾ en çok rastlanamı eblehler buda halalar zayıf akıllılar. Doğuştan gelmeyen bozukluklar şöyle sıralanabilir ⁽³⁾

¹ FARUK ERED: C.H. Önünde suçlu çocuk Sahife 6

² NACİ ŞENSOY: Çocuk suçluluğu — Çocuk mahkemeleri infaz müesseseleri İst. H.F. Dergisi sayı I Cilt 15 sahife 126

³ FARUK EREM: Adı geçen eser

- 1 — Çok muhabbet gören çocuklar
- 2 — Sevilmeyen çocuklar (üveyler dahil)
- 3 — Erken büyüyen çocuklar

b) Biyolojik amiller: İrsiyet veya veraset yoluyla meydana gelen bozukluklardan dolayı çocuğu suç işlemeye sevk eden âmirlerdir. Bu arada alkolizm - sara - frengiden dolayı intikal eden arazların sebepleri sayılabilir.

2) SOSYAL AMİLLER:

Bu amiller arasında terbiye - Muhitin tesirleri - Eğitimin rolü Mesleki terbiye - Ailenin çocuğu suça teşvik veya şevkinden (kan dâvası) , aile muhitinden sokağın bozucu tesirinden, kötü arkadaşlar, serserilik ve dilencilikten, kötü komşuluk münasebetlerinden, harp ve benzeri fevkalade hallerin tesirinden ve iktisadi buhranlardan, muzır neşriyattan, sinemanın bozucu tesirlerinden bahsetmek gerekir.

C — KURULUŞ VE YARGILAMA USULÜ BAKIMINDAN FARKLILIK:

Çocuk mahkemelerini kuruluş bakımından ele aldığımız zaman bu mahkemelerin tek hâkimlimi toplu hâkimlimi olması lazım geleceği meselesi ortaya kendiliğinden çıkmakta ve her iki şekilde fayda ve mahsurlar doktrinde uzun münakaşalara sebep olduğu görülmektedir. Tatbikat memlekette memlekete değişiklikler göstermektedir.

Toplu hâkim esasım kabul eden memleketlerde reis hukukçu üyeler ise tabip psikiyatri mütehassısı, psikolog veya pedagoglar arasından seçilmekte, kız çocuklarının yargılanmasında ise bir kadın aza bulunmaktadır. ⁽¹⁾

Kuruluş kelimesini çocuk mahkemelerinin teşkilatının da nasıl olduğu mevzuunu kapsayan bir kelime olarak aldığımızdan burada çocuk mahkemelerinin teşkilatı hakkında da bir bilgi verebilmek için bir örnek vermeyi uygun bulduk.

¹ FARUK EREM: a.g.e. sahife 144 vd.

ÖRNEK: (2)

ÇOCUK MAHKEMESİ.

Hâkim

Baş tahkik ve tetkik memuru	Kâtip	Nezaret evi
Dışarı ile temas eden	Tahlil Memuru	Umumi Muayene yapacak
Memurlar	1 — Kadın	mektep doktoru
1 — Erkek	1 — Müdür	1 — Kadın
		— Erkek
		2— Erkek ve Kadın Mürebbiler
		3— Erkek - kadın
		hademe
		4— Ahçı

Burada boş tahkik ve tetkik memuru ile kâtibin ödevini hususiyetleri icabı izah gereklidir. Birinciler davanın mahkemeye ihbarından itibaren mahkemeye gerekli malumatı toplarlar çocuğu müşahede altına alıp ve hatta evine kadar giderek gerekli bilgiyi toplayıp mahkemeye verirler verilen cezanın infazından sonra ise çocuğun Islah olup olmadığını devamlı kontrol ederler (Social workers) (fit person) gibi isimler altında çalışırlar. Kâtiplere gelince bunlar umumi mahkemelerde gördüğümüz zabıt kâtipleri değildirler, (derk) kâtip burada hâkimin hukukçu olmadığı zamanlarda (procedure) usul bakımından ve verilecek kararların kanunlara uygunluğunu temin bakımından hâkime yardım eden elemanlardır.

Yargılama usulü bakımından farklılığa gelince: Daha sorgu sırasında ihtisas sahibi hâkimlerden istifade olunur. Sorgu hâkimi lüzum görürse çocuğu muayeneye sevk eder. Ancak çocuk ruhunda doğuracağı depresyonlardan dolayı birçok memleketler tevkif müessesesini kabul etmemektedirler. Tevkifi kabul eden memleketler ise mahsuru bertaraf edici tedbirler almışlardır. Çocuğu tevkife son çare olarak başvurulmakta ve özel yerlerde mevkuf tutulmaktadır.

² HİLMİ A. MALİK: Türkiye’de suçlu çocuk adlı eser. Hâkimiyet milli mat babası Ankara 1931 sahife 121

Duruşmalara gelince: Duruşmaların yapılacağı yer hususunda muhtelif memleketler kanunlarında muhtelif hükümlere rastlanmaktadır. Ancak duruşmalara yapılacağı yeri tayinde çocuk mahkemesi hâkimlerinin geniş takdir hakları vardır. Bir tek istisnai durum celselerin diğer mürailik davalarla aynı günlere tesadüf ettirilmemesidir.

Celseler: Celselerin açık veya gizli olup olmama keyfiyetine gelince celselerin gizli olması icap ettiği yer çocuğun yakınlarıyla ancak alakalıların davaya alınabileceği şeklinde birçok memleket kanunlarında kabul edilmiştir. İngiltere’de celseler gizlidir. İlgililerle, özel müsaade alanlar celseye girebilirler Fransa’da 13 yaşından küçük çocukların cinayet nev’inden işledikleri cürümlerin davalarında celse gizlidir. Mahkeme kararlarının esbabı mucibeli olması ve alenen teffimi gerekmektedir. Bu celselere basın mahsupları alınmamakta ve Çocuk hakkında merak verici yazılar yazılması ile resimlerinin basılması diğer çocuklara fena örnek olacağı düşüncesiyle doğru bulunmamaktadır.

Müdafi meselesi: Yargılanmakta olan çocuğa müdafi tutulup tutulmayacağı meselesinde Anglosakson sistemi ile Latin sistemi arasında farklar vardır. Anglosakson sisteminde davayı ehil çocuk hâkimleri yürüttüğü gibi mahkemede çocukla aynı tarafta olduğu düşüncesi ile ve gaye çocuğu cezalandırmak ve onu hukuki haklarından mahrum etmek olmadığına göre müdafi lüzumsuz addolunmaktadır. Buna mukabil Fransız çocuk mahkemelerinde müdafi bulunmaktadır.

Kanaatimizce yan mahkeme yan himaye müessesesi vasfında olan çocuk mahkemelerinde müdafi bulundurulması elzem değildir.

Müdahale yoluyla davaya iştirak olunabilir mi? Bu hususta iki kanaat çarpışmaktadır. Birincilere göre: Suçtan zarar gören kimsenin daha önce himaye edilmesi gerektiği cihetle bu yolla davaya iştirak olunabilir (Belçika).

İkincilere göre: suçlu çocuğun durumunun daha önce nazara alınması gereklidir. Bu bakımdan davaya müdahale yoluyla iştirak olunamaz ancak mutazarrırın hukuk mahkemelerine müracaat hakları mahfuzdur (Fransa — İngiltere).

Yemin: Çocuğun suçlu veya suçsuz olduğunu ispat külfeti altına sokma ve yemin ettirme çocuk mahkemelerinin ruhuna aykırı düşmektedir, Yemin hukuki vasfı ve tevhit edeceği neticeler itibarıyla çocuk mahkemelerinde başvurulamayacak bir usul olmaktadır.

Çocuk mahkemeleri zabıt ve kayıtları: Bu kayıtlar hayli detaylıdır. Bu kayıtların diğer mahkemelerde delil olarak kullanılıp kullanılmayacağı

meselesi münakaşalı olup Amerika'da bir çok eyalet mahkemelerinin kanunları bu zabıt ve kayıtların diğer mahkemelerde delil olarak kullanılmayacağına âmindir. Bu kayıtlardan HERMAN MANHEİM'in (J. de- linquency in an Eng. M. Town) adlı kitabından aldığımız bir örneği vermediği faydalı bulduk.

Dosya No: Suçun işlendiği yıl

..... Adı

Adresi Dini Okulu

(Tahliye edilenler için T. Harfi Koyunuz)

Suçun:

Vehameti Tarihi Günü ... Saati ... mevsimi...

Tek başına/birlikte yeri önceki suçlar ve tret-
man

Suçlunun: Yaşı... Cinsiyeti... Nesebi: sahih/Gayrisahih: ... Devam ettiği
okul nevi

Mensup olduğu teşekküller Boş vakitlerini ne ile geçirdiği

Arkadaşlık derecesi

Karakteri ... Okulda aldığı cezalar

Hal ve gidişatı hakkında okul raporu verilen harçlık
miktarı...

Okulu terk etmişse:

Yaptığı işler ... Şimdiki işi... ücreti

Akşam okullarına gidip gitmediği değişiklik arzu yahut
ihtirası

Sıhhati

Aile Reisleri:

Erkek Kadın: Sağ veya ölü birbirlerine karşı
davranışları ...

suçluya karşı davranışları

Yaşları İtiyatları ...

Sıhhatleri işleri

Geliri evden

ayrıldığı saat ... nezaret müddeti

Suçlunun ebeveyni terk sebepleri terk tarihi

Aile restlerinin yekdiğerine karşı davranışı

suçluya karşı...

Ebeveyn:

Ana/Baba: Sağ veya ölü yaşları ... sıhhatleri ... itiyatları
 ...
 Yekdiğerine karşı davranışı ... suçluya karşı

Suçlu ile birlikte yaşayan akrabalar diğer kimseler

Suçlu ile birlikte yaşayan başka kimseler alakalan...
 diğerleri

Ev:

Tasviri şartlar nüfus adedi komşuluk

Tahliye edilenler için:

Mahkemenin kararı tretmamn
 muvaffakiyet derecesi

Düşünceler

(İşbu örnek HERMAN MANHEİM'İN J. delinquency in an Eng. M. Town
 adlı eserinin 121nci sahifesinden alınmıştır.)

Ç — KARARLARIN ARZETTİĞİ HUSUSİYET İCABI:

Çocuk mahkemelerinin yarı mahkeme yar himaye müesseseleri olmaları en
 bariz vasıfları olduğu cihetle bu mahkeme kararlarının normal mahkemeler
 kararlarından farklı olmaları da tabiidir. Bu bakımdan çocuk mahkemesi
 kararlarının arz ettikleri hususiyetler aşağıda sayılmıştır.

I— Çocuk mahkemeleri kararları KAZİYYEİ MUHKEME teşkil etmezler:

Çocuk mahkemelerinin yar himaye müessesesi ve yarı mahkeme oluşundan
 dolayı ve kararları hedefinin de ıslah ve terbiye olduğu göz önüne alınacak
 olursa hâkimin kaziyeyi muhkeme teşkil eden bir kararın aşılmaz hudutları
 içinde kalmasının mahsurlar kendiliğinden meydana çıkar. Hâlbuki hâkim
 elastikiyeti fazla, (Flexible) kati hüküm teşkil etmeyen kararlarla gayeyi daha
 kolaylıkla temin edebilir. Çünkü kararların gerek resen ve gerekse ilgililerin
 talebi üzerine kolaylıkla hal ve şartın icabına göre değiştirilebilecek ve
 mahkemece alınan bu kararların çocuğun salâhına hizmet edip etmediğine
 bakacak ve istenen neticeyi bu kararlar temin etmemiş ise yeni kararlarla gayeyi
 temine muktedir olacaktır. Hâlbuki kesin hüküm teşkil eden bir kararla hâkim
 böyle bir

serbestiye malik olamayacağı gibi böyle bir karar beklenen faydayı de sıfıra indirecektir. Pekala bilindiği gibi hâkim hüküm ile tatbikat arasında bir rabıta yaratmak zorundadır bundan da şöyle bir fayda doğacaktır. Tatbikatın verimlerine göre hâkimin hükmünü tadil edebilmesi.

Çocuk mahkemelerinin hususiyeti icabı çocuğun ıslah evine veya tasvip edilmiş bir okula konması kararı ile mahkeme ile çocuk arasındaki rabıta diğer mahkemelerin aksine kesilmiş olmaz. Probation memurları çocukla temasa devam ederek muayyen müddetlerde mahkemeye raporlar verirler. İşte hâkim bu raporlara dayanarak elastiki olan kararları sayesinde müteakip kararlarını daima duruma uygun yeni yönlere tevcih ederek veya bazı hususların kararın şümülünden çıkarak çocuğun ıslahı ile yakından ilgilenir.

Şu hususu işaret yerinde olur ki: Çocuk mahkemelerinin kararlarındaki elastikiyet hudutsuz değildir. Daha doğru bir deyimle çocuğun beraatına ait olan kararlar katidir. Şu halde zikrettiğimiz elastiki kararlar sadece çocuğun mahkûmiyetine ait olanlardır.

2 — Kararların ikinci hususiyeti hâkimin kararını verdikten sonra çocukla diğer mahkemelerde olanın aksine alakasını kesmemesi, çocuğun yaşayışını kontrol etmesi ve ilgili memurların vereceği raporları tetkik ederek çocukla daima temasta olmasıdır.

3 — Mahkeme kararlarının diğer bir hususiyette hemen hemen hiç bir cezai tedbiri ihtiva etmemesidir. Tedbirler terbiye ve ıslah gayesine matuftur.

Burada akla çocuk mahkemesi kararlarının tadiline nasıl gidilebileceği sorusu gelmektedir. Bunun için iki yol vardır:

1 — Resen

2 — İlgililerin talebi ile

İlgililerden kasıt çocuğun ebeveyni, veli, vasi, nezareti ile mükellef olan kimselerdir. Yalnız kararın tadiline gidilebilmesi için kararın çocuğa muayyen bir müddet tatbik edilmiş olması lazımdır. Ancak bu tatbik müddetinin sonunda ilgililer çocuğun uslandıgını ve kendilerinin çocuğu iyi yetiştirebilecek kabiliyette olduklarını ispat edeceklerdir, Resen kararların tadilini mümkün kılmak için mahkemelerde verdikleri kararları muayyen surelerle gözden geçirmekle zorunlu tutulmaktadır.

Çocuk mahkemeleri kararları aleyhine kanun yollarına müracaat olunabilir mi?

Çocuk mahkemeleri bir memlekette mevcut adli teşkilatın bir parçası olmak itibarıyla kararları aleyhine kanun yollarına müracaat düşünülebilir. Bu müracaat şeklini her memleketin usul kanunları tayin edebilir. Ancak Amerika’da bu yola pek ender gidildiği tespit edilmiştir. Çünkü çocuk mahkemeleri kanunları bazı hususlarda Kanun yoluna müracaat yolunu sırf çocuğun menfaatini koruma mülahazasıyla kapatmıştır.

D — VERİLECEK CEZA VE İNFAZIN ARZETTİĞİ HUSUSİYET İCARI:

Çocuk mahkemelerinin yarı mahkeme yarı himaye müessesesi olması ve kuruluş gayelerinin çocuğun Ceza Kanunlarının sert tatbikatı dışında bırakarak çocuğun ıslah ve terbiyesine yardım etmeleri esas olduğuna göre ceza ve infaz bazı hususiyetler arz edecektir. Sıra ile bunları tetkik edelim.

a) İHTAR:

Hafif kabahat ve suçlarda hâkimin çocuğu karşısına alarak müessir bir lisanla ona yaptığı hareketin fenalığı anlatması ve tekrar suç işlemesi halinde çok ağır cezalar vereceğini bildirmesi ve yeni bir suç işlemesine mani olacak şekilde tenvir etmesidir.

b) Çocuğun ailesinden ayrılması:

Bu ciddi ve ağır bir tedbirdir onun için hâkimin çocuğun ailesinden ayrılması kararını verebilmesi ancak mühim ve ciddi sebeplerin bulunmasıyla mümkündür. Aile muhitinin fena, ananın fena şöhretle melfuf, Babanın ayyaş olması ve gayri sıhhî ve ahlaki mesken şartlarının bulunması gibi hallerin mevcudiyeti burada sayılabilir. Ayrılma hükmü bu muhitte delege ve vazifeli memurların bu yönde verecekleri rapora dayanır. Hâkim çocuğun ailesinden ayrılmasına hükmedince ya çocuğu iyi bir aile nezdine veya bir terbiye müessesesine yerleştirecektir. Çocuğun yanma verildiği aile bu işi üzerine almağa ve çocuğa her hususta iyi bakacaklarına teminat vermeğe mecburdur. Bu şahıs zaman zaman hâkim huzuruna çağrılır ve çocuğun her hali hakkında hakime izahat verir, Çocuğun uslanmadığı anlaşılırsa hakim kararını değiştirerek çocuğu bir terbiye müessesesine gönderir. Bu müesseseler iş (çalıştırma) esaslı üzerine kurulmuştur. Yalnız suçlu, çocukları değil suça mütemayil olanlar da kabul eder. İngiltere’de bu nevi müesseseler okul olarak isimlendirilmiş olup (industrial-school) denir.

c) Islak evine gönderme;

Bu ağır bir tedbirdir yukarıda saydığımız tedbirlerden fayda görmeyen çocuklarla ağır kabahatleri işleyenler buraya gönderilir.

d) Nezaret altında serbesti:

Bu tedbir en mükemmel bir tedbir olarak vasıflandırılır. Tedbirin esası çocuğun serbest bırakılmasıdır. Fakat bu serbesti «probation officer» veya mümasil hizmetler gören delegelerin nezareti altındadır. Bu memurlar çocukla daima temastadır. Bunların hamisi gibi hareket eder ve icap ederse onlara iş bulur. Bu tedbirden iyi neticeler alabilmek için iyi hâkim kadar iyi memurlara da ihtiyaç vardır. Hâkim bu tedbire hükmetmeden evvel çocuğun veli, vasi veya ebeveyni ile memurlara gerekli izahatı verir ve bu hususlara riayet etmemenin müeyyidesini bunlara izah eder. Bu andan itibaren delegelerin vazifeleri başlar. Bu tedbire tabi olacak çocuklar:

- 1 — Bir terbiye veya ıslah müessesesine konulmamış olanlar.
- 2 — Bu müesseselerden tahliye edilenlerdir.

Nezaret çocuğun rüşdüne kadar devam edecektir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN NÜFUSU

Yazan:

Kenen Kızıltan

Hukuk İşleri Müdürü

958 İstatistiklerine göre Amerika'nın nüfusu deniz aşırı kuvvetleri de dâhil 174.809.000'dir.

1790 tarihlerinde bugünkü Amerika Birleşik Devletlerinin yayıldığı arazide ancak altı milyon insan yaşamakta idi.

Kıta'ya 19cu asır başlarına kadar Avrupa'nın muhtelif memleketlerinden 50 milyon insan göç etmiştir. Son yıllarda muhaceret tehdit edilmiştir. Filhakika 1810 da yedi milyon, 1850 de 23.900.000, 1900 de 92 milyon, 1920 de nüfus 107 milyondur. 1940 da 132.594.000, 950 de 152.264.000, 958 de 174.809.000'dir. 950 ile 958 yılları arasında 225.535.000 kişilik mühim bir artış göze çarpmaktadır. Bu artış tabiidir. Yani ölüm ve doğum arasındaki farktan neşet etmektedir. Filhakika.

DOĞUM	% Nispeti	ÖLÜM
1952 de	% 24,7	9,6
1953 »	24,6	9,6
1954 »	24,9	9,2
1955 »	24,6	9,4
1956 »	24,9	9,6
1957 »	25	9,5
1958 »	24,3	9,8dir.

Görülüyor ki çok senelerde nüfusta tabii artış binde on beştir.

Avrupalıların Amerika'ya göç etmesi bu geniş memlekette pek çok boş arazi bulunması ve her türlü zengin tabii kaynaklara malik bulunması iki kıtanın bir birine nispeten yakın olması sebebiyle olmuştur.

Bu geniş muhaceret akınım Avrupa'da olan dinî ve siyasî ihtilâller de körüklemiştir.

Büyük Muhaceret 1847 de başlamış ve o tarihten beri 1910 yıllarına kadar artarak devam etmiştir. Ve zikrettiğimiz gibi Avrupa'dan buraya 50 milyon insan göç etmiştir. Evvelce memlekete gelen muhacirler hakkında bir kayıt yoktur. Yalnız gelenlerin sıhhati yerinde olması kâfi idi. Sonra şimali Avrupa'dan gelenler tercih olundu. İngiltere İsveç, Norveç ve Danimarka gibi işte senelerden beri Gemilerin Avrupa'dan getirip New York, Boston, Baltimor limanlarına döktüğü bu milyonlarca muhacir menşei din, lisan, Irk bakımlarından pek büyük farklar göstermesine rağmen memleket içine dağılıp yoğrulduktan sonra her bakımdan büyük bir ahenk gösteren yeni bir kavim meydana geliyor ki, o da Amerikalıdır.

Sarı ırka sahip olanlar Çinliler ve Japonlardır. Çinliler Kaliforniya, Alaska ve havai adalardadır. Miktarları 400.000 kadardır,

Japonların çoğu havai adalarında olup miktarları 450.000dir.

Ayrıca 18nci asırdan sonra Cenuptaki pamuk tarlalarında çalışmak üzere getirilen Zenciler vardır ki bilhassa Cenup hükümetlerinde yerleşmişlerdir. Ve sayıları 13 milyon kadardır.

Dinlere göre tasnif Nüfusun % 65 si Protestan, % 30 u Katolik, 4 milyon kadarı Yahudi, Geri kalanı da diğer dinlere sahiptir.

Amerika nüfusunun bu gün % 65 i şehirlerde, % 35 i ziraat bölgelerin dedir. Şehirlerin Nüfusu bilhassa ikinci cihan harbinden sonra çok artmıştır. Son senelerde bu artış daha da süratlenerek yukarıda arz ettiğimiz farkı doğurmuştur. Arazi çok geniş olduğundan Amerikan şehirleri geniş bir bölgede yayılmaktadır. Ve pek muntazam bir plâna, maliktir.

— AİLE GELİRİ —

Amerika'da 1958 sayım bürosunun verdiği istatistiklere göre 43 milyon aile vardır. Ve senelik aile geliri ortalaması 4800 dolar olarak tespit edilmiştir.

350.000 ailenin senelik ortalama geliri on bin dolar ve bunun üstündedir. On yedi milyon ailenin senelik ortalama geliri 5-10 bin dolardır. 10 milyon ailenin 2-5 bin dolardır.

DEMOKRATİK HÜKÜMETİN ESASLI PRENSİPLERİ

Birleşik Devletler sistemi halk idaresinin işlemesi bir takım esaslı kaidelere istinat eder, bu kaidelerin bazıları milletin bünyevi hususiyetlerinden, bazıları da Anayasa'nın esbabı mucibesin de ifade edilen esas prensiplerin tatbikatından doğar.

Ferdin müsavâtı ve haklarının haleldar edilmemesi, adaletin tesisinde ve hürriyetin nimetlerini teminde temel vazifesini görür. Bu gayeleri elde etmek için aynı zamanda elzem olan Kanunun üstünlüğüdür.

Servet, Kudret veya vaziyet icabı hiç bir fert veya gurup buna karşı gelemmez. Hiç kimse de hiç bir sebeple Kanun himayesinden mahrum edilemez. Bu esasların ve diğer temel kaidelerin şahsi hürriyetlerinden fedakârlık yapmadan veya esas rey hakkını tehdit etmeden müessir ve pratik bir halk idaresi şekline intikali bazı fiili ve ameli prensiplerin meydana gelmesini intaç etmiştir.

Memleketin büyüklüğü ve nüfusun çokluğu tam manasıyla halk idaresini imkânsız kılmıştır. Buna çare olmak üzere temsili hükümet sistemi vücuda getirilmiştir.

Rey sahipleri amme hizmetlerini ifa için kendi mümessilleri olacak namzetleri seçerler. Bu müntahip memurlara ve onların tayin ettiği kimselere bir kısım salahiyet bahşederler.

Gerek Teorik ve gerek pratik sahalarda resmi memur ancak halkın işinden memnun olduğu müddetçe halk tarafından kendisine verilen salahiyetleri kullanmaya devam edebilir. Mümessillerini kontrol etmek ve bunlara lider olmakla beraber aynı zamanda halkın hizmetinde olduklarını hatırlatmak için halkın elinde muhtelif vasıtalar bulunur. Bu kontrolün resmi tezahürü intihabın kendisidir.

AMERİKÂN HÜKÜMET OTORİTESİNİN KAYNAĞI

ANA1TASA: Amerikan idaresinde anayasa, Memleketin esas kanunu ve kudret kaynağıdır. Anayasa merkezi Hükümetin faaliyet çevresini tarif ve tehdit eder.

Teşrii icra ve keza kuvvetlerinden müteşekkil üç dairesine muayyen vazife ve salahiyetler bahşeder.

Anayasa vasıtasıyla mutlak Otorite Amerikan halkında yani rey sahiplerinde tecelli ve temerküz eder,

Teşrii Kuvvet:

Anayasanın 1 inci maddesinde işbu kanunla bahşedilen salahiyetler bir senato ve bir de temsilciler meclisinden mürekkep olan Amerika Birleşik Devletler parlamentosunda tecelli ve temerküz eder denilmektedir.

Kanun yapma salahiyeti bu suretle bir gruba değil iki gruba verilmiş olmaktadır. Bunlar birlikte çalışırlar.

TEMSİLCİLER MECLİSİ

Aza adedi Parlamento tarafından tayin ve tespit olunur. Ve bundan sonra nüfuslarına göre devletlerarasında azalık taksim ve tevzi olunur. Bu günkü parlamentoda vasati 300.000 nüfusa bir mebus bulunmaktadır. Mebuslar iki senelik bir süre için seçilirler.

— SENATO —

Senato azalığı devletler nüfus miktarı ne olursa olsun eşit olarak tanınmıştır. Bu her devlet için iki senatördür. Senato üyesi olmak için anayasaya göre otuz yaşını doldurmuş olmak, en az 9 seneden beri Birleşik Devletler vatandaşlığını iktisap eylemiş bulunmak ve intihap zamanında seçileceği devlet ahalisinden bulunmak.

Senato azalan altı senelik bir süre için seçilirler. Ve her çift rakamlı senenin Kasım ayında intihap olunurlar. Altı senelik bir süre için seçilmiş olduklarından bu suretle senato hiç bir zaman yeni azalarından teşekkül etmez. Ve daima Senatoda 2-3 eski aza bulunur.

Anayasaya göre Birleşik Devletler Cumhur Reisi muavini Senatonun Reisidir, fakat reylerde müsavat hali hariç hiç bir rey yoktur.

— TEŞRİİ KOLUN SELAHİYETLEKİ —

Parlamentonun her iki meclisinin kanun yapma hususundaki salahiyeti hemen hemen aynıdır. İki meclisten her biri vergi kanunları müstesna, diğer bir kanun müzakeresine bağlayabilir. Veya diğer meclisin kabul etmiş olduğu bir kanunu tasdikten imtina eyleyebilir.

Temsilciler Meclisi ve Senatonun tasdikinden geçmiş bulunan her Kanun tasarısının kanuniyet kesp etmeden evvel Cumhur reisine arz edilmesi lâzımdır. Reis muvafık gördüğü takdirde tasarıyı (10) gün içerisinde imzalar; muvafık görmediği takdirde itirazlarıyla birlikte kanunu

hazırlayan meclise iade eder. Tekrar yapılan müzakere sonunda o meclisin 2/3 azası tasarıyı tasdike karar verir ise itirazlar ile birlikte diğer meclise gönderir. O mecliste de 2/3 ekseriyetle kabul olunursa tasan ka- nuniyet kesp eder.

Kanun tasarıların da olduğu gibi Senatonun ve temsilciler meclisinin tasdikine muhtaç her kararname, emirname ve talimat namesinin birleşik devletler Cumhuriyet reisine arzı ve onun tasdikinin alınması şarttır. Aksi takdirde Kanun taşanlarında olduğu gibi. 2/3 ekseriyeti ile kabulleri şarttır.

Parlamentonun Senato ve temsilciler meclisi, Kanun yapmaya salahiyyetli olduğu 17 mevzu anayasaca tayin ve tespit edilmiştir. Geriye kalan teşrii kuvvet devletlere bırakılmıştır.

Bu 17 mevzu sırası ile şunlardır: 1 — Vergi koyma, 2 — İstikraz akdetmek, 3 — Yabancı memleketlerle ticaret muameleleri yapmak, 4 — Para basmak, 5 — Tabiiyette geçme' hakkında kanunları yapmak, 6 — Bütün memlekete şamil bir iflâs kanunu tedvin etmek, 7 — Posta merkezleri tesis etmek, 8 — Patente ve telif hattını ilân etmek, 9 — Federal mahkemeler teşkilâtı kurmak, 10 — Korsanlığı cezalandırmak, 11 — Harp ilân etmek, 12 — Asker toplayıp ordu beslemek, 13 — Bir donanma temin etmek, 14 — Ordu, donanma için nizamnameler yapmak, 15 — Federal Kanunları tatbik ettirmek, 16 — Devlet merkezinin bulunduğu arazi için gereken kanunları yapmak, 17 — Anayasa ile Birleşik Devletlerin herhangi bir dairesine verilen Kanunları yapmak.

— İCRA ORGANI —

Cumhur reisi, Amerika Birleşik Devletleri Cumhuriyeti en geniş icra otoritesine sahip kimsedir. Bir icra salahiyyetin yanında teşrii ve kaza murakabe hakkı da vardır.

Teşrii yukarıda zikrettiğimiz tasarıların veto hakkı kaza bazı suçları af veya cezai süresini kısaltmak gibi,

İntihap olunma şartları: En az 35 yaşında olmak, Amerika'da doğma vatandaş bulunmak. Ve en aşağı 14 seneden beri Birleşik Devletlerde ikamet etmek intihap zamanı her dört senede bir Kasım ayı içinde,

HÜKÜMETİN İCRAİ DAİRELERİ VE BAKANLIKLAR

Parlamento federal Kanunların icra ve infazında Cumhuriyet reisine yardım etmek üzere Bakanlıklar ihdas etmiştir. Bu Bakanlıklara tayinler

Cumhur Reisi tarafından yapılır. Senatonun tasdikiyle tekemmül eder, 1789 da bu da Bakanlıkların adedi 4 iken 1950 de dokuza çıkarılmıştır. Sırasıyla 1 — Dış İşleri, 2 — Hazine, 3 — Savunma, 4 — Adalet, 5 — Posta, 6 — İçişleri, 7 — Tarım, 8 — Ticaret, 9 — Çalışma Bakanlıklarıdır. Bu kabineye Cumhuriyet Reisi adı verilir.

Kabine, Cumhuriyet reisinin müşavirler heyetidir. Bu heyetin her azası icra dairelerinden birinin başı olup tayinleri Cumhuriyet reisi tarafından yapılır. Ve ancak ona karşı mesuldürler. Buna karşı Cumhuriyet reisi de bu şahıslar ve bunlara bağlı dairelerin yapmış oldukları işlerden dolayı millete karşı sorumludur.

Bakanların vazife müddetleri tamamıyla Cumhuriyet reisinin arzusuna bağlıdır. Bakanların vazifesi Federal Hükümetin bir uzvu sıfatı ile memleketin her tarafına şamildir. Bakanlıklar birçok şube ve daire ve servislere ayrılmıştır.

— MÜSTAKİL DAİRELER —

Hükümetin icra daireleri yanında federal kanunları kısmen tatbik etmek salâhiyetini haiz birçok hükümet uzuvları bulunur. Bunlara müstakil daire veya ofisler adı verilir. Bu ofisler icra dairelerin bir parçası olmadıkları gibi onlara karşı da mesul değildirlir.

Bazıları Kanunlarla kendilerine verilmiş işlerin mahiyeti icra dairelerinkinden tamamıyla ayrı olduğu cihetle müstakil uzuvlar halinde teşekkül etmişlerdir. Bazıları ise mahkemelere benzerler Hususi bir Kanun tefsir veya tasdik ve hususi bazı hadiseler hakkında tahkikat yapıp rapor vermek üzere kurulmuşlardır.

Bu ofisler şunlardır. 1 — Resmî Memurlar Ofisi, 2 — Umumî Muhasebe Ofisi, 3 — Devletlerarası münakale komisyonu, 4 — Federal Ticaret Komisyonu, 5 — Eski Muharipler İdaresi, 6 — Birleşik Devletler Deniz Ticaret Ofisi, 7 — Birleşik Devletler Maarif Ofisi, 8 — Birleşik Devletler umumi Sağlık servisi, 9 — Sosyal emniyet dairesi,

— FEDERAL KAZA —

Federal Hükümetin 3cü bölümü olan kaza kuvveti federal mahkemelerden müteşekkil olup federal kanunları izah ve tefsir ve muhtelif Devletlere mensup vatandaşlar arasındaki ihtilafları ve davaları hal, kanunlara aykırı hareketleri cezalandırmakla mükelleftir.

Devletlerin arasında çıkan ihtilâflarda, hakem vazifesini görür.

Yüksek mahkeme Birleşik Devletler yüksek mahkemesi anayasa ile tesis olunan yegâne federal mahkemedir. Anayasada tadilat yapılmadan ilga olunamaz. Bu mahkeme devletin en yüksek adalet divanıdır. Kararları kâfi ve nihaidir. Mahkemeyi vücuda getiren parlamento olmamakla beraber bu mahkemenin teşkilât ve vazifeleri hakkında kanunlar tedvinine salahiyetlidir. Münhaller vukuunda Cumhuriyeti tarafından yüksek mahkeme azalıklarına seçilen kimselerin tayininin Senato tarafından tasdiki şarttır.

İkinci derecedeki federal parlamento yüksek mahkemenin iş yükünü hafifletmek maksadı ile iki türlü federal mahkeme eylemiştir. Memleket 10 kaza daireye ayrılmış, her dairede bir daire İstinaf mahkemesi ve birçok da mıntika mahkemeleri bulunur. Mıntika mahkemelerinin adedi 100 ü bulmaktadır. Federal hâkimler Senatonun tasdiki şartı ile Cumhuriyeti tarafından tayin olunur.

— DEVLETLER İDARESİ —

Birleşik devletler Hükümet sisteminde devlet ünitesi hususi bir yer alır. Bugün sayısı 50 ye varan devletler federal hükümetin salahiyetlerinin artması halinde bile hâkimiyetlerini ellerinde tutmuşlardır. Devletler idarelerinin vazifelerinin başlıcası devlet ahalisinin her günkü ihtiyaçlarına hizmet etmektir. Ezcümle dâhili münakalat, emlâk, endüstri, ticaret dairelerine ait nizamnameler, ceza kanunu ve devlet dâhilindeki iş şartları, devletlerin salahiyetleri dâhilindedir.

Federal Anayasanın devletlere tahmil ettiği yegâne şart, Hükümet şeklinin Cumhuriyet olması ve tedvin edecekleri kanunların anayasa ve federal hükümetin kanunlarıyla muahedelere aykırı bulunmamasıdır.

Devlet birçok hallerde federal hükümet organları ile iş birliği yapar. Bazen de yalnız başına faaliyettedir.

Milli Hükümet gibi devletler idaresinin de üç müstakil bölümü vardır. Teşrii, İcra ve kaza.

Teşrii Nebraska'dan başka bütün devletler idarelerinin teşrii bölümleri biri senato diğeri temsilciler meclisi namı altında iki meclisten mürekkeptir. Umumiyyet itibariyle temsilciler meclisi senatodan çok daha büyüktür. Gerek senato ve gerek, temsilciler meclisi için her ne kadar, temsil esası Vilâyet ise de bazı Devletlerde senato azalan vilâyetlerin bir araya gelip bir seçim mıntikası teşkil etmesi veya büyük ve çok nüfuslu bir vilâyetin iki veya daha ziyade seçim mıntikasına bölünmesi suretiyle intihap olunurlar.

Süre: Birçok devletlerde senato azalan 4, temsilciler 2 sene vazife görürler. Bazı devletlerde ise bir sene veya 4 sene vazife görürler.

Bu Meclislerde taşanların kanunlaştırılması şekli umumiyetle federal meclisteki esaslara benzemektedir. Burada Cumhur reisi yerine Devletin Valisinin tasdiki ile tekemmül eder.

DEVLET İDARELERİNİN İCRAİ BÖLÜMÜ, VALİ

Devletin baş icra uzvu validir. Vali halk tarafından intihap olunur. Devletlerin yarısında Valinin intihap devresi iki sene diğer yarısında 4 senedir.

(VALİ VEKİLİ) Vali ile aynı zamanda seçilen bir de Vali vekili vardır. Bunun vazifesi Devlet senatosuna riyaset etmek, Vali öldüğü veya vazifeden ayrıldığı zaman ona vekâlet etmektir.

Devlet İdaresinin icra bölümünde birçok daireler bulunur.

Devlet Umumi Kâtibi: Umumi kâtip devletler kanunlarını neşri ve seçim zamanlarını ilân eder.

Baş Müddeiumumi: Devletin Baş adalet memurudur. Devlet halkının menfaatlerini alakadar eden davalarda şahsen veya yardımcıları vasıtasıyla Devleti temsil eder. Aynı zamanda Valinin kanuni müşaviridir.

Devlet Muhasibi: Devletin vergiler, ruhsatıyeler ve resimlerden gelen paralarını idare eder. Devletin hesaplarını öder.

Ofisler: Federal Devlet, devlet teşkilâtında gördüğümüz birçok Devlet Ofisleri devletlerde de vardır, Bunlar Devlete ait amme işlerini yürütür ve birçok hususi teşekküllerin kontrolünü yapar. Bankalar vs. gibi umumiyet itibarıyla devlet icra memurlarının en ehemmiyetlileri halk tarafından intihap olunur.

Devletin Kaza Bölümü, Devlet Mahkemelerinin hem Hukuk hem de ceza davalarına bakan bölümleri vardır.

Devletin en yüksek mahkemesi, daha aşağı derecedeki mahkemelerde karara bağlanan ve fakat temyiz olunan davalara bakar, Ceza mahkemeleri, bunlar da İngiltere'de olduğu gibi bir jüri bulunur.

MAHALLİ İDARELER

Şehir idaresi: Şehir idaresi hiç bir suretle devlet idaresine bağlı değildir.. Gayesi vatandaşın her günü faaliyetlerinden doğan ihtiyaçlarına hizmet etmektir.

ŞEHİR İDARESİNİN TEŞKİLATI

Birleşik devletlerde şehirlerin muhtelif idare ve teşkilâtı vardır.

Hepsinde müşterek vasıf müntahip mümessillerden müteşekkil merkezi bir heyetin (şehir meclisi) bulunmasıdır. Belediye Reisi veya müdür teşkilâtın başında bulunur. Geniş manada, şehir idaresinin gayesi çalışmaya ve yaşamağa elverişli bir cemiyet teşkil edip bunu idame etmektir.

Şehrin sağlık, Maarif Nafia ve saire gibi bütün amme hizmetleri ya doğrudan doğruya belediye tarafından görülür ve yahut bu gibi hizmetleri gören hususi teşekküller belediyenin sıkı kontrol ve murakabesinde bulundurulur.

Şehir meclislerinin salahiyetleri: Çok geniş ve çalışmaları müstakildir. Onlar ancak halka karşı sorumludurlar.

ŞEHİR MAHKEMELERİ: Her şehrin kendine mahsus mahkeme teşkilâtı vardır. Bu mahkemeler hâkimleri bazen şehir halkı tarafından intihap, bazen de şehir meclisi tarafından tayin olunurlar.

Hukuk davalar ile basit ceza davalarını görürler.

DİĞER MAHALLİ İDARELER

EYALET, kasaba ve köy idareleri:

Eyalet devletin bir bölümüdür. Ekseriya iki veya daha ziyade kasaba ile birçok köyden teşekkül eder.

Eyalet idaresi: Mahalli seçimleri idare eder. Devlet seçimleri ile milli seçimlere nezaret eder.

Eyaletlerin hukuk ve ceza dâvalarına bakan mahkemeleri bulunur.

Masrafları için mahalli vergiler kor ve bunları tahsil ederler.

Birçok amme hizmetleri ya doğrudan doğruya veya devletin yardımını sağlayarak görürler.

KASABA VE KÖY İDARELERİ

Köy ve Kasaba idaresi: [Ekseriya bir kasaba veya köy idare heyetinin elinde bulunur. Bu heyet azalan halk tarafından seçilir. Kısaca şu işleri görürler. Sokaklar açmak, tenvir, su tesisatı, Polis ve itfaiye teş-

kilatı kurmak, mahalli sıhhi nizamnameler yapmak, iyi mektepler tesis için Devlet ve eyalet Maarif teşkilâtı ile iş birliği yapmak vesaire gibi,

AMERİKANIN DIŞ POLİTİKASI

Tarihçe: 914 senesinde Avrupa da harbin patlaması Amerikan halkı üzerinde dehşetli bir tesir icra etti. Bu asrın başlangıcından itibaren Birleşik Devletler hakikaten bir Dünya Devleti haline girmişti. Fakat bu Devletin alâkası öteden beri Avrupa'yı felâkete sürükleyen amillerden ziyade dâhili meseleler üzerinde temerküz etmiştir.

Başlangıçta harp Amerika hayatının her gün ki endişelerinden uzakta görünüyordu. Malum sebeplerle Amerika Birinci Dünya Harbine girdi. Bu sırada Wilson Demokrasilerin harp gayelerini açık bir surette ifade ediyordu. Harbin Alman Milletine karşı değil fakat Almanların «Otokrat» hükümlerine karşı olduğunu ısrarla söylüyordu.

Wilson Ocak 938 de parlamentoda verdiği bir nutukta adil bir sulhun esaslarını ihtiva eden meşhur 14 noktasını ilân etmişti. Bu esaslar içinde Devletler arası gizli anlaşmaların alınması, denizlerin serbesti yetinin garanti altına alınması, Devletler arasında iktisadi maniaların kaldırılması gibi mühim esaslar ve bilhassa 14 üncü madde ile küçük büyük devletler siyasi istiklâl ve arazi tamamiyeti hususunda karşılıklı garanti bahşeden bir (Milletler Cemiyetinin Kurulması) esası geliyordu.

918 yazında mağlup Almanya, Wilson'a müracaat ederek 14 prensip esasları dâhilinde müzakere yapılmasını istedi.

Harp esnasında Wilson Dünya namına konuşmuş bulunuyordu. Mücadelenin sonunda ise artık değil Dünya namına kendi Milleti hesabına bile konuşamaz olmuştur. Harbin yorgunluğu Avrupa hakkındaki şüphelerin yenilmesi, Partiler arasındaki gerginlik Birleşik Milletleri kaplamış bulunuyordu. 918 Kasım ayında parlamentonun her iki bölümünde Cumhuriyetçi ekseriyet seçilmiş bulunuyordu.

Parlamento Ver say muahedesini ve Milletler Cemiyeti Anayasasının ret eyledi. Bu suretle Birleşik Devletler bundan sonra' senelerce bir infirat politikasına bağlı kalmış oldu.

920 seçimleri yaklaştığı sıralarda artık Millet idarenin değişmesini şiddetle arzu ediyordu. Bu suretle Cumhuriyetçi parti lideri Var ren G. Harding Cumhuriyet reisi seçildi.

1921 den 1933 e kadar memleketi teori itibarıyla infirada sevk etti. Bununla beraber Bileşik Devletler birçok Milletler arası müzakerelerin

halline iştirak etmekte idi. Bu müzakereler meyanında harp borçları ve tazminatı, silahsızlanma ve uzak şarkta Japon tecavüzü meseleleri mevcut idi. işte bu suretle an'anevi inifrat mefhumuna bağlı olmakla beraber tatbikatta Birleşik Devletler Dünya işlerinde gittikçe ehemmiyet kes- beden bir rol oynuyordu.

21/Ekim/1929 da hisse senetlerinin düşmesi ve müteakip iktisadi buhranların Amerika'yı kaplaması üzerine demokratlar iktidara geçti Ve Roosevelt Reisi Cumhur seçildi. Bundan sonra da bir müddet dış politika dâhili meseleler yüzünden ikinci plânda kaldı.

Fakat denizlerin ötesinde Amerika'nın emniyetini yeniden tehlikeye koyan hadiseler oluyordu. Japonya, İtalya, Almanya gibi Totaliter Devletler tecavüzkar hareketlerde bulunuyordu.

Birinci Dünya Harbinde yapılan demokrasi mücadelesi muvaffakiyetsizliğe uğramıştı. Bu yüzden hayal sukutuna uğrayan Amerikalılar Birleşik Amerika'yı doğrudan doğruya alâkadar etmeyen bir harbe her ne bahasına olursa olsun girmek istemiyorlardı.

Japonya'nın tecavüzü üzerine Amerika ikinci Dünya Harbine iştirak etti. Rozvelt 941 de kiralama ve ödünç verme kanununu Parlâmentoya kabul ettirdi.

Atlantik paktı 14 Ağustos 940 da Rozvelt ve Çorçil tarafından imzalanan bir pak'tın gayesi esas itibariyle Wilson'un 14 noktasının teccyyüdünden ibaretti.

945 de nihai zafere inanan 300 delege San Francisco da 51 Milleti temsil ederek toplandılar. Ve Birleşmiş Milletler anayasasını meydana getirdiler. Dünya sulhunu esas teşkil eden bu vesika aza devletlerin tasdikine arz olundu.

28 Temmuzda A.B'D. parlamentosu tarafından tasdik olundu. Sovyetler Birliğinin de tasdikinden sonra Dünya Kanunu hükmünü iktisap etti.

MARSAL PLÂNI

5 Haziran 1947 tarihinde Hariciye Nazırı George Marşal tarafından Avrupa kalkınma programı ilân edilmiştir.

Bu plâna göre (Birleşik Devletler Dünyanın normal ekonomik sıhhatinin avdeti için elinden geleni yapması mantıki bir harekettir. Çünkü bu yapılmadan siyasi bir istikrar ve mükemmel bir sulh olamaz.) Marşal

(Siyasetimiz hiç bir Memlekete ve doktrine matuf olmayıp, açlığa, fakrı zarurete ye'se ve kargaşalığa karşıdır. Gayemiz içinde hür müesseseler barındıracak siyasi ve sosyal şartların meydana gelmesine müsait bir Dünya Ekonomisinin canlandırılması olmasıdır.) demiştir. Bundan sonra Truman Avrupa kalkınma programı ikinci senesine yaklaşırken 949 da parlamentoda verdiği bir nutukta (Fen sahasında ve Sanayide elde ettiğimiz terakkinin nimetlerini geri kalmış memleketlerin ıslahı ve gelişmesi için kullanmak üzere yeni ve geniş bir programın tatbikine başlamalıyız. Diğer Devletlerle iş birliği yaparak terakkiye muhtaç Memleketlere sermaye yatırımını teşvik etmeliyiz, gayemiz Dünyanın hür Milletlerini her bakımdan kalkındırma olmalıdır. Eski Emperyalizmin prog ramımızda yeri yoktur. Hedef ve gayemiz demokratik adalettir. Dünyanın Milletlerini yalnız zalimlere karşı değil aynı zamanda açlığa, sefalet ve ümitsizliğe karşı zafere ulaştıran canlı kuvveti demokrasi temin edebilir. Hadiseler Amerikan demokrasisine yeni mesuliyetler yüklemiştir.) demiştir.

KUZEY ANTLANTİK PAKTI

Müşterek düşmana karşı tesanüt harp sırasında doğu, batı ittifakını kuvvetlendirmişti. Harpten sonra Sovyetlerin tecavüz ve genişleme hareketleri bu ittifakı pek çabuk yıktı.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtının kurulması muhasamatın sona ermesi Dünya barışının sağlanmasını güçleştiriyordu.

Filhakika Rusya İran'ın kuzeyindeki askerlerini çekmiyor, Yunanistan'daki sivil harbi destekliyor.

Türkiye'den boğazlarda üst talep ediyordu. Doğu Avrupa memleketlerine el koyma, 948 de Çekoslovakya'da yapılan hükümet darbesi, Marşa! plânın reddi ile batının iktisaden felce uğraması için yapılan gayret, Komin formun kurulması, Post dam antlaşmasının ihlali büyük Rus kuv- vetlerinin Batı Avrupa'da muhafazasına devam vs. gibi.

Batı devletleri kendilerini tehdit eden bu tehlikeyi kavradılar.

DIJNKERQTTE ANTLAŞMASI

947 de Fransa, İngiltere arasında 50 sene müddetle karşılıklı yardım; 947 den Marşal plânının tatbike konması.

13 Mart, 1948 de Brüksel antlaşması: Bu iktisadi sosyal ve kültürel

iş birliği ve müşterek savunma antlaşmasıdır. Bu antlaşma (Belçika, Fransa Hollanda, Lüksemburg, İngiltere arasındadır.

Brüksel antlaşması (gerek ruh ve gerek şekil bakımından) kuzey Atlantik antlaşmasının öncüsü olmuştur. Brüksel antlaşmasının imzasından hemen üç ay sonra Amerika senatosu büyük bir ekseriyetle Vandenberg kararını kabul etti. Birleşmiş Milletler antlaşmasının 51 inci maddesine uygun olarak Amerika'nın «Münferit ve müşterek meşru müdafaa hakkını kullanmak» hususundaki iradesini açıklıyordu. Buna göre anayasaya uygun olarak mıntıka ve müşterek antlaşmalar yapılabilecekti. Bu tarihten itibaren Batılı Devletlerle seri halinde görüş teatisinde bulunuldu. Bu görüşmeler Tesanütlerseler sonunda (Kuzey Atlantik paktı doğdu.)

Antlaşma metni 18 Mart 1949 günü ilân edildi. Bu tarihte antlaşmaya imza koyan Devletler şunlardı: Birleşik Amerika, Kanada, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İtalya, Portekiz, Danimarka, Norveç, Türkiye ve Yunanistan'ın iltihakı.

Atlantik konseyi 951 de Ottawa'da akt etiği toplantıda Türkiye ve Yunanistan'ın antlaşmaya iltihakları halinde Atlantik paktının takviye edileceği Kanaat'ına vararak Türkiye ve Yunanistan'ı pakta girmeye davet ettiler. Ve 18 Şubat 1951 de Türkiye ve Yunanistan resmen üye oldular.

Almanya'nın girmesi; 9 Mayıs 1955 tarihinde Federal Almanya'da antlaşmaya dâhil oldu. Bu suretle Batı Avrupa'nın müdafaaası dolayısıyla Atlantik antlaşması daha da kuvvet buldu.

İşte Amerika Birleşik Devletlerinin ve Dünya Devletlerinin garantisi olan bu antlaşması metinlerine göre:

Antlaşmaya imza koyan Devletler demokrasi prensipleri ile fert hürriyetlerini ve hukuk hükümlerini üzerine müesses olan hürriyetlerini ve medeniyetlerini korumağa karar verdiklerini beyan etmektedirler.

İttifak: içlerinden birine veya bir kaçma vaki olacak silahlı bir tecavüze karşı üyelerinin sadece karşılıklı bir yardımlaşmada bulunmayı taahhüt ettikleri bir savunma antlaşmasından çok daha kuvvetlidir.

Antlaşmaya göre taraflar beynelmilel iktisadi siyasetlerin de zuhur edecek bütün ayrılıkları izaleye gayret edecekler; üye memleketlerden hepsinin veya birkaçının iştirak edeceği iktisadi ve kültürel iş birliğini teşvik edeceklerdir. Görülüyor ki antlaşma iki veçhe arz etmektedir. Bir taraftan sosyal, kültürel ve İktisadi gelişmedin ehemmiyetini tebarüz et

tirmekte diğer taraftan da her bakımdan kuvvetli bir emniyet siyasetinin lüzumuna iştirak etmektedir.

Filhakika antlaşmada taraflardan birine veya bir kaçma vaki olacak silahlı bir tecavüz bütün taraflara tevcih edilmiş bir silahlı tecavüz addolunacaktır. Denmektedir. (Madde 5)

Bu antlaşma Birleşmiş Milletler antlaşmasının 51 inci maddesine uygundur. Yine bu antlaşmanın hiç bir hükmü silahlı bir tecavüz vukuunda tabii olan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına hâlel getirmez «antlaşmanın metni her üye memleketin silahlı bir tecavüzün vuku bulup bulmadığını hüküm vermekte ve silahlı kuvvet istimali de dâhil olmak üzere lüzumlu göreceği hareketi seçmekte serbest olduğunu açıkça ifade etmektedir.»

Her Avrupa Devleti antlaşma prensiplerinin gelişmesine ve kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine yardım edebilmek şartı ile antlaşmaya iltihaka davet edilebilecektir.

Görülüyor ki kuzey Atlantik paktı (NATO Hür Dünya Devleti için her bakımdan muazzam bir kuvvet kaynağı ve dolayısıyla hürriyet ve emniyetlerini garanti altına alan bir antlaşma olmuştur. Ve dünyanın bu kısmında güvenliği sağlamıştır.)

GÜNEY DOĞU ASYA MÜDAFAA PAKTI

S.E. A. T. O.

Güney Doğu Asya paktı (S.E.A.T.O.), Mauna paktı hepsi de aynı paktın üç ayrı ismidir.

Çin'in Komünist olmasından meydana gelen tehlike bu paktın teşkiline amil olmuştur.

Bütün Komünist teşkilâtını bir plân ve program dâhilinde ve hedefleri belli olarak hareket etmekte ve çalışmaktadır. Güney Doğu Asya memleketleri Komünistliğe müsait bir zemin teşkil etmektedir. Çünkü

Bir taraflı siyasetini gütmek isterler ve aynı zamanda fakrı zaruret içindedirler. Bu memleketler garplılar gibi komünizmin tehlikesini de takdir ödemiştir. Uzun yıllar garplıların sömürgesi olduklarından onların aleyhine olan teşekküllere daha fazla temayül gösteriyorlar. Bu bölge memleketleri aynı zamanda Komünist Çin'in de husumetini çekmekten de çekiniyorlar. Japonya hariç olmak üzere bölge memleketleri geri kal-

miş memleketlerdir. Nüfusları da süratle artmaktadır. Hayat seviyelerini yükseltmek çok güçtür. Bu sebeplerle kominizim için gayet müsait bir zemin teşkil etmektedirler.

Amerika pasifik kıyılarına komünizmin inmesini hiç bir zaman arzu etmemektedir. Bu sebeple tehlike ile yakından alâkadar olmaktadır. Hindi çini de Fransızların mağlubiyeti ve sıkıştırılması esnasında Amerika işe müdahaleye karar vermiştir. Bu müdahale İngiltere ile görüşülerek yapılmıştır. Amerika Cenevre konferansında ağır basmış, Fransız ve İngilizler bu ağır basma neticesinde konferansın çıkmaza gireceğinden endişe etmişlerdir. Buna rağmen Amerika ağır basmakta devam etmiş ve gerekirse İngiltere'si de Manila paktı yapılıp diye meşhur dayanmasını yapmıştır.

Amerika 8/Eylül/1951 de Japonya 1/Eylül/1951 de ve Avustralya ve Yeni Zelanda ile karşılıklı ikinci ve üçlü emniyet muahedeleri yapmıştır. Amerika böylece bu bölge memleketleri ile sıkı bir şekilde alâkadar olduğunu göstermiştir.

Kolon İbo plânı ile de bu bölge devletlerinin İktisadî kalkınmaları teşkilâtlandırılmak istenmiştir.

Güney. Doğu Asya ve Güney Pasifik bölgesinin topyekûn emniyet meselesi Manila paktı ile sağlanmıştır. Uzak doğu memleketlerinin batı ile yaptıkları ilk kolektif pakt budur.

Pakta dâhil devletler şunlardır:

Avustralya, Amerika, Büyük Britanya, Filipinler, Fransa, Pakistan, Tayland, Yeni Zelanda,

Pakt 19 Şubat 1955 de yürürlüğe girmiştir; Bu devletler haricinde kalan diğer devletler de pakta davet edilmişlerdir.

S. E. A. T. O.

S.E.A.T.O. paktı bir ön söz ile üç maddeden ibarettir. Prensipleri şunlardır:

- 1 — Milletlerin kendi kendilerine idare ve mukadderatlarını tayin etmeleri,
- 2 — Asya devletlerinin kalkındırılması ve refahlarının sağlanması,
- 3 — Müstemlekeci lige maruz olmak, üye devletler bu prensipleri kabul etmemişlerdir.

a — Amerika'nın muahedeyi açıklama Declarationu şöyledir. Bu müşterek müdafaa ve emniyet paktıdır. Amerika için Antikomünist bir pakttır. Komünist tecavüzüne karşı Amerika garanti vermiştir. Hindistan ve Pakistan arasında bir tecavüz olursa müdahale bahis mevzuu değildir.

Bu pakt ile bir de Laos Kamboçya ve Vietnam arasında bir ek protokol imzalanmıştır. Bölgedeki devletler garantiden istifade ederler. Bunun için muahedeyi imzalamaları lâzım değildir, (bu Devletler bitaraf devletlerdir.)

Belirli olan bir mesele varsa o da Amerika'nın bu bölgelerin müdafaasında NATO kadar ilgi gösterdiği. Amerika'nın Ansu, Japonya Kore için de taahhütleri vardır. Bunların hepsi yeni şeyler değildir. Kolombiya yardım plânları bu nevilidendir.

Manila paktının sahası. Paktın sekizinci maddesinde gösterilmiştir. Muahede Asya'nın tek mil ülkeleri dâhil olmak üzere bütün güney doğu Asya'yı ve 21, 30 şimal derecesinin şimali hariç olmak üzere Güney batı pasifik sahasını kaplar.

Japonya Honkong muahede dışında tutulur. Siyam Filipinler ve Pakistan'ın tamamı sahaya dâhil edilmiştir.

Formazo garantisi başkana silâh kullanma salahiyeti de vermiştir. İktisadi yardım bütün bu memleketlere yapılmaktadır. Muahedeye dâhil memleketlere aynı zamanda askeri yardım da yapılmaktadır.

Senato paktında NATO'da olduğu gibi bir teşkilât mevcut değildir. Çünkü topyekûn bir silahlı tecavüz hareketi kabul edilmemiştir. Senatonun başlıca üç hedefi vardır.

- 1 — Silahlı harici tecavüzlere karşı müdafaa,
- 2 — Dâhili baltalama ve sızmalara karşı müdafaa,
- 3 — İktisadi ve siyasi vaziyetlerin Islahı,

Bu muahede ile taraflar üyelerden herhangi birine veya tayin edilen ülke veya devletlerden herhangi birine bir tecavüz vadi olursa kendi sulh ve emniyetlerini tehlikeye koyar kabul ederler.

Bu devletlerin elindeki imkânlar şunlardır.

- 1 — Memleketlerinin askeri gücünü arttırmak,
- 2 — Garpli devletlerin müdahale imkânlarını aramak ve arttırmak,

3 — Bu devletleri aynı zamanda büyük kuvvet beslemeye mecbur etmemek,

4 — istikrarlı bir devlet meydana getirmek,

5 — Bilhassa hava, Deniz kuvvetine istinat edilmesi ve garbin seçeceği hedeflere taarruz etmek ve bu taarruz güçlerini mıntika haricindeki adalarda üstlendirmektir.

6 — İngiltere'nin ve Malya'nın da kara kuvvetleri vardır. Keza Yeni Zelanda'nın da mevcuttur. Bunlar ilk taarruzlarda kullanılabilecek birliklerdir. esas olan Amerika'nın deniz kuvvetleridir.

NETİCE

Amerika Birleşik Devletinin Dış Politikası bu gün iki aynı bloka ayrılmış olan Dünyada Hür Milletlerin emniyet ve refahım sağlayacak her türlü tedbirleri almak ve dolayısıyla bütün Dünya için bir felaket olacak harbi her vasıta ile önlemek gayesine matuftur.

VİLÂYET HUSUSÎ İDARELERİ (*)

Yazan:

Âlim Şerif Onaran

Tetkik; Müşaviri

1 — Memalik... de devri devletçe görülecek lüzum üzerine küşat ve tesviyesi ve tamiri Nafia Nezaretine ait olan Tu rükû Umum iyeden mada Vilâyet dahiline münhasır olarak liva ve kaza ve nahiyeleri yekdiğerine rapteden ve turük ve maabirin küşat ve inşası ile tamiratı mütemadiye şî;

(Gerek tu rükû umumiyetin gerek tu rükû hususiye! vilâyetin şehir ve kasabalar dâhiline tesadûf eden akşamının inşa ve tamiri dahi nev'ine göre Nafia Nezaretine veya vilayete aittir.)

2 — (Bu fıkra 3/Nisan/1330 tarihli Kanunla şu şekilde değiştirilmiştir:)

Vilâyet Varıdatı adiye ve fevkaladesinin müsaadesi derecesinde göl ve bataklıkların ıslah ve teybisin için ameliyatı lâzime¹ icrası yahut bu ameliyatın şeraiti mahsusa Nafia ile talibine ihalesi;

(Ameliyatı mezkureye ait evrakı fenniye Nafia Nezaretince tetkik ve iki ay zarfında aynen veya tadilden kabul ve tasdik edilecektir)

3 — (Bu fıkra 3/Nisan/1330 tarihli Kanunla şu şekilde değiştirilmiştir:)

Şehir ve kasabalarda menafî belediyelere ait ve şeraiti devletçe münteha kavaide muvafık olmak ve madde kırk seneyi tecavüz etmemek üzere, hayvan, buhar ve elektrikle cer olunur tramvaylar inşa ve elektrikle veya hava gazı ile tenvirat icrası ve kudreti elektrikle tevzi ve şurba Salih su iaresi için imtiyaz itası ve dâhili vilayette otomobil ve otobüs ve omnibüs arabaları işletmek ve sanayiî muhtelifiye ait fabrikalar tesis etmek için ruhsat itası;

(Müddeti imtiyaz kırk seneyi tecavüz ederse merkezden istizan lazım geldiği gibi kuvve muharrik isi sukutu Mey ah ile istihsal olunacak

(*) Baş tarafı 272 sayılı dergide.

cer ve tenviri elektrik iye müteallik imtiyaz at projeleri Nafia Nezaretin-
ce tetkik olunur.)

4 — Numune ve tecrübe çiftlik ve tarlaları ve fidanlıklarla çiftçilik mektepleri ve damızlık hayvanatı ve altı Ziraiye depoları tesisi, mahsulatı ziraiye ve hayvanatı ehliye sergi ve müsabakaları küşat ve at yarışları icrası ile mükâfatı nakdiye itası, mahsulatın cinsini ıslah etmek ve vilâyetin iklimine muvafık mahsulâtı cedide yetiştirmek için meccanen fidan ve tohum tevzi, merkezi ziraat olan mahallerde umumun istifade edebileceği hasat ve harman ve kalbur makineleri vesaire ahlâtı ziraiye ihzariyle, zürraa icarı, ziraat müzeleri ve zirai teavün şirketleri tesisi velhasıl terekkiyatı zira iyei temin edecek her türlü hu susatın tatbik ve icrası;

5 — Orman yetiştirmeye müstebit mahallerde orman yetiştirilmesi ve yabani ağaçların aşılınarak müsmir hale ifrağı esbabının temini;

6 — Vilâyete mahsus yerli İktisat ve İtibar Sandıkları Teşkilî veya küşadına ruhsat itası;

7 — Mevali münasebete Sanat Odaları ve Sanayi mektepleri küşadı ve bunlarda ihtiyaç atı mahalliye ye muvafık sanayiî talimi, sanayiî mahalliye mahsulat ve mamulatının teşviki için müsabakalar ve sergiler küşadı ile mükâfatı nakdiye itası, sanayiî mahalliye ye ait müzeler tesisi;

8 — İcap eden mahallerde ticaret odaları ve ticaret borsaları tesisi ve sergiler küşadı ve pazar ve panayırlar ihdası velhasıl umuru ticaretin tevsi ve teshili ve serveti mahalli yenin teksiri için lâzım gelen tedbirin ittihazi.

9 — (Bu fıkra 3/Nisan/1330 tarihli Kanunla şu şekilde değiştirilmiştir:)

Tahsili iptidainin temini için umumi ve ledelhace seyyar Mektebi iptidaiye ve Darül muallimi iptidailer ve amele ve fıkraya mahsus gece mektepleri ve liva idadileri tesis ve inşası ve bunların Maarifi Umumiye Kanununa tevfikân idare ve nezareti;

10 — Vilâyet dâhilinde eytam hane, hastane, بیمار hane ve darülaceze gibi müessese atı Hayriye ve sıhhiye tesisi;

11 — Vilâyete ait bilcümle emlak ve akar ve emvalin idaresi;

1.2 — Vilâyet menfaatine tesis olunacak müesses atı Nafia ve Hayriye'nin idare ve nezareti.

(Bu maddeye 3/Nisan/1330 tarihinde şu fıkralar eklenmiştir:)

İşbu maddede tadat olunan hıdemata ait inşaat ve tesisatı cedide, ihtiyaçtın hususiye ve umumiye vilâyete muvafık olmak ve her beş senede bir defa sureti umumiye tadilden veya tevdiden tanzim edilmek üzere meclisi umumiye kararı ile tertip ve Dâhiliye Nezaretince icap eden nezaretlerle bil muhabere aynen veya tadilden kabul ve tasdik edilecek programlar dairesinde icra olunacaktır.

Bir defa mübaşeret olunan tesisat ve inşaat hitam bulmadıkça diğerlerine mübaşeret olunamaz.

2 — Vilâyet Hususi İdarelerinin Gelirleri:

Adı geçen Kanunun 79 uncu maddesi Vilâyet Bütçesinin adi ve fevkalâde olmak üzere ikiye ayrılmış bulunduğunu;

80 inci maddesi Vilâyet adi bütçesinin varidat kısmını (a), 81 inci madde ise Vilâyet fevkalade bütçesinin varidat kısmını (b) göstermektedir.

a) Madde 80 — (Bu madde 3 Nisan 1330 tarihli kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:)

Vilâyet adi bütçesinin varidat kısmını teşkil eden mevât şunlardır:

1 — Aşar hissesi ianesi, «Maarif hissesi tamamen vilâyetlere ait olup menafi hissesi kem afis sabık Ziraat Bankalarına ita olunacak ve mukavele ten Ziraat Nezaretine itası icap eden hisse temettü bankalarca vilâyetlere verilecektir.»

2 — Müsakkafat Vergisi Maarif Hissesi.

3 — Kanunu Mahsus ile temettü vergisine zam olunan vilâyet hissesi.

4 — Kanunu Mahsus ile ağnam ve deve ve Camus ve canavar rüsumuna zam olunan vilâyet hissesi;

5 — Kanunu Mahsus ile ferağ ve intikal harçlarına zam olunan vilâyet hissesi;

6 — Kanunu Mahsus ile bedeli nakdi askeri verecek efradı nizamiye ve ihtiyatiye ve redifinin bedeli nakdilerine zam olunan vilâyet hissesi;

7 — Tarik bedeli nakdisi ve Kanunu mahsus mucibince emlâk ve temettü vergileriyle harp vergisi Kanununun 3 üncü ve 8 inci maddeleri de muharrer tevkif ata zam olunan tu rükû vilâyet hissesi;

8 — Zephiye resmi vilâyet hissesi;

9 — Vilâyet'e ait emval ve emlâkin hâsılat ve iradı ve bedeli ferağı;

10 — Vilayetçe köprü, İskele, Ubura mahsus kayıtlar vesaire tesisi gibi vilâyetin vesaitine dâhil ve menafi umuma ait hıdamata mukabil istifa olunacak ücret veya bedeli iltizam;

11 — Dâhili vilâyette işlemek üzere teessüs edecek tramvay, omnibüs, otobüs ve otomobil gibi vesaiti nakliye şirketlerinden ve sahiplerinden senevi ah nacak memalîği muayyene;

12 — Numune çiftlik ve tarlaları, çiftçilik mektepleri, damızlık hayvanat ve ahlâtı Ziraiye depolan, sanayi mektep ve sergileri, Ticaret sergileri gibi müesses atı ziraiye ve sanayiye ve ticariye menafi ve hâsılatı ile panayırlar varidatı ve ahlâtı ziraiye bedel atı ican;

13 — Vilâyetçe tesis ve idare edilecek mekâtibin her nevi varidatı,

14 — Vilâyet matbaa ve gazeteleri vâridatı;

15 — Hibe ve vasiyet suretiyle vilâyete vuku bulacak teferruat ve isnat;

16 — Tedrisatı iptidaiye Kanunu ile Kav anini saireye muvafık olarak bunlar haricinde vilâyetçe edinilmiş ve edinilecek her nevi varidatı daima ve müteferrika;

17 — Haddi azamisi muvazene umumiye Kanunu ile tayin edilecek mıkdan tecavüz etmemek ve işbu maddenin 1,2,3,4,5,6 ncı fıkralarındaki hisselerden başka olmak üzere vilâyet meclisi umum iyesince (aşardan maada) bilâvasıta tekâlifi umumiye ye ilâve edilecek kûsuratı munzamıma adiyे;

18 — Vilâyet masarifi adiyesine muavenet olmak üzere ledelicap devletin umumi bütçesinden tahsis edilecek mebalîğ.

(Yukarıda arz edilen iş bu muhasebe hususiye gelirlerinden birçokları ezcümle birinci fıkradaki «aşar hissesi ianesi» altıncı fıkradaki bedeli nakdi askeri ve yedinci fıkradaki tarik bedeli nakdi zamanla kaldırılmış olduğu gibi 1329 ve 1330 tarihli Kanunların temin etmiş bulunduğu vâri- datlardan gayri, 1935 yılında kabul edilen Arazi ve Bina vergilerde binalardan alınan iktisadi buhran vergisinin Vilâyet Hususi idarelerine devri hakkında Kanunun ve 1929 tarihli Şose ve köprüler Kanununun temin etmiş bulunduğu hisseleri, akaryakıtlardan alınacak yol vergisi hissesini, taş ocakları nizamnamesiyle temin edilen gelirleri ve 3039 sayılı

Çeltik Kanunu ile tahsis edilen çeltik gelirini de bu kısımda zikretmek icap eder.)

b) Madde 81 — (Bu madde 3./Nisan: 1330 tarihli Kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:)

Vilâyet fevkalâde bütçesinin varidat kısmını teşkil eden mevad şunlardır:

1 — Adi bütçenin fazlası varidatı;

2 — İstikraz hâsılatı

2 — Masarifi fevkalâdeye mahsus olmak ve nispeti muvazene umumiye kanunu ile tayin olunmak üzere vilâyet meclisi umumi since bu vasıta tekâlifi umumiye üzerine muvakkaten ilâve ve tarh olunacak kûsuratı munzamıma fevkalade:

4 — Masarifi fevkaladeye mahsus olarak ledelicap umumi bütçenin iane ten tahsis edeceği mebalîğ.

B — Vilâyet Hususi İdarelerinin Fiilen ve gerçekte muvaffak olduğu işler şunlardır:

- a) Sağlık İşleri,
- b) Maarif İşleri,
- c) Yol işleri
- d) Ziraat ve veterinerlik işleri.

a) — Sağlık, işleri: 1329 tarihli Kanunun 78 inci maddesinin 10ncu fıkrasında zikredilen sağlık tesislerinden bilhassa hastaneler, adeta vilâyetler arasında yarış edilircesine sûratle inşa edilmeğe başlanmış; her vilâyette asgari bir hastane, büyük vilâyetlerde ise bir kaç hastane kurularak ihtiyaç ve personel masrafları hususi muhasebeler eli ile ödenmek üzere tedvir ve memleket sağlına geniş ölçüde hizmet edilmiştir.

b) Aynı Kanunun adı geçen maddesinin 7 ve 9 uncu fıkralarında zikri geçen sanayi ve muallim mektepleri birçok vilâyetlerimizde kurularak yetişen mezunlar yurdun her yanına dağılmış; ayrıca tedrisatı iptidaiye için nahiyele kadar binalar yaptırılarak gerek bunların gerek diğer mekteplerin bütün masrafları ve öğretmenlerin aylıkları muhasebe hususiye bütçelerinden ödenmiştir.

c) Kanunun mezkûr maddesinin birinci fıkrasında zikri geçen vilâyet yollarının yapımı da muhasebe hususiyetlerin başardıkları işler ara-

sındadır. Kanunun bilhassa Cumhuriyet devrindeki tatbikatı ve buna inzınam eden merkezin sıkı murakabesiyle vilâyetlerin kendi hudutları içinde yaptıkları yolların birleşmesinden yurdun içinde münakale ve muvasalayı mümkün kılacak bir yollar şebekesinin meydana çıktığı görülmüştür.

d) Adı geçen maddenin dördüncü fıkrasıyla istenen numune çiftlikleri, fidanlıklar, ziraat mektepleri, sıfat istasyonları, hayvan cinsinin ıslahı ve zirai mücadele mevzularında da muhasebe hususiye idarelerinin verimli çalışmaları olmuş; memlekette ziraatın gelişmesinde amil bulunmuşlardır.

78 inci maddenin diğer fıkralarındaki hizmetler de her vilâyetçe gelir imkânları nispetinde karşılanmağa çalışılmıştır.

C — Vilâyet hususi idarelerine mevdu mahalli hizmetlerin zamanla aksamaları sebepleri:

Yukarıda arz edilen mahalli amme hizmetlerinin görülmesi zamanla, siyasi, içtimai ve mali sebeplerden dolayı aksamağa başlamıştır. Bu sebepleri şöylece sıralayabiliriz:

1 — İdare Umumiye Vilâyet Kanunu bir polis devletinin çıkardığı ve memlekette görülecek Nafia, Maarif, Ziraat, İktisat ve Ticaret mevzularındaki amme işlerinin mahalli teşekküller eli ile yürütülmesini istihdaf eden bir kanundur.

Yukarıda da arz edildiği gibi, bu Kanun, ilkin Balkan harbi daha sonra Cihan ve İstiklâl Harbinin birbirini takip etmesiyle rahatça tatbik sahası bulamayan bahtsız bir Kanun olmuş, ancak Cumhuriyet devrinde esaslı olarak tatbik edilebilmiştir.

Cumhuriyet devrinde kabul edilen 1924 Anayasası, Prensipleri arasında devletçiliği de kabul etmiş; böylece asırlarca ihmal edilen Anadolu- da Devlet eliyle inşa edilecek fabrikalar, açılacak yollar, Barajlar demiryolları, mektepleri ziraat ve iktisadi devlet teşekküllerde yurdun kalkınabileceği derpiş edilmiş ve polis devleti fikrinden sosyal davaları ve kalkınmayı gaye edinen modern iktisadi devletçilik fikrine geçilmiş ve bu fikrin tatbiki dolayısıyla merkeziyetçilik tevsii mezuniyet ve bilâhare hizmet âdemi merkeziyetçiliği (yani merkezin bir kaç vilâyetten ibaret bir bölgede kurduğu bir nevi hizmet teşekkülleri) şeklindeki idareler teessüs etmiştir. Böylece Kanunda derpiş edilen zirai, iktisadi, nafiaya müteallik bir çok hizmetler, ya doğrudan merkezden veya hizmet bölgelerinden tedvir edilegelmiş; Valilerin hizmetin kendi vilâyetlerine ait kısmındaki murakabeleri de parçalı kalmış ve dolayısıyla nafiz olamamıştır.

2 — 1329 da Kanunun ihdası sırasında derpiş edilen vilâyetler, içinde sancaklar ve livalar bulunan büyük vilâyetlerdi. Yani bunlar bir kaç vilâyeti içine alan bölgelerdi. Dolayısıyla bu vilâyetlerin gelirleri vesaire imkânları da genişti.

Cumhuriyet devrinde vilâyetler gittikçe küçülmüş ve amme hizmetlerinin halkın ayağına kadar götürülmesi fikrinden hareket edilerek yeniden birçok vilâyetler, kazalar ve tam teşkilatlı nahiyeler ihdas edilmiş; fakat diğer taraftan vilâyetlerin varidatları da azalmış olduğu için iş yapmak imkânları daralmış, adeta bir vücuda uymayan elbise mesabesine düşmüştür.

3 — Bu gelirlerin sabit oluşu, elastikiyetten mahrum bulunuşu, hizmetlerin ise gayet elastiki olup her geçen gün artması ve fazla masraf istemesi de bir uygunsuzluk yaratmıştır.

4 — Muhasebe Hususiyetlere başka Kanunlarla da yeniden vazifeler verilmiş ve bu vazifeleri karşılamağa kâfi gelirler tefrik edilmemiş olduğu halde, her çıkan mali mevzuat ile de muhasebe hususiyetlere mali külfetler tahmil edilmiştir.

Muhasebe Hususiye gelirlerinin birçoğundan Belediyelerin ihdasından sonra Devlet ve belediye hisseleri tefrik edilmiş, bu gelirler kısıntılara tâbi tutulmuşlardır.

Böylece Vilâyet Hususi İdareleri kendi idare ve personel masraflarını bile ödeyemez duruma düşmüş; bilahare kabul edilen kanunlarla ilkin asker ailelerine yardım şeklinde muhasebe Hususiye memurları için uzanan devlet eli, bilahare hususi idarelerin yüklerini hafifletmek üzere ilk mektep muallimlerinin maaşlarının umumi muvazeneden tediyesi, hastane idame ve personel masraflarının devlete intikal ettirilmesi gibi tedbirlere başvurulması zaruretinin hissetmiştir.

5 — Muhasebe Hususiyetinin başlıca gelirlerinden biri olan arazi ve bina vergileri ilkin matrahının esaslı şekilde tespit edilememesi; bilahare (1940 dan sonra) yapılan tahrirde tespit edilen kıymetler üzerinden alınacak vergilerin, gayrimenkullerin son on beş yılda süratle kıymetlenmesi neticesinde arazilerde on beş yirmi kuruş gibi gülünç miktarlara ve büyücek bir arazi için nihayet 80 - 85 kuruş gibi bu gün için kıymet ifade etmeyen bir kemiyete inhisar ettirilmesi, büyüyen iş hacmi ve malzeme fiyatlarının artmış olması karşısında bir darlık husule getirmiştir; bu verginin en kısa zamanda ele alınıp matrah itibariyle değişiklikleri karşılayacak bir esas ve âdil bir sisteme kavuşturulması gereklidir.

6 — Vergi Kanunlarından başka hizmete müteallik Kanunlarda da mütemadiyen tadilat yapılarak, Belediye Kanununun da bu arada yürürlüğe girmesiyle merkeze ait hizmetlerle mahalli hizmetler tedahüller kaydetmiş ve mevcut gelir ve hizmet sistemlerinde düzensizlik meydana gelmiştir.

7 — Devrin politik icaplarına göre kaleme alman ve memleketin bünyesine uymayan bir Kanun olan İdare Umumiye Vilâyet Kanunu Muvakkati ancak dirayetli Valilerin elinde kıymetlenebilmiştir. Milli bünyemize uygun düşecek şekilde Fransız Kanunlarından da ileri bir tutum- La adı geçen Kanunda Valilere geniş salahiyetler tanınmıştır. Teklifleri getiren, ihtiyaçları tespit ile bunları bir program haline ifrağ eden ve bütçeyi tanzimle eldeki imkânlarla göre mahalli hizmetleri icra eyleyen Validir. Tatbikatta Umumi meclisin ve daimi encümenin çalışmaları hep istişare olmuş, bu teşekküller vilayet meselelerinin Valiler tarafından ibram edildiği birer idare hukuku müessesesi durumunda kalmışlardır.

Dirayetli bir Vali bütçe imkânları içinde ve çok defa Vefakâr Türk Milletinin Ulvü cenabından cesaret ve yardım bularak bütçe imkânları dışında pek çok hizmetler görmüş, yurda umur ve refah temin etmiş; fakat dirayetsiz ve selefının başlamış olduğu işleri dar görüşlülüğü ile neticelendiremeyen Valiler de bazen zarar ika etmişlerdir.

8 — Demokratik bir rejimin ve bu rejimden neşet eden Kanunların halkın yetişmesinde büyük rolü olduğu gibi, yetişmiş ve münevverî çok milletlerde de ileri kanun anlayışının ve bu Kanunları tatbikteki rahatlığın çağlayacağı faydaların de göz önünde bulundurulması icap ettiğini burada zikretmek gerekir. Son yıllarda Türkiye'mizin Maarif sahasında kaydetmiş bulunduğu ilerlemeye rağmen, mevzuubahis Kanunun bütün tatbik devresinde durumun hiç de böyle olmadığını unutmamak lâzımdır.

Teşkilâtta ilk mektep mezunu memur ve âmirler, hatta muhasebe Hususiye müdürlerinin iş başında bulundukları görüldüğü gibi, umumi meclis ve daimi encümen azalarının da çok vakit ancak imzasını atabilecek kadar tahsilden nasibi olan Vatandaşlardan seçilmiş bulundukları bir bedahettir.

Geçenlerde gazetelerde Danimarka'nın en son cahil ihtiyarının öldüğünü okumuş olmamız, Belçika'da bir komün Teşkilâtı kâtibinin bile Üniversite mezunu olması icap ettiği, doktora yapmamış kimselere Avukatlık hakkının tanınması gibi masnuat, münevverin bol bulunduğu yerde amme işlerinin ne rahat bir tempoyla yürütülebileceğini hatırlatan hususlardır.

BÖLÜM II

Vilâyet hususi İdareleri üzerinde bugün ki kıymet hükmü:

Kısım I — İleri sürülen fikirler:

A — İçişleri Bakanlığınca açılan bir Ankete gelen cevaplar;

B — İdareciler Kongresi.

A — İçişleri Bakanlığınca açılan bir Ankete gelen cevaplar:

1946 yılında İçişleri Bakanlığının açtığı bir anket şu soruları ihtiva ediyordu:

1 — Anayasaya göre Türkiye'nin illere bölünmesinde coğrafi, İktisadi ve içtimai durum itibarıyla yeni bir sınırlanmaya ihtiyaç var mıdır? İl teşkilinde nüfus ve saha bakımından esas ve ölçü ne olmalıdır?

2 — Memleketin coğrafi ve İktisadi durum ve şartlarına göre bölgelere ayrılarak büyük iller teşkili daha faydalı mıdır? Yoksa bugün ki illeri olduğu gibi muhafaza etmek ve yeni bir tesis düşünmemek mi veyahut bugün ki iller muhafaza edilerek illerin mahalli hizmetlerine dâhil olup müşterek tesisat ve idareye tabi tutulması lazım gelen iş veya hizmetleri, il hususi idareleri arasında kurulacak birliklere mi gördürmelidir; bu takdirde birliklerin idare uzuvları ile reisleri nasıl olmalıdır?

3 — Mülki taksimata muvazi olarak yapılacak tanzim ameliyesinde devlet amme hizmetleriyle mahallî hizmetler arasında iş bölümü vilâyetlere mevdu hizmetler bakımından nasıl bir kuruluş ve işleyiş ve malî kaynağa sahip olmalıdır?

4 — Valiler sadece umumi idarenin bir mümessil ve murakıbbı olarak mı kalmalı, yoksa vilâyet hükmî şahsiyetinde aynı zamanda mümessili olmak sıfatını muhafaza etmeli midir? Yoksa hususi idareyi temsil etmek ve işlerini çevirmek umumi meclisin seçtiği bir reise mi bırakılmalıdır?

5 — Hükmî şahsiyete haiz köy birlikleri halinde ve en küçük idare kademesi olmak üzere nahiyeler teşkilinde fayda var mıdır? Bu birliklerin teşkilinde nüfus ve saha bakımından esas ölçü ne olmalıdır? Bu takdirde birliğe dâhil köylerin umumi şahsiyetlerini muhafazası mı, yoksa kaldırılması ve birlik şahsiyetinde erimesi mi faydalı olabilir. Her iki şekilde- de bu birliklerin temsil ve temsile etmeleri lazım gelen mahallî men-

faat ve hizmetler neler olmalıdır? Birliğin unsurları nelerden ibaret bulunmalıdır? Birliğin reisi mensup mu, yoksa müntahap mı olmalıdır.

Anket mevzuu olarak seçilen bu sorulardan mevzuumuzla alakalı bulunan ilk dördüne verilen cevapların hulasaları aşağıda takdim kılınmıştır:

1 — a) Anayasaya uyularak teşkil edilmiş mevcut vilâyetlerin büyük veya küçük olmasına göre gelirleri ve mıntika amme hizmetleri bakımından aykırı durumları bertaraf edilmek üzere coğrafi, iktisadi ve içtimai vaziyetleri göz önünde bulundurularak mümkün mertebe aynı imkânlarla sahip vilâyet adedinin 74 e çıkarılması;

b) İl teşkilinde nüfus ve saha bakımından değişmez bir ölçü vermeğe ve hatta minimum veya maksimum bir miktar tayin etmeğe memleketimizin umumi bünyesi bakımından imkân olmayacağı; mesela li teşkilinde 250 bin nüfus esas kabul edilse şarkta mevcut bir kaç vilâyet birleşse de bir vilâyet durumuna sokulamayacağı buna rağmen nüfus kesafeti pek fazla olan vilâyetlerin (İstanbul — Ankara gibi) parçalanmasının, bölgenin içtimai ve iktisadi hususiyetleri dolayısıyla doğru olmayacağı; halen mevcut, oturmuş teşkilatta zaruri hudut tashihlerinden gayri tadilat yapılmamasının uygun olacağı; mevcut vilâyetlerin esasen coğrafi, İktisadi ve içtimai durumları göz önünde bulundurularak ihdas edildiği;

c) Evvelce ihdas edilen vilâyetlerin hangi esbabı mucibeye istinat edilerek nüfus ve saha itibariyle farklı bir vaziyet meydana getirildiği meçhul ve netice uygunsuzdur. Kaldı ki illerin iktisadi ve içtimai durumları mütemadiyen değişmektedir. Yurdumuzun illeri üzerinde yeniden incelemeler yapılarak hudut tashihinin zaruri bulunduğu.

d) Bilhassa mahalli idareler ve gelirin gereken hizmetlerin görülmesine yetebilmesi bakımından ilin, gerek nüfus gerek saha itibariyle büyük olmasının zaruri bulunduğu; Türkiye'nin 18 - 22 büyük vilâyete ayrılmasının uygun olacağı.

2 — a) Halkın işlerinin süratle ve ihtiyaçlara gerçekten cevap verecek şekilde tedviri, küçük vilâyetler teşkiliyle kabildir. Merkeziyetçi idarelerde vilâyetler büyüktür. Mahalli idarelerin hâkim olduğu rejimlerde Vilâyetin küçük olması iktiza eder.

b) Bir bölgeyi alâkadar eden amme tesislerinin birlikler kurulmak suretiyle başarılılabileceği; bu gibi hallerde birliğin toplandığı yer Valisinin birlik başkam olacağı;

c) Hizmet âdemi merkeziyet teşekkülleri olan bölge başmüdürlüklerinin ilga edilmesi, bunlara ait teknik vesaire elemanın doğruca vilâyet emrine verilmesi; böylece kifayetli elemanlar istihdam edilebileceği gibi bunların murakabelerinin 'de kolay olacağı;

d) Muhasebeyi hususiye gelirinin Vilâyetin büyümesiyle artacağı aldatıcı bir düşüncedir. İlin bölgesi genişlerse gelirin gideri de artacağından fayda temin edilemez.

e) İller arasında birlik teşkili, mevcut mevzuata rağmen gerek milli bünyenin buna uymaması, gerekse vilâyetlerin mali bakımdan zebun olmalarından ötürü tahakkuk edememiş ve hatta birçok vilâyetlerin umumi meclisleri hizmetleri pay etmede kazaları bağdaştırmak hususunda bile güçlük çekmektedir. Bu yüzden iller arası birliklerin muvaffak olamayacağı,

f) Büyük veya Küçük Vilâyetlerden ziyade geliri ihtiyaçların temine yeten veya yetmeyen vilâyet tefriki yapmak gerekir. Asıl dert ne halde bulunursa bulunsun vilâyet gelirlerinin bu günkü mevzuat muvacehesinde yetersiz olduğudur. Belediye Kanununun verdiği imkânla kurulan birliklerinin muvaffak olamaması sebeplerinin; birliğin ele aldığı mevzuat "n birliğe dâhil mahalli idarelerin hakiki ihtiyaçlarına uygun bulunmaması, teşebbüsün ekseriya kendilerine ait bir işi kısır bütçesi ile başaramayan büyücek bir mahalli idareden gelerek birliğe katılan diğer mahalli idarelerin mevzuat bigâne olmaları ve dileklerine aykırı olarak birliğe katılmağa mecbur tutulmuş oldukları, birlik azalan ve reisinin hizmeti fahriyen gördükleri için laikiyle benimsememeleri ve birlik murakabe ve teftiş teşkilatının kurulmamasından ibaret bulunduğu,

4 — a) Valilerin, umumi idarenin mümessil ve murakıbyı olarak kalmayıp, aynı zamanda vilâyet hükmi şahsiyetinin mümessili sıfatını taşımaları; hususi idareyi temsil etmek ve işlerini çevirmek üzere umumi meclisin seçeceği bir reisin vali derecesinde vukuf ve kudretle bu işi başaramayacağı;

b) Bu gün memlekette şehir işlerini, belediye umurunu hakkı ile görebilecek belediye reislerini bile seçimle temin mümkün olmadığına göre il manevi şahsiyeti mümessilliğinin valinin uhdesinden fiilen alınması manasına gelecek bu durumun yurdumuz için zararlı olacağı;

c) Vilâyet hususi idareleri başına validen başka bir reisin getirilmesi güzel bir ideal olabilir, ancak kudret ve nüfuzu ile ilçeler arası kıskançlıklar yüzünden ve milli kültürün bütünlüğüne aykırı mahalli temayüllerin önlenmesi bakımından da bu gün için valinin vilâyet hususi

idaresinin temsil ve icra organı olarak vazifesine devam etmesinin zaruri bulunduğu;

d) Hususi idarelerin validen gayri muntahap bir reise tevdii halinde mahalli amme hizmetleri muntazam ve mükemmel bir şekilde yürütülemez. Valinin reisliğinin, hususi idarelerin Devlet ve Hükümet nüfuzundan laikiyle istifade etmelerine ve yine hükümetin yakın murakabesine imkân vermekte olduğu.

Ankete verilen cevapların (arz edilen hulasası üzerinde durulursa fikirlerin çoğunlukla biri birine zıt bulunduğu, ancak vilâyet şahsiyeti maneviye sinin mutlakla Vali tarafından temsil ve sevki idare edilmesi zarureti üzerinde adeta anlaşmaya varıldığı görülür. Bu hususta görüş birliğine varılmasının sebeplerinden biri ankete katılanların hemen hepsinin umumi müfettiş veya Vali oldukları ise de, bu mütalaanın yurdumuz için mevcut realiteye uygun olduğu da inkâr edilemez.

B — İdareciler Kongresi:

İçişleri Bakanlığınca 20/Ocak/1947 tarihinde davet edilen memleket idarecileri ve mahalli idareler temsilcileriyle Vekâlet ileri gelenleri ve İller Bankası idare heyeti azalarından mürekkep bir kongrede idari meselelerimiz görüşölüp münakaşa edilerek bunlara çare bulunması yoluna gidilmiş; bu arada Rükneddin Nasuhi oğlu başkanlığında bir «Özel İdareler Komisyonu» teşkil edilerek kongreye takdim edilmek üzere evvelce İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bir Özel İdareler Kanun tasarısı bu komisyonca tetkik edilmişti.

Özel idareler komisyonunun hazırladığı 26/1/1947 tarihli raporda, vilâyet özel idareleri bünyesinde mündemiç mali takatsizlik ve bu takatsizliği şaşırtıcı zorluklar halinde arttıran vazife ve salahiyet tedahülleri zikredilerek müessesenin ayakta durabilmesinin ancak Devlet manzumesi içindeki hakikaten lüzumlu mevkiinin kuvveti sayesinde mümkün olabildiği belirtilmiş; tasarı tetkik olunurken muhafaza ve riayeti lazım olan şu üç esasın komisyona hâkim olduğu belirtilmiştir:

1 — Özel idarelerin tüzel kişilik vaziyetinin masun ve müdahalesiz bulundurulması;

2 — Hükümetle özel idarelerin karşılıklı vazife hududunun tayini, bilhassa mali takati daima devlet mâliyesine nazaran pek zayıf bulunan özel idarelere taşıyamayacağı vazifeler tahmil edilmemesinin göz önünde bulundurulması;

Bu fikirlerden mülhem olarak İçişleri Bakanlığınca 1951 yılında hazırlanmış İl Özel İdareleri Kanun tasarısının getirdiği yenilikler:

3 — Zamanla bu idareleri vazifelerini ifade zorlayacak bir duruma düşünmeksizin arızasız ve kesiksiz çalışmalarını temin edecek faaliyet seyyali yeti vasfının muhafazası,

Bu rapora bağlı olarak kongreye tadilden sunulan tasarı gözden geçirilerek kanuniye! Kesp etmek üzere Hükümete sunulmuş; Komisyonlardaki tetkikat 1949 yılı yazma kadar sürmüş fakat il idaresi Kanununun ancak tevsi mezuniyetle alâkalı kısmı Kanunlaştırılabilmiş; idari ve politik mülahazalarla vilâyet hususi idarelerine müteallik kısmı bu güne kadar Kanun haline getirilememiştir. 1950 - 1951 yıllarında hazırlanarak ilki gibi «Caduc» hale gelmiş bir diğer tasarının derpiş ettiği yenilikleri bu mevzuda bir fikir edinmek için kısaca özetleyelim:

I — Meclisi Umumi hakkında:

1 — Evvelce nizamname ile tayin edilen Genel Meclisin çalışma tarzı, tasanda Kanuna ithal edilen maddelerle tespit ve cezalar tayin edilmiştir.

2 — Gizli toplantı yapılmasını icap edecek konuların nelerden ibaret olacağı açıklanmıştır.

3 — İhtisas ve tekniğe taallük eden hiç bir meselenin salahiyyetli memurların raporu bulunmadıkça veya Kanunla belli danışma uzvunun mütalaası olmadıkça müzakere edilemeyeceği derpiş edilmiş;

4 — Umumi meclislere, Kanun ve nizamnamelere aykırı olmamak üzere vilâyet hususi idaresi işlerinin daha iyi bir şekilde yürütülmesi için talimatnameler hazırlamak yetkisi verilmiştir.

5 — Vilâyet Umumi Meclisinin hangi hallerde ve ne suretle dağıtılabileceğine dair eski Kanundaki hükümler açık ve daha demokratik bir şekle sokulmuştur.

II — Vilâyet Daimi Komisyonu:

1 — Yine Valinin başkanlığı altında bulundurulmuş; ayrıca, valinin, bu sıfatla göreceği vazife ve salahiyyetlerinin nelerden ibaret bulunacağı tasrih edilmiştir.

2 — Daimi komisyon üyelerine verilecek aylık ödenek miktarının meclisi umumice tayin edileceği hususu yeni bir hüküm halinde bu kısımda yer almıştır.

III — Vilâyetlerin Mahalli Hizmetleri:

Bu kısımda vilâyetlerin yapmakla mükellef bulundukları mahalli hizmetler devlet ve diğer mahalli idareler hizmetleriyle tedahüle meydan vermeyecek şekilde tefrik edilmiş; mahalli hizmetler için hazırlanacak dörder yıllık programların ne şekilde tatbik edileceği tebarüz ettirilmiştir.

IV — Vilâyet Bütçesi:

Vilâyetin Bütçe ve hesap işleri bu idarelerin bünye ve hususiyetlerine uygun ve daha süratli, daha basit ve daha salim bir sisteme irca edilerek bunun yeni bir nizamname ile temini;

Bütçe tasarısı hülâsasının vilâyet umumi meclisine şevkinden evvel vilâyet dâhilinde gazete vesaire münasip vasıtalarla ilân edilerek halkın ıttılâna arz edilmesi;

Konulan bazı yeni hükümlerde bütçe tasdik şeklinin daha demokratik bir şekle sokulması.

Bu yeniliklerden başka ayrıca, bu günkü sabit randımanlı vergi sisteminden vaz geçilerek muhasebeyi hususiyetlerin hizmet masraflarının artış seyrini takip edebilecek bir sisteme varılmak istenmiş, gelir mekanizması devlet mekanizmasına bağlanarak birçok tahsilat masraf ve külfetlerinden kurtularak devletten hisse alınmak suretiyle gelir teminine ve bu gelirlerin muhasebe hususiyetlere verilen hizmetlerin istilzam edeceği masrafları karşılayacak derecede olmasına dikkat edilmiştir.

V — Birlikler:

1580 sayılı Belediye Kanununun birlik bahsine müteallik müphem cihetler açıklanmak suretiyle mahalli idareler arasında kurulacak hizmet birliklerinin teşkili ve çalışmaları hakkında hükümler vazedilmiştir.

VI — Ayrıca, memurların mâliye devredilmesi dolayısıyla, maliye ve muhasebe hususiyetle çalıştırılacak olanların 11e şekilde tespit edileceği ve açığa çıkarılacakların hukukî durumlarının tayini, muvakkat bazı maddeler istar edilmek suretiyle teminat altına alınmıştır.

(1950 yılındaki tasarıda evvelce idareciler kongresine sunulmak üzere hazırlanan 1947 tarihli tasarının rağmına, «İl özel idarelerinin daha mütেকâmil bir âdemi merkeziyet teşekkülü haline gelmelerini sağlamak mak-

sadıyla lüzumlu ve mühim bir yenilik olarak umumi meclis başkanlığının valilerden alınarak başkanın genel meclis tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilmesi esası» kabul edilmişti. Bilâhare yeniden kaleme alman tasarılar da il genel meclisi başkanlığının tekrar valide bırakılması tensip edilmiştir.)

Tasarı, bütünü itibariyle mühim yenilikler getirmemekte ancak devlet amme hizmetleriyle mahalli amme hizmetlerinin tedahülünü önleyecek ve muhasebeyi hususiyetlerin varidatından hazine ve diğer mahalli idarelere hisse tefrikini kaldıracak hükümlerle bilhassa vergi cibayeti hakkında yenilikler getirmiş bulunmaktadır.

(1953 yılından beri hazırlanmakta olan yeni bir tasarıda; valinin umumi meclis ve daimî encümen başkanlığından alınarak yalnız icra organı olarak kalması, muhasebe hususiyetin gelir sisteminin düzenlenmesi ve tahsilatın hususi idare kanalı ile icrasına devam edilmesi hususi irinin derpiş edildiği fakat henüz prensiplerde bir katiyete varılamadığı öğrenilmiştir.)

Netice:

Bugün Kara Avrupa'sında ve Angelo - Saksan âleminde mahalli idareler meselesi aralarındaki sistem farklarına rağmen hallolmuş ve her gün daha iyiye giden bir yola girmiş bulunmaktadır.

Kendi bünyemiz bakımından, bu gün için vilâyet hususi idareleri üzerinde yapılacak tadilat hakkında ileri sürülen fikirler 6 grup halinde toplanabilir.

1 — Bazı fikirlere göre bu gün, hizmet âdemi merkezîyetleri halinde birkaç vilâyeti içine alan ve mıntıkayı amme hizmetleri icra eden Toprak Mahsulleri Ofisi, Ziraî Donatım Kurumu, Orman Bölge Baş Müdürlükleri, Evkaf Baş Müdürlüğü vesaire isimler altında bulunan teşekküllerin gördükleri işlerle vilâyet işleri çok defa tedahül etmektedir. Valinin, kendi vilâyetinde bu teşkilâtta ancak birer kısmının bulunmasından tamamını kontrol ve murakabe altında tutabilmesi de mümkün olamamaktadır.

Bu gibi hizmet âdemi merkezîyeti bölgelerini ihtiva edecek, icabında, bir kaç vilâyeti de içine alan büyük vilâyetlerin kurulması ve bunlara şahsiyeti maneviye verilerek mıntika amme hizmetlerinin daha şümulle ve geniş bir şekilde görölmesi mümkün olacaktır.

2 — Bazılarınca da, bu gün mevcut kalabalık ve geniş sahalar işgal eden bazı vilâyetler de bölünerek küçük vilâyetler teşkili; ihtiyaçların,

daha gerçek ve yakından tespiti, giderlerin ihtiyaçlara en uygun şekilde sarfi ve ihtilâfların önlenmesi bakımından daha faydalı görünmektedir.

3 — Bazı kimseler ise, vilâyet umumî meclisi seçimlerinin esasen kaza itibariyle yapıldığına göre mahalli hizmetlerin de kazalara inhisar ettirilmek üzere kazalara hükmi şahsiyet tanınmasının; hükmi şahsiyet temsilciliğinin ilerde intihapla tayini mevzubahis olsa bile bu gün için kay- makamlarca deruhte edilmesinin; böylece kendi gelirleri ile kazaların daha süratle kalkınmasının uygun olacağını düşünmektedirler.

4 — Bazı fikirlerin ise köy birlikleri teşkil edilerek büyük Komünlere manevî şahsiyet tanınmasının, bugün küçük komünler halinde bulunan köylerin göremedikleri işleri ve müşterek ihtiyaçları karşılamaya yarıya- çağı; Vilâyet hususi idarelerine ayrıca ihtiyaç bulunmadığı; Komünlerin takati dışında olan müşterek mahalli tesislerin kurulması için belli bir mevzuata inhisar etmek şartıyla Komün birliklerinin kurulabileceği merkezinde toplandığı görülmüştür.

5 — Bazıları da mevcut vilâyet hususi idaresinin ilga edilerek köy ve belediye temsilcilerinden ibaret bir vilâyet umumî meclisinin valinin başkanlığında yılda bir toplanması; Bunların aralarından seçecekleri belli miktarda kimselerin yine valinin başkanlığı altında bir daimî encümen teşkil etmesi gibi bir çeşit birlik kurulmasını teklif etmekte; Umumî meclisin yıllık toplantısında, vilâyet ölçüsünde müşterek mahalli işlerin görülmesi için bünyelerindeki her mahallî idare cüzünün kudreti göz önünde bulundurularak bütçelerinden tahsisat ayrılmasıyla varidat ve masarif bütçelerinin ihzarı ve görülecek mahallî işler hakkında istişare kararlar alarak dağılması; Yürütme yetkisinin valinin başkanlığındaki encümende bırakılması, murakabe işinin merkezden gönderilecek müfettişler vasıtasıyla icra kılınması; Vilâyet bütçesinin devlet tarafından yapılacak yardımla genişletilmesi şeklindeki bir sistemin memleket bünyesine daha uygun düşeceğini söylemektedirler.

6 — Bir diğer fikir, gelir durumu ve devlet amme hizmetleriyle mahalli vilâyet hizmetleri yeni bir kanunla tashih ve tasrih edilmek suretiyle halen mevcut vilâyet hususi idarelerinin daha 20 — 25 sene vazifelerine devam ederek demokratik şuurun modern manada yurdumuzda teşekkül etmesinden sonra Avrupalı anlamda mahalli idareler tesisinin uygun olacağı merkezindedir.

Bizce yukarıda arz edilen hususların her birinin noksan veya yanlış tarafları bulunduğu bedihidir. Bilhassa 5nci maddede zikredilen ve adeta totaliter bir idarenin vilâyetlere bir lütfu şeklinde siyasi bir istihzayı bünyesinde saklayan sistem tamamen hatalı bir görüşün ifadesidir.

Biz, büyük vilâyetlerin teşkil edilerek hükûmî şahsiyete sahip kılınmasının tarafındayız.

Bu vilâyette teşkilât olarak yine vali, meclisi umumi ve daimî encümen vardır. Fakat Vali sadece bir icra uzvudur. Meclisi umum bütçeyi hazırlamakla, mahalli ihtiyaç ve dilekleri tespitle ve daimî encümeni seçmekle görevlidir. Tabîî, her bir azanın vilâyet içinde görülecek işleri takip ederek yıllık toplantıda sual açması şeklinde husule gelecek murakabe yetkisi de mevcuttur.

Daimî Encümen karar uzvudur. Vali, merkez namına, gerek encümende gerekse mecliste ittihaz edilen bütçe vesaire hususların kanunlara uygunluğunu kontrol etmek ve uymayanlar hakkında hükümete bilgi vermekle görevli olduğu gibi usulüne uygun olarak alınan kararların tatbikiyle mükellef icra uzvudur. Daimî Encümen ve Umumî Meclisin müntahap reisleri vardır. Bunların çalışmalarına Vali müdahale edemez.

Bu sistem, kısa olması temenni edilen bir müddet sonunda yerini valinin sadece merkez namına nezaretçi durumunda kalacağı ve İdarî vesayetin en asgari derecesini teşkil edecek şekilde vilâyet hükûmî şahsiyetinin başına müntahap bir reisin getirileceği daha mükemmel bir sisteme yerini terk edecektir.

Tedvin edilecek bir «Vilâyet hususi idareleri» kanuniyle devletin hükümranlık hukukuna uygun düşen vazifeleri dışında kalan amme hizmetlerinin tamamen ve sarîh surette vilâyetlere devri ve bu işlerin görülmesi için belirli vergiler tahsis edilmek suretiyle bu idarelerin gelir durumlarının düzeltilmesi icap eder.

Büyük vilâyetlerde teşekkül edecek hususi idareler, küçük vilâyet ve kazaların seçim ve idare masraflarından husule gelen israfın önüne geçerek tasarrufu sağlayabileceği gibi büyük fidanlıklar, sağlık ve nafia tesisleri, maarif müesseseleri gibi bölgenin müşterek ihtiyaçlarını karşılayacak amme müesseselerini kurabilecek gelir ve imkânına haiz olacaklardır.

Hemen, validen tecrit edilmiş bir vilâyet hükûmî şahsiyetine gidilmesini ileri sürmeyişimizin sebebi aradaki intikal müddetinden istifade ile bu sahada vukufî çalışabilecek kimselerin yetişmesi için zaman kazanmaktır.

Bu müddetin çok kısa olmasını temenni ettiğimizi tekrarlamayı uygun görmektediriz.

Bibliyografya

- Onar, Sıddık Sami İdare Hukukunun Umumî Esasları İstanbul 1952
- K. Naci Vilâyet Hususi İdareleri - Ankara 1933
- Berksun, Hakkı Başlıca Devletlerde Mahalli İdareler Ankara 1948
- T ö n ü k, Vecihi Türkiye’de İdare Teşkilâtı
- Jackson, W. Eric The Structure of Local Government in England and Wales - London 1949
- Orhun, Hayri Vilâyet Hususî İdarelerinin bugün ki vaziyeti ve yapılması lâzım gelen Islahat hakkında rapor. (13.VI.1956 tarihinde hazırlanarak Büyük Millet Meclisi Dâhiliye Komisyonuna sunulmuştur.)
- Özel İdareler Kanunu Tasarısı (2ö.Ocak 1947 tarihinde toplanan idareciler Kongresi için hazırlanmıştır.)
- Ankara 1947
- Özel İdareler Kanun Tasarısı Hakkında Birinci İdareciler Kongresi Özel İdareler Komisyonu Raporu (26 Ocak 1947 tarihinde Birinci İdareciler Kongresine sunulmuştur.)
- 1950 — 1951 yılında Dâhiliye Vekâleti tarafından hazırlanarak teksir ettirilmiş bulunan Özel İdareler Kanun taşanları ve gerekçeleri.
- E ğ el, Dündar 7. ci Dönem Nahiye Müdürleri Kursu için Özel İdare Hukuku Ders Notları
- Demirkaya, Nâfi İdare Kanunlarımız (El Kitabı) Ankara 1946
- Takvimi Vakayı (1329 yılına ait cilt)
- Düstur (I. tertip, cilt 4)
- Tümer kan, Sıddık Özel İdarelerimiz Hakkında Bazı Düşünceler (İdare Dergisi, yıl 1946, sayı 179)

Pepeyi, H.	İdarî Teşkilâtımız Hakkında Ankete Verilen Cevaplar		
	(İd. D. 1946, S. 180)		
Özrae îî, Âb» din	» »	»	»
		(İd. D. 1946,	S. 181)
Güle e, F.	» »	»	»
Güvenç, O.	» »	»	»
		(İd. D. 1946,	S. 182)
Ç e v i k, R.	» »	»	»
		(İd. D. 1946,	S. 183)
E r g ü d e r, Kogn. M.	» »	»	»
E r g i n, Necmettin	» »	»	»
		(İd. D. 1947,	S. 184)

BELEDİYE BÜTÇELERİNDEKİ HİSSELER

Yazan: Necati ÖZEN

Dicle Kaymakamı

1580 sayılı Belediye Kanunumuz, beldede yaşayan halkın müşterek sıhhi ve medenî ihtiyaçlarını karşılanabilmesi ve belediyelerimizin, şehirlerimizin medenî imkânlarla kavuşabilmesi için belediyelerimize birçok vazifeler vermiş bulunmaktadır. Belediyeler Kanunundan sonra çıkan kanunların büyük bir kısmı da belediyelere yeni yeni vazifeler yüklemekte, kasabalar ve şehirler gün geçtikçe büyümekte, toplum ihtiyaçları seneden seneye fazlaşmakta ve belediyelerin de vazife ve mesuliyetleri her geçen gün çoğalmaktadır.

Belediyelerin bu vazifeleri tam manasıyla yapabilmeleri şüphesiz malî imkânlarla ihtiyaç göstermektedir. Bu günkü durumda belediyelerin kendilerine verilen vazifeleri yapmaya malî takalarının yetmeyeceği izahıtan varestedir.

Büyük ümitlerle çıkan 5337 sayılı belediye gelirleri kanunu her ne kadar belediye gelirlerini artırmışsa da bu artış belediyelerin vazifelerini tam yapabilmesine yetmemektedir. Bilhassa İkinci Cihan Harbinin başlarında, başlayan fiyat artışları ve memurlara yapılan zamlar belediye bütçelerini alt üst etmekte ve bazı belediyelerimizin memurlarının, hizmetlilerinin ücretlerini dahi veremeyecek duruma getirmiş bulunmaktadır.

Her ne kadar İller Bankasıncı aydan aya nüfusa göre gönderilen hisseler belediyelerimizin yüzünü biraz güldürmekte ise de, birçok belediyelerimizin hisseleri borçlarına karşılık bankaca kesilmekte bu da belediyeleri müşkül durumlara sokmaktadır.

Belediyelere verilen vazifelerin yapılabilmesi için belediye gelirlerinin artırılması, belediyelerimize yeni gelir kaynakları bulunması asırlarca ihmale uğramış ve medenî yaşama şartlarına kavuşmak için çabalayan memleketimiz için kaçınılmaz bir zarurettir.

Nitekim dördüncü iskân ve şehircilik haftasında belediye gelirlerinin artırılması konusunda büyük çalışmalar yapılmış ve memleketimizin kıy-

metli ilim adamları belediye gelirlerinin artın İmasının bir zaruret olduğunu ittifakla kabul ve beyan etmişlerdir.

Hal bu durumda iken esefle görüyoruz ki çıkan kanunlarımız belediye bütçelerine yeniden mali yükler yüklemekte ve bütçenin muayyen bir kısmı her hangi bir işe tahsis olunmaktadır. Yazımızın başlığından da anlaşılacağı veçhile bu yeni malî külfetler HİSSİELER'DİR. Hisseler mahiyetleri itibariyle belediyelerin müstakil hükmü şahsiyetlerine indirilmiş birer darbedir.

Belediyeler beldenin medenî, sıhî ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş manevî şahsiyete sahip birer teşekküldür. Kanunlarımız da çok ve çeşitli vazifeler tahmil etmiştir. Belediyelerimiz bu vazifeleri yapmaktan malî bakımdan âciz durumda iken bu bütçenin muayyen bir kısmının kısmen belediye hizmetleri dışında kalan hususlara tahsisi belediyelerimizi çok zor durumda bırakmaktadır.

Belediye bütçelerinden alınan hisseler hem çok ve hem de çeşitlidir. Bazı hisseler ile de belediyelerin alâkaları olduğu dahi iddia edilemez.

Hisseler belki yapılması icap eden işlerin tahakkuk etmesi için ilk nazarda kolay para temini bakımından kanun yapıcının el attığı bir gelir membasını ise de, hisselerin belediyelere yükledikleri malî külfet ve mahalli idarelerin bağımsızlığına vurduğu manevî, maddî darbeler neticesinde sağladığı faydalar kadar, zararlar tevhit eden bir müessese olmak vasfındadırlar.

Belediye bütçelerinde ödenen hisseler şunlardır.

- 1 — 3530 sayılı kanunla yüzde dört beden terbiyesi hissesi,
- 2 — 7126 ve 85 sayılı kanunla yüzde yarım Sivil Müdafaa hissesi)
- 3 — 4759 sayılı kanunla yüzde yarım İller Bankası hissesi,
- 4 — 5652 sayılı kanunla konulan yüzde yarım Halk Bankası hissesi,
- 5 — 6972 sayılı kanunla konulan yüzde bir korunmaya muhtaç çocuklar hissesi,
- 6 — 222 sayılı kanunla konulan yüzde beş ilköğretim hissesi,
- 7 — 5562 sayılı kanunla konulan yüzde yarım (bir) iş ve işçi bulma kurumu hissesi,
- 8 — 4109 sayılı kanunla konulan yüzde iki muhtaç asker aileleri yardım hissesi,

Görülüyor ki belediyeler çeşitli maksatlarla ve çeşitli birçok paylan mecburi olarak bütçelerinden ödemektedirler. Ancak çeşitli kanunlarla konulan hisselerin hesabı, hisse konulan kanunların vazih olmaması sebebiyle çeşitli şekilde yapılmakta ve bu da belediye bütçelerinden ödenen hisselerin nispetlerinin azda olsa değişmesine sebep olmaktadır.

Bu nokta hisseleri teker teker incelediğimiz zaman daha açıkça belli olacaktır.

1 — BEDEN TERBİYESİ HİSSESİ:

3530 sayılı kanunla kumlan Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü mülhak bütçeli bir teşekküldür. Yurttaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılâpçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadıyla kurulmuştur.

Kanunun 19ncu maddesinde bu Umum Müdürlüğün gelirleri tadat edilmiş C fıkrasında da (geliri elli bin lirayı geçen belediyelerin bir sene evvelki tahsilat yekûnlarının yüzde dördü). Beden terbiyesi hissesi olarak kabul edilmiştir. Yine 19ncu madde Hususi İdare ve Belediye Hisselerinin yüzde seksenini münhasıran mahalli beden terbiyesi saha ve tesislerinin vücuda getirilmesine tahsis etmiş bulunmaktadır. Bu tahsisin gayesi büyük paralar isteyen spor tesislerinin yapılmasını mahalli bütçelerin imkânsızlığı sebebiyle toplu para ile karşılamak imkânım sağlamaktır.

Elimizde kanunun çıktığı 1938 senesinden itibaren hu ödeneklerle yapılmış tesislere ait istatistik malûmat mevcut değilse de, tatbikatta hisselerden kazalardan ziyade vilâyet merkezlerinin istifade ettikleri müşahede edilmektedir. Bu suretle gaye tahakkuk etmemekte ve kaza belediyelerinin hakkı kayıp olmakta ve belediyeler, bütçelerinden ayırdıkları beden terbiyesi hissesini doğrudan doğruya vilâyet beden terbiyesi Bölge Başkanlığı emrine gönderdikleri için kaza merkezlerinde beden terbiyesi faaliyetleri için her hangi bir tesis veya çalışma yapılamamaktadır. Bu mahzuru önlemek için kazaların beden terbiyesine ödedikleri paranın sene fark ile de olsa aynı kazaya sarf edilebilmesi için gerekli kanunî tedbirlerin alınması Kanaat'ımızca lüzumludur.

Belediyelerden alınan yüzde dört hissenin hangi matraha göre hesaplanacağı da ihtilafa yol açmakta ve belediyeler arasında 'muhtelif tatbikatlara vesile olmaktadır. Her ne kadar Maliye Bakanlığı 9/Ekim/1958 gün ve Gelirler Genel Müdürlüğü 2111 - 262 - 612 - 35015 saydı tamimleri ile durumu kısmen açıklamışsa da tatbikatta görüş değişikliği sebebiyle

matrah değişmektedir. Tamime göre hisse belediyelerin öz gelirlerinin bir evvelki yıl tahsilâtı yekûnunun yüzde dördü nispetinde alacak ve

- A. Asker ailelerine yardım tahsilâtı,
- B. Genel bütçeden yapılan yardım ve avanslar
- C. Her çeşit bağışlar,
- D. Ölçü ve ayar memurlarının ücretleri için alınan ayar tahsilâtı tahsilât yekûnunundan tenzil olunacaktır.

Ayrıca Mezbaha, Elektrik, Otobüs, Su, Poligan hasılatlarının da belediye namına tahsil edilmemesi sebebiyle tahakkuk yekûnundan düşürülmesi ancak bu işletmeleri kârlarının safi hasılat olarak tahsilât yekûn ununa ilâvesi gerekmektedir. Yine tamime göre bütün istikraz ve istirdatların da tahakkuk yekûnun undan düşürülmesi icap etmektedir.

Tamim oldukça vazih olmakla beraber: Hakkındaki tereddütleri izale edememiştir. Kanun ve tamimin ifadesi bir evvelki yıl tahsilatlarından hisse kesilmesini âmirdir. Ancak belediye bütçesi tanzim olunurken bir evvelki yıl tahsilâtı belli olmamaktadır. Belli olan tahsilât yekûnu daha önceki yıla ait tahsilâttır. Kanaat'ımızca hissenin de bu tahsilâta göre hesaplanması icap etmektedir. Bunu bir misalle izah edelim. 1962 bütçesini tanzim ederken 1961 bütçe yılı içinde bulunduğumuz için henüz tahsilât miktarı belli olmamıştır. Ancak 1960 senesinin tahsilât miktarı belli olmuş bulunmaktadır. Şu halde hisseyi 1960 bütçe yılı tahsilâtına göre tefrik etmek icap etmektedir.

Tamimde açıklanmayan ikinci nokta İşletmeler hasılatıdır. Aynı bütçe yapmış belediye işletmelerinin kâr sağlamadıkları takdirde hisse tefrik etmemesi tamimin açık hükmünden anlaşılmakta ise de, belediye bütçeleri içinde mütalâa edilen Elektrik, Su vesaire gelirleri ne olacaktır.

Kanaat'ımızca aynı bütçede de olsa Su, [Elektrik, Havagazı, Otobüs hasılatlarının, hisse hesaplanırken, tahsilâtтан düşürülmesi icap etmektedir. Çünkü bu hasılatlar belediyenin öz geliri olmayıp bir hizmet mukabili alınmakta esasen bu hizmeti görürken belediye bir kâr gayesi gitmeyip, amme hizmeti yapmaktadırlar. Esasen bu gibi hizmetlerden kâr elde eden belediyelerde hemen yok gibidir.

Hissenin belediye bütçelerinden alınmasının lüzum ve zaruret olup olmadığına gelince:

Futbol müsabakalarında müşterek bahisler tertibi hakkındaki 7268

sayılı kanunun 3 ve 4ncü maddelerine göre müşterek bahislerde beden terbiyesi Umum Müdürlüğüne bir miktar hisse ayrılmaktadır.

Yukarıda adı geçen kanuna göre çıkarılan nizamnameye göre hisse nispeti hasılatтан masraflar çıktıktan sonra yüzde kırktır. Beden Terbiyesi hissesi mezkûr kanuna göre spor tesislerinin ve sahalarının yapımına sarf edilecektir. Yapılan açıklamaya göre futbol müşterek bahsinde 1960 — 1961 spor mevsiminde elde edilen Beden Terbiyesi hissesi Otuz Milyon lirayı geçmiş bulunmaktadır. Temin edilen bu gelire vilâyet, Belediye ve Hususi İdare bütçelerinden ayrılan tahsisatlarında ilâvesiyle henüz spor sahası bulunmayan Vilâyet merkezlerine spor tesisleri yapılabileceği gibi kazalara dahi yardım yapmak imkân dâhiline girmiş bulunmaktadır.

Bu durum karşısında kaza belediyelerince Beden Terbiyesine ayrılan yüzde dört hissenin İlçede yapılacak spor saha ve tesislerine harcanılmak üzere kaza Beden Terbiyesi Bölge Başkanı bulunan Kaymakamlıklar emrine verilmesi ilçelerimizin kısa zamanda spor saha ve tesislerine kavuşmasını sağlayacağı gibi kazalardaki spor faaliyetlerinin de büyük nispette artmasını intaç edeceği Kanaat'ındayız.

2 — SİVİL MÜDAFAA HİSSESİ:

Eskiden pasif korunma ödeneği olarak belediyelerden alınan kaza ve Vilâyetlerde bir fonda toplanarak pasif korunma komisyonları tarafından sarfi ^yapılan ödenek 7126 sayılı Sivil Müdafaa Kanunun 37nci maddesi gereğince İçişleri Bakanlığının mesuliyeti altında bir fonda toplanmakta ve lüzumuna göre Sivil Müdafaa hizmetlerinde kullanılmaktadır.

Milli Birlik Komitesince Sivil Müdafaa Kanununun bazı maddeleri 29/9/1960 gün ve 85 sayılı kanunla değiştirilmiş bu arada 37 nci madde de tadil görmüşse de belediyelerin bütçelerine koymaya mecbur olduğu ödenekte bir değişiklik olmamıştır. 85 sayılı kanunla değişen 37nci madde: «Hususi idare ve belediyelerin bir evvelki yıl gelirlerinin yüzde yarım nispetinde (Hususi idare ve belediyelere umumi bütçeden yapılan yardımlar, asker ailelerine yardım zammı tahsisatı, her türlü istikraz, bağışlar ve mülk satışı hariç) her yıl masraf bütçelerinde Sivil Müdafaa yardım ödeneği olarak açılacak hususi bir bölüme ödenek kayıt edilir. Bu ödenekler dairelerce Mayıs ve Kasım aylarında olmak üzere iki müsavi taksitle Sivil Müdafaa fonuna yatırılır» hükmünü vaz etmiş ve ödeneğin bütçeye konulmaması halinde bütçeleri tasdikle salâhiyetli makam tarafından resen konulacağı ilâve olunmuştur. Mezkûr madde görüldüğü gibi gayet açıktır. Buradaki bir yıl evvelki gelirden kasıt da belli olmuş bir yıl evvel

ki gelirdir. Mütalâamıza göre 1962 bütçesi yapılırken 1960 yılının geliri esas olacaktır.

Her ne kadar fonda toplanan para İçişleri Bakanlığının kontrolü altında sarf edilmekte ve Sivil Müdafaa hizmetlerinde ve tatbikatlarında bu ödenekten istifade edilmekte ise de, formaliteden uzaklaşmak için bu ödeneğin kaza ve Vilâyette bir fonda toplanması ve tespit edilecek vazih esaslara göre sarf edilmesi temenniye şayandır.

3 — İLLER BANKASI HİSSESİ:

4759 sayılı kanunla konulan İller Bankasının mahallî idarelere ve bilhassa belediyelere sağladığı faydalar izahtan varestedir.

Bankanın faydalarından istifade etmeyen hemen hemen hiç bir belediye kalmamıştır. Banka, belediyelere yaptığı ve belediyeler namına yaptırdığı hizmetlerin karşılıklarını belediyelerden almaktadır.

İller Bankası kanununa göre İller Bankasının Belediye bütçelerinden yüzde beş ortaklık hissesi alınması kabul edilmiş ve' kanunun 3. maddesi Belediye bütçelerinden alınacak yüzde beş hisselerin nasıl hesaplanacağını çok vazih surette tespit etmiş bulunmaktadır. 3. Raddenin A ve G fıkralarına göre; yüzde beş hisse, sonuçları belli olan en son, bütçe yılı içinde elde edilmiş bulunan tahsilât ile belediye işletmelerinin son bilânçosundaki safi kazancı üzerinden hesaplanacaktır. Ancak bu tahsilâtan, belediye bütçelerine, umumi bütçeden yapılan yardımlar, asker ailelerine yardım zammı tahsisatı ve her türlü istikrazlar ve bağışlar hesaba katılmayacaktır. Bu hissenin malî sene içerisinde gönderilmesi de mecburidir.

İller Bankası bu ortaklık hisselerine mahsuben belediyelere hisse senedi vermemektedir.

Banka hemen hemen kuruluşunu tamamlamış ve kârla çalışmaya başlamış bulunmaktadır. Bu bakımdan belediye bütçelerinden yüzde beş ortaklık hissenin alınmasında lüzum ve zaruret bulunup, bulunmadığı tetkike değer bir mevzudur. Tetkik neticesi bu hissenin ayrılmasında kati zaruret bulunmadığı anlaşılırsa belediyelerin malî yekûnunu azaltmak bakımından hissenin alınmaması yoluna gidilmesi Kanaat'ımızca bir zaruretin ifadesidir. Hissenin alınmasında zaruret tespit edildiği takdirde karşılığında hisse senedinin verilmesi de Kanaat'ımızca icap etmektedir.

4 — HALK BANKASI HİSSESİ:

Esnaf, Esnaf Dernekleri ve küçük sanat kooperatifleri gibi sanat teşekküllerinin kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1933 senesinde 2430 sayılı kanunla Halk Bankası kurulmuş ve bankanın sermayesine belediyelerin de «her yıl gelirlerinin yüzde yarısından aşağı olmamak üzere bütçelerine koyacakları iştirak hisseleri» ile katılmaları derpiş ve mukabilinde bankanın hisse senedi verilmesi kabul edilmiştir.

Kanun belediye gelirlerinden hangilerinin hisseye dâhil, hangilerinin hariç olduğunu göstermediği gibi belediyenin hangi yıl gelirine göre hisse tefrik edeceğini belirtmemiştir. Belediye gelirleri bütçe yapılırken gelir belli olmadığı ve bütçe bir tahminden ibaret olduğuna göre kanunun (Gelir) tabirinden maksadının miktarı belli olmuş gelir olması icap etmektedir. Belediyelerin de bütçe yapılırken miktarı belli olmuş gelirler ancak bir yıl evvelki geliridir. Gelir tabirinin açıklanması tereddütleri izale edecektir.

Bütün gelirlerin hisseye matrah olup olmayacağı keyfiyeti de tatbikatta tereddütleri mucip olmaktadır. İstikraz, asker ailelerine yardım ve İşletme gelirlerinin matrahtan hariç tutulması akla yakın geliyorsa da ilgili Bakanlığın bu hususta bir açıklama yapması faydalı olur Kanaat'ındayız.

Halk Bankası memleketimizde, 1933 İktisadî buhranında Esnafın kredi ihtiyacını karşılamak için kurulmuş bir teşekküldür.

Bankaların azlığı, Bankacılığa hususi teşebbüsün el atmadığı günlerde küçük esnafı malî sıkıntıdan kurtarmak zarureti neticesinde kurulmuştur.

Bu gün durum tamamen değişmiş olup birçok hususi bankalar kurulmuş ve esnafın, tüccarın kredi ihtiyacını karşılayacak durumda bulunmaktadır.

Halk Bankası da sermayesinin büyük bir kısmını tamamlamıştır. Halk Bankası hizmetlerinde belediyelerimizin dolayısıyla bile olsa her hangi bir istifadeleri bulunmamaktadır. Ayrıca banka belediyelerden aldığı hisselerle mukabil, verdiği hisse senetlerine her hangi bir şekilde faiz temettü hisseleri ve ortaklık payı olarak bir ödeme yapmamaktadır. Bankanın verdiği hisse senetleri belediye kasalarında muattal vaziyette saklanmaktadır. Bu bakımlardan belediye bütçelerinde Halk Bankası için bir hisse tefrik etmeye sebep bulunmaktadır. Yukarıda da izah edildiği gibi belediyeler malî bakımından zaruret içinde çırpınmaktadırlar. Halk Ban-

kası hissesinin bundan böyle alınmaması ve şimdide' kadar belediyelerin Halk Bankasına, ödediği hisseler mukabili bankanın verdiği hisse senedine de banka kârından pay verilmesi Kanaat'ımızca yerinde bir hareket olur.

5 — KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR HİSSESİ:

6972 sayılı kanunla Beden, Ruh ve Ahlâk gelişmeleri tehlikede olan korunmaya muhtaç çocuklar Devletin himayesi altına alınmış ve bu çocukların korunmalarını temin için de bazı müesseselerin kurulması derpiş edilmiştir.

6972 sayılı kanunun 8 ve 25 nci maddeleri, belediyeleri bu kanunla verilen vazifeleri görmek üzere her yıl bütçelerine bir evvelki yıl tahsisatlarının en az yüzde biri nispetinde tahsisat koymaya ve ayrılan bu tahsisatı bütçelerinin tasdikinden itibaren üç ay içerisinde bağlı bulundukları korunmaya muhtaç çocuk birliğinin bankadaki fon hesaplarına yatırmaya mecbur kılmıştır.

Kanundaki tahsisat tabiri tatbikatta tereddütlere yol açmaktadır. Tahsisat tabirine bütün tahsisatlar dâhilimdir? Yoksa esasında belediyenin öz geliri olmayan asker ailelerine yardım tahsisatı gibi belli bir işe tahsis olunmuş tahsisatlar, İşletme gelirleri, istikrazlar hariç midir? Meselâ Belediye İller Bankasından veya her hangi bir bankadan Elli Bin lira borç alsa bu da netice itibariyle bir tahsisattır. Bundan da hisse ödenecek midir? Kanaat'ımızca bu gibi tahsilâtlardan hisse ödenmemesi icap etmektedir. Esasen bütçeye konulan tahsisat yekûnları bir tahminden ibarettir. Meselâ bütçeye iki bin lira işgaliye resmî konulmuştur. Fakat tahakkuk beş yüz lira veya daha az olabilir. Bu durumda belediye bütçeyi yaparken her hangi bir sebeple yanlış tahminde bulunduğu takdirde lüzumsuz hisse ödemek mecburiyetinde kalmaktadır. Bunun aksi de olabilir. İşgaliye resmî için belediye bütçesine beş yüz lira konulmuş, iki bin liralık gelir sağlanmış. Bu belediye de az hisse ödeyecektir.

Görülüyor ki kanundaki tahsisat tabiri birçok aksaklıklara ve tefsire muhtaç bulunmaktadır.

Kanunun 10. Maddesi Belediyeleri, Vilâyet dâhilinde kurulacak yetiştirme ve bakım yurtları birliğine aza olarak girmeyi mecbur tutmuş bulunmaktadır. Belediyenin bulunduğu vilâyet dâhilinde yetiştirme ve bakım yurdu kurulmamış ise en yakın vilâyetteki birliğe girmek belediyeler için mecburi bir vecih olarak kabul edilmiştir. Kurulan yurtlar Ana ve babasız, Ana ve babaları belli olmayan, Ana ve Babası tarafından terke- dilen Ana ve Babaları tarafından ihmâl edilip fuhuşla, dilenciliğe, alkollü

içkileri ve uyuşturucu maddeleri kullanmaya ve serseriliğe sürüklenmek tehlikesine maruz bulunan çocukları korunmaktadır. Bu yurtların faydaları çoktur. Bu gibi yurtların her vilâyette kurulması en büyük temennimizdir.

6 — İLKÖĞRETİM HİSSESİ:

222 sayılı ilköğretim kanun ile ilköğretim işleri ve vasıtaları ele alınmış on sene içerisinde okulsuz köy kalmaması için plânlar yapılmış ve ilköğretim müessesesinin düzenli işlemesi için gerekli şartlar vaz edilmiş bulunmaktadır.

İlköğretim kanun ile ilköğretim sahasında mevcut boşluklar doldurulmuş ve memleketimizin en önemli davalarından biri olan ilköğretim işlerim tahakkuk ettirmek bakımından büyük bir adım atılmış bulunmaktadır.

Kanunun 72. Maddesinde ilköğretim gelir kaynakları tatad edilirken (C) fıkrasında «Belediye bütçelerine her yıl genel gelirlerin en az yüzde beşi oranında konulacak ödenek» de ilköğretim gelirleri içerisine alınmış bulunmakta ve aynı maddenin son fıkrasında, «bu ödenek bütçeye konmamış ise bütçeyi onanmaya yetkili makamlar tarafından doğrudan doğruya konur ve ödeneklerin malî yılbaşında Özel İdarelere yatırılması sağlanır» hükmü konulmuştur.

Genel gelir tabiri tatbikatta yanlışlıklara yol açmaktadır. Bütçe bir tahmin olduğundan ve malî sene başında yapıldığından sene içindeki gelir yekûnlarını bilmeye maddi imkân bulunmamaktadır. O halde geliri belli olmuş en yakın bütçe yılının gelir yekûnu matrah olarak kabul etmek kanunun ruhuna en uygun hareket tarzında olur Kanaat'ındayız.

Her ne kadar «Genel gelir» tabirine belediyenin bütün gelirleri dâhil olması akla yakın geliyorsa da belediyelerin öz gelirleri olmayan gelirlerin matrah harici tutulması düşünülebilir. Bu mevzuda bir açıklama yapılması çok faydalı olacaktır.

Anayasanın 50nci maddesi okul yapmak ve ilköğretimi sağlamak görevini Devlete vermiştir. 222 sayılı eğitim kanunun 2.nci maddesi ilk Öğretim Devlet okullarında parasız olduğunu kabul etmiş bulunmaktadır.

1580 sayılı Belediye Kanunumuzun 15. nci maddesinde belediyelerin yapacağı vazifeler 76. fıkarda tatad edilmiştir. Bu fıkralarda okul yapma mevzuunda belediyelere her hangi bir vazife tahmil edilmemiştir. Bu şartlar altında esasen kanunî vazifelerini yapmaktan malî bakımdan aciz durumda olan belediyelerden İlk Öğretim için hisse almak Kanaat'ımızca uygun değildir. Devlet ilköğretim için başka gelir kaynakları bulabilir.

7 — İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMU HİSSESİ:

3008 sayılı İş Kanunun 63. maddesi işçilerin elverişli oldukları yerlere yerleşmeleri ve muhtelif işler için elverişli işçiler bulunmasına tavassut hususlarının tanzimini bir amme hizmeti olarak Devlet tarafından yapılacağını kabul ve şehir ve kasabalarda teşkilât kurulması derpiş edilmiştir. Yine aynı madde bu teşkilâtın gelirlerinin Devlet umumi bütçelerine konulacak meblağlardan başka vilâyet ve belediyelerin bütçelerine iştirak hisselerinin konulması suretiyle temin edileceğini belirtmiştir.

iş Kanunun 63, 64, 69. Maddeleri hükümlerine göre iş ve işçi bulma faaliyetlerinin tanzim ve diğer bazı vazifeler yapmak üzere 4837 sayılı kanunla « iş ve işçi bulma kurumu» vücuda getirilmiştir. 4837 sayılı kanunun 5562 sayılı kanunla değiştirilen 13. Maddesi kurumun gelirlerini göstermektedir. 13. Maddenin (B) fıkrasına göre «bir veya bir kaç İl ve Belediyeyi içine alan kurum şubelerinin bölge sınırları dâhilindeki Özel İdare bütçelerine gelirlerinin yüzde yarım olarak konulacak ödeneklerle; bütçeleri yüz bin liradan iki milyon liraya kadar olan belediyelerce gelirlerinin yüzde yarımı ve bütçeleri iki milyon lira ve daha fazla olan belediyelerce gelirlerin yüzde biri olarak bütçelerine ödenekler» konulması kabul edilmiştir. Bu ödeneklerin bütçe tasdikinden itibaren altı ay içinde kuruma ödenmesi ve bu ödenekten aktarma yapılmamasını da kanun ayrıca tespit etmiş bulunmaktadır.

Kanunda gelir tabiri açıklanmadığı gibi hissenin, belli olmuş gelirdenim, yoksa belediyenin bütçesini tanzim ederken tahmini olarak tespit ettiği gelir rakamının mı esas alınacağı açıklanmamıştır.

Kanaat'ımızca gelir tabirinden belediyelerin öz gelirlerinin derpiş edildiği, istikraz, Asker ailelerine yardım gibi gelirleri genel gelirden düşürdüktan sonra hissenin ayrılması icap etmektedir.

Kanunun ifadesine göre hissenin en son bütçe rakamlarına göre tespit edilmesi icap etmekte ise de, bütçe gelir rakamları bir tahmin olduğundan son belli olmuş öz gelirlerinin hisseyi ayırırken esas alınması yerinde bir hareket olur Kanaat'ındayız. Her iki noktanın da resmi mercilerce açıklanması tereddütleri izale edecektir.

Belediyelerimizin malî durumlarının yetersizliği buna mukabil işçi Sigorta Kuramlarının son yıllardaki sürekli inkişaf ve malî kaynaklarının gelişmesi ve işçi sigortalı kurumunun iş ve işçi bulma işiyle daha çok ilgisi olması sebebiyle bu hissenin belediyelerden kaldırılması ve işçi sigortalı kurumunun malî bakımından iş ve işçi bulma kurumunu desteklen

mesi veya belediye hisseleri kadar bir hissenin mezkûr kurum tarafından iş ve işçi bulma kuramlarına yardım olarak verilmesi yerinde bir hareket olur Kanaat'ındayız.

8 — ASKER AİLELERİNE YARDIM HİSSESİ:

Asker ailelerinin muhtaç olanlarına yardım yapılması hakkında 4109 sayılı kanunumuzun 1. Maddesine göre hizada ve seferde 45 günden ziyade müddetle askerlik hizmetinde bulunanların muhtaç ailelerine yardım yapılması derpiş edilmiştir.

4109 sayılı kanunumuzda, belediyelere, asker ailelerine yapılacak yardımlar için birçok gelir kaynakları gösterilmiştir. Bu bakımdan belediyelerimizin birçok asker ailelerine yardım yaparken malî bir külfete girmemektedirler. Ancak bilhassa inkişaf etmemiş küçük belediyeler asker ailelerine yardım mevzuunda birçok malî zorlukla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kanunun 11. Maddesine göre muhtaç asker aileleri için toplanan gelirler asker ailelerinin tespit edilmiş ihtiyaçlarını karşılamadığı takdirde belediyelere vel özel idarelere bir sene evvelki tahsilât yekûnunun azamî yüzde ikisi nispetinde yardım tahsisatım bütçelerine koymak mecburiyetini yüklemiş bulunmaktadır.

İşte, bilhassa küçük belediyeler asker ailelerine yardım için topladıkları munzam gelirlere yüzde iki hisse ile iştirak etmekte ve yardıma malî olarak ta katılmaktadırlar.

Belediye kanunumuz belediyelerimize, fakirlere yardım etme mükellefiyetini bir vazife olarak vermiş olduğundan belediyelerin bu şekilde bir hisseyi bütçelerine koymaya mecbur olmalarını bir ihtiyacın zarurî icabı olarak görmekteyiz. Kaldı ki bu şekilde bir hisse vermekle belediyelerin malî bağımsızlıklarını da zedelememektedir.

NETİCE: Yukarıdaki tetkiklerden anlaşılacağı üzere belediyeler çeşitli kanunlarla, çeşitli adlar altında, sekiz hisseyi bütçelerine koymak mecburiyetindedirler. Hisseler belediye bütçelerinin yüzde (On dört) on beşini teşkil etmektedir. Bu suretle yüz bin liralık bir bütçesi olan bir belediye on beş bin, iki milyon lira bütçesi olan belediye üç yüz bin lira, malî külfet altına girmektedir. Bu miktar hisse esasen malî kaynaklarından olan ve bu sebeple belediye kanunlarımızdaki mecburi vazifelerini yapamayan küçük, büyük bütün belediyeleri malî bakımdan temelden sarsmakta ve belediyelerimizi eli kolu bağı bir hale getirmektedir.

Bir çok hisse ile belediyelerin alâkaları çok uzaktır. Ve bu hisseler başka kaynaklardan da kolaylıkla temin edilebilir.

Belediyelere hisse külfeti yükleyen kanunlar hissenin matrahını tespit ederken, başka başka ve açık olmayan tabirler esas alınmıştır. Bazı kanunlar geliri, bir kısmı tahsilâtı, diğer bir kısmı da tahakkuku esas almıştır. Yine belediyelere hisse külfeti yükleyen kanunlar bazı gelirleri matrahtan istisna olarak kabul etmiş, yine bazıları belli olmuş gelirleri dikkate almış, bazıları da hiçbir açıklamada bulunmamıştır. Bu halde belediyeler ve bütçeyi tasdike yetkili makamların görüş ve düşüncesine göre, hisse miktarı değişmektedir.

Hem bu mahzurları önlemek hem de belediyeler üzerindeki hisse kanunlarının yüklediği mükellefiyetleri azaltmak bakımından belediyelerimize hisse mecburiyeti yükleyen kanunlarımızın yeniden elden geçirilmesi ve hisse ile yapılması icap eden hizmetlerin çok lüzumlu olmayanları veya başka gelir kaynaklarından bu hizmetlerin görülmesi için istifade edilebilecek işlere ait, belediyelerdeki hisse mükellefiyeti kaldırılmalıdır. Belediyelerin hisse vermesine zaruri ihtiyaç bulunan işler için de, bir hisse kanunu çıkarılarak hissenin hangi gelir kaynaklarından kesileceği açıkça belirtilmelidir. Bu suretle belediyeler bütçelerinin en az yüzde onu kadar bir gelir kaynağına kendiliğinden kavuşmuş olacaklardır.

Temennimiz Belediyelerin, en az belediyeler kanunundaki mecburi vazifeleri başaranak malî bir takat yükselmesidir. Bu da ancak belediyelerin malî bağımsızlıklarına darbe vuran hisselerin kaldırılması ve belediyelere yeni gelir kaynakları sağlayacak diğer imkânları hazırlamakla mümkün olabilir kanaatindeyiz.

İDARÎ COĞRAFYA

SENİRKENT KAZASI

İDARİ COĞRAFYASI

Yazan:

Ahmet Remzi Hatip

Senirkent eski kaymakamı

Mevkii: Senirkent kasabası ve mülhakatının işgal ettiği arazi Eğridir gölünün kuzey yarısı olan Horan gölüne açılmakta olan bir ovadandır ve etrafı yüksekçe dağlardan müteşekkil olup, kuzeyde Kuru ve Karakuş dağları silsilesi, batıda Uluborlu arazisi, güneyde Kapı, Senirkent Barla dağları silsilesi ve doğuda da Horan gölü ile çevrili olan bu kapalı havzanın kuzey ve güney kenarlarına kasaba ve köyler yerleşmiş bulunmaktadır. Senirkent merkezi, göle 20 kilometre mesafede olup rakım 1.000 metredir. Vilâyet merkezi olan Isparta'ya 75 kilometre, Uluborlu'ya 11 Km. Keçiborlu'ya 36 Km. ve Yalvaç kazasına da 65 Km. mesafede bulunup, Eğridir gölünün kuzeyinden geçen Isparta, Keçiborlu, Yalvaç şosesi üzerindedir.

İDARİ DURUM: Senirkent, güneyinde bulunan ve hemen 2,000 ilâ 2,500 metreye yükselen Senirkent dağının eteğinde, XII. ci asırda Ana- doluya Selçukluların yerleştikleri sırada kurulmuş bir kasabadır. Kasaba önündeki doğu, batı, kuzey istikâmetinde yayılan bağ ve bahçelerle örtülü bulunan ova sayesinde gelişmeye elverişli durumdadır*. «Senir» dağ eteği anlamına geldiğine göre SENİRKENT «Dağ Eteği Şehri» demek olur. Senirkent ovasını, kuzeyden ve güneyden kuşatan iki yüksek dağ silsilesinin birleştiği yerde Kapı dağının eteğinde Milâttan 4-5 asır önce dik bir tepenin üzerinde Apollonia adıyla kurulmuş olan Uluborlu müstahkem bir kale şehri olarak önemini bir hayli zaman muhafaza etmiş ve ovanın idari - Askeri merkezi olmuştur. Uzun süren sulh devrelerinde ovada daha müsait yerlerde medeni şehirler kurulmuş, bir istila vukuunda bu şehirler tamamen tahrip edildiğinden Uluborlu tekrar askeri bakımdan bir merkez haline gelmiş bulunduğu tevatür edilmekte olup, bunu teyit eden harabelere1 yer yer Taşlanmaktadır. Uluborlu'ya nazaran daha merkezî bir yerde bulunan Senirkent kasabasında bu meyân- da inkişaf etmeye başlamış bir pazar yeri halini almış, nüfusu Uluborlu'nun iki misline kadar yükselmiştir. Böyle olmakla beraber 16. Haziran. 1952 tarihine kadar Senirkent, Uluborlu'ya bağlı bir nahiye merkezi ha

linde kalmış ve bu tarihte kaza haline getirilmiştir. Mevcut 11 köyün 4 ü eski kaza merkezinde 7 si Senirkent'te bırakılmıştır.

Senirkent'in en büyük köyü olan Büyük kabalada belediye teşkilâtı vardır. Kazada 11 meskûn mahal mevcuttur. Kasaba merkezi 12, Büyük- kabaca 5 mahalleden mürekkeptir. Köylerde telefon vardır.

NÜFUS: 1955 Genel nüfus sayımına göre 15,496 nüfuslu olan kazanın merkez nüfusu 7,848, köyler nüfusu 7.648dir. Yapılan nüfus sayımlar neticeleri mukayese edilecek olursa umumi nüfusta devamlı bir artma müşahade edilir.

İSKÂN DURUMU: Senirkent'in Güreme köyü adeta bir göçmen köyü halinde olup, 1935 senelerinde gelen hane bu köyde iskân edilmiştir. Halen kazaya bağlı Karıp köyü hudutları dâhilindeki ormanlık bölgede yaşayan Türkmen Yörüklerin bu köy dâhilinde iskânı da düşünülmektedir.

Horan gölü kenarında bulunan Gençali köyü su tehdidine maruz kalmış bulunduğundan Devlet yardımı ile köy daha yüksek bir mıntıkaya nakledilmekte olup, gölden motopomp yardımıyla temin edilen içme suyu tesisatı Hükümetçe yapılmıştır. Bu yeni köye 134 hane için T.C. Ziraat Bankasınca mesken kredisi temin edilmiştir.

KAZA MERKEZİNİN DURUMU: Yakın senelere kadar kasaba yamaçtaki arı peteğini andıran kuruluşundan ayrılamamış ise de son senelerde ovaya doğru, yayılmakta, parsellenen ve yolları tespit edilen düzlükte yeni ve modern binalar süratle inşa edilmektedir. 12 mahalleden ibarettir. Kuzeyinden yaz aylarında kuruyan Papa çayı akar. 6 cami, 2 ilk, 1 ortaokul, 1 hasta hane, 2 iplik fabrikası, 2 boyahane, 1 hamam, 6 Kahvehane, 1 kütüphane, binası ile yeni inşa edilen Hükümet konağı, belediye ve Tarım Kredi Kooperatifi, Dokumacılar Kooperatifi binaları başlıca büyük merkezlerdir. Halk çiftçilik ve el sanatları ile meşgul olur.

İçme suyu Deve kaya denilen çok yüksek bir membadan gelmekte, isale hattı üzerinde temin edilen bir şüt ile hidrolik bir elektrik santrali işlemekte ise de gerek içme suyu, gerekse elektrik enerjisi bu haliyle halk ve sanayi ihtiyacını karşılayamamaktadır. Doğudaki 8 kilometre uzaklıkta bulunan bir membadan ilâve içme suyu getirilmesi ve ayrıca kuvvetli bir dizel elektrik motoru temini derdesttir. Evlerde içme suyu ve elektrik tesisatı mevcuttur. Kanalizasyon teşkilatı yoktur. Fenni bir mezbaha inşa edilmiş ve ihtiyaca kâfi gelmekte bulunmuştur. Şehrin muntazam bir mezarlığı bulunmamaktadır.

Ticareti ileri ve muhitin oldukça kalabalık bir pazarının kurulduğu Senirkent çarşısı çok eski ve harap binalardan müteşekkil bulunduğundan belediyece tamamen yıktırılmıştır. Yeniden bir çarşı plânı yaptırılan bu sahaya kurulması düşünülen çarşı sitesinin inşaat plân ve projeleri, binaların maketleri tanzim ettirilerek, bu iş için gerekli inşaat malzemeleri tahsisleri yapılmıştır. Böylece kuvveden fiile çıkan bu resmî ve hususi inşaat için ayrı ayrı inşaat kredisi de alınmıştır.

Kolektif çalışmayı temin ve inşaatı süratlendirmek için vaktiyle kurulan bir Yapı-kooperatifinden, ayrıca henüz teşekkül safhasında bulunan «Senirkent İNŞAAT T.A.Ş.» den istifade edilmek istenmektedir.

Belediyece İller Bankasından temin edilen para ile üç katlı (Belediye - dükkân - sinema) binası inşaatına başlanmış zemin kat dükkânlar kısmı ikmal edilmiş bulunmaktadır. Ayrıca 1956 senesi sonunda mevcut eski belediye binası yıkılarak yerine çarşı sitesinin bir blokunu teşkil edecek 90 bin liralık inşaatla İller Bankası yardımı ile ele alınmış olup, süratle ikmaline çalışılmaktadır.

Kasaba dâhilinde bir umumi park, ayrıca 2 mesire yeri mevcut ise de Islahı icap eden sonuncuların halkın alâkasını kazanması mümkündür.

KAZA TEŞKİLÂTI VE MEMURLARI:

Dâhiliye: Kaymakam, Tahrirat Kâtibi, nüfus memuru, nüfus kâtibi

Jandarma: Kaza J.K., 1 Asb. Kd. Baş Çvş., 3 uzatmalı 2 muvazzaf olmak üzere 5 onbaşı. Biri merkez birisi Büyük kabaca köyünde olmak üzere 2 karakol mevcuttur.

Adliye: Bir C.M.U., 2 Hâkim (biri Kadastro salahiyetli), 1 adliye baş Kâtibi (Noter işleri de üzerindedir), 1 İcra memuru, 4 zabıt kâtibi, 1 mübaşir, 1 erkek ve 1 kadın gardiyan.

Askerlik Şubesi: 1 başkan, 1 muamele memuru, 1 kâtip;

Maliye: Mal müdürü, Muhasebe kâtibi, Gelir memuru, Veznedar ve 3 tahsildar.

Ziraat: Bir ziraat Teknisyeni, 1 selektör makinisti, 1 Veteriner ve 1 Hayvan S. memuru.

Orman: Bir orman bölge şefi, 1 kâtip bakım memuru;

Hususi Muhasebe: Hususi muhasebe memuru, 1 gelir memuru, 2 tahsildar;

Belediye: Merkez: belediye reisi, 1 muhasip, 1 kâtip, 3 zabıta memuru, bir tahsildar, 1 seyrüsefer memuru (aynı zamanda belediye şoförü), 1 elektrik makinisti, 1 şebeke memuru, 2 bakıcı, 3 bekçi, 2 tanzifat amelesi, bir odacı;

Büyük kabaca: belediye reisi, muhasip, iki zabıta memuru, 1 şoför, 1 hademe.

TAPU: 1 Tapu sicil memuru,

Arazi Kadastro: 1 müdür, 1 daktilo, 3 teknisyen, 3 teknisyen yardımcısı;

Sağlık: Hükümet Tabibi (Sağlık merkezi Baş Tabibi), Sağlık Merkezi mütehassısı (Göğüs hasatlıkları hasta hanesi Baştabibi), 1 sabit, 1 gezici olmak üzere 2 sağlık memuru, 1 belediye ebesi, 1 hemşire, 2 hemşire yardımcısı, 1 yönetim memuru, 1 ayniyat mutemedi, 1 Hükümet tabipliği Kâtibi, 1 usta, 1 kalfa olmak üzere 26 müstahdem, 1 köyler grup sağlık memuru, 1 köy ebesi, 1 sıtma savaş sağlık memuru;

Maarif: Milli eğitim memuru, 36 öğretmen, 2 eğitmen, 1 ortaokul müdürü 7 ortaokul öğretmeni, bir ortaokul kâtibi, 4 Kız Sanat ortaokulu öğretmeni (birisi müdür vekili), 1 kâtip, 2 Erkek sanat kursu öğretmeni, 1 Genel kütüphane memuru.

P.T.T.: 1 PTT. Müdürü, 1 muhabere memuru, 1 telefon memuru, 2 dağıtıcı;

İnhisarlar: 1 memur;

Diyanet: 1 müftü, 1 vaiz, 13 hademeyi hayrat;

T.C. Ziraat Bankası: Müdür, müdür muavini, veznedar, 2 takip memura;

Toprak Mahsulleri Ofisi: Ajans müdürü, muhasip, 2 memur.

BAYINDIRLIK DURUMU: Kasaba kendi ismi ile anılan ovanın güney batı tarafında kurulmuş olup, köylerinin 6 sına motorlu vasıta işler vaziyettedir. Ovanın kuzey kenarında yer alan köyler Yalvaç şosesinden istifade ederler ki bu şose yeni inşa edilmiş olup her mevsim seyri sefere açıktır. Güneydeki köyler ise müstakbel Senirkent, Barla, Eğridir yolu güzergâhında bulunurlar. Bu yolun Eğridir cihetindeki bir kısmı yapılmış, göl kenarındaki ikinci mühim kısım da ele alınmış bulunmaktadır. Bu iki yolun yapım ve onarımı ikmal edilerek Yalvaç ve Eğridir pazarlarıyla devamlı irtibat temin edildiğinde Senirkent ve Uluborlu kazalarında ticari hayatın daha da canlanacağı muhakkaktır.

Senirkent'in çok mühim ve hayati bir davası da, kuzeydeki Dinar kazasına

bağlı Çöl ovası köyler topluluğunun iyi bir yol ile Senirkent ovasına iktisaden bağlanması mevzuudur. Öteden beri bu köylerin Senirkent ile çok sıkı ticari münasebetleri vardır. Senirkent bu köylerin zirai mahsullerine muhtaç bulunduğu gibi, karşı taraf kaza merkezi olan Dinar'ın uzaklığı dolayısıyla ihtiyaçlarını Senirkent'ten temin edegelmekte olan bu köyler için de açılacak yolun önemi vardır. 90 bin liralık ilk tahsisatı gelmiş olan yolun etütleri yapılmaktadır.

Senirkent ve B. Kabaca kasabalarını su davası henüz kökünden halledilmemiştir. Fakat İller Bankasınca gerekli çalışmalar belediyeler namına yapılmaktadır. Senirkent kasabasının hali hazır ve imar plânları yapılmıştır. Büyükbabaca kasabasının bu harita ve plânları yapılmaktadır. Mevcut 6 köyün içme suları getirtilmiş olup, köyler temiz içme suyuna kavuşmuşlardır.

Kazada 50 abonelik telefon santrali vardır. Şehirlerarası konuşmaya açıktır.

ZİRAİ DURUM:

Kazamız çevresinde sadece Güreme ve Karıp dağlarında tahrip edilmiş mahdut bir ormanlık saha mevcut ise de işletmeye ve ihtiyaca kâfi değildir.

Kaza dâhilinde ziraata elverişli 150 bin dekar arazi mevcut olup, hepsi işletilmektedir. Bunun 2068 hektarı bağ, 62 hektar meyve bahçesi, 77 hektarım gül bahçesi teşkil etmektedir. Müstakil sebze bahçeleri yoktur. Sebzecilik meyve bahçeleri arasında yapılmaktadır. Bunlar dışında • tahminen 6200 hektar koyun merası olarak kullanılan saha vardır.

Son bir ekim yılı içerisinde 2650 hektar buğday, 1750 hektar arpa, 50 hektar çavdar, 470 hektar karışık, 75 hektar mısır, 130 hektar nohut, 100 hektar mercimek, 280 hektar fiğ, 450 hektar burçak, 0,5 hektar ay çiçeği bir o kadar susam, 615 hektar haşhaş, 4,5 hektar yonca 70 hektar domates, 15 hektar patlıcan, 10 hektar ıspanak ve ayrıca 100 hektar kadar muhtelif sebze ekimi yapılmış olup; 5300 ton buğday, 3500 ton arpa, 75 ton çavdar, 705 ton mahlût, 52 ton mısır, 91 ton nohut, 60 ton mercimek, 420 ton fiğ, 375 ton burçak, 0,4 ton ay çiçeği 0,3 ton susam, 6 ton afyon sakızı, 492 ton haşhaş tohumu, 140 ton domates, 22 ton patlıcan, 12 ton ıspanak, 20 ton pırasa, 25 ton lahana ve 16 ton taze fasulye istihsal edildiği tahmin edilmiştir.

Bölgede kullanılan Ziraat aletleri: 1586 adet Ol iver Pulluk, 2317 adet kara

saban, 450 adet araba, 1265 adet kağın, 7 adet traktör, 4 adet Römork, 12 adet hayvan mibzeri, 8 adet traktör pulluğu, 500 adet tek kollu pulluk, 24 adet orak makinası, 1 harman, 2 adet tınaz makinası, 1725 döven mevcut olduğu tahmin edilmektedir.

Yukarda müfredatı gösterilen zirai faaliyet iki dağ silsilesi arasındaki geniş vadide yapılmaktadır. Senirkent kazası mutedil iklim hususiyeti arz etmektedir. Yazları fazla sıcak olmayıp azami sükûnet 38 santigrat dereceyi geçmez. İlk ve son baharlar mutedil geçer. Kışın ekseri senelerde 15 dereceden aşağı düşmez. Yıllık yağış ortalama olarak 450 - 500 mm. dir. Bu yağışın % 25 i son bahar. % 30 u kış ve % 40 ı ilkbahar aylarına tesadüf eder. Yazın yağış az olur.

Uluborlu kazasından devam edegelen ve kasaba merkezinin önünden geçen Papa çayı isimli bir dere vardır ki dere kışın yağan yağmur ve karlar neticesinde taşarak ekili arazileri harap etmektedir. Bu sudan başka Yassı viran köyü içerisinde çıkan ve kaybolan Değirmendere ve Ayazmana akarsuları mevcut olup, bunlardan ancak bu köy cüz'i miktarda istifade etmektedir. Bunlardan başka Deli pınar akarsuyu ocak ve Şubat aylarında coşar, ancak temmuz ayı sonuna kadar kendisinden istifade edilir ve sonra kurur. Kazada başka akarsu yoktur. Yer altı suları bakımından da pek zengin değildir. Yer altı sularının asgari derinliği göle yakın olan yerlerde 5, uzak olan yerlerde 40 metreye kadar çıkar.

Göl kenarındaki oldukça geniş arazinin motopomp ile gölden çıkarılacak sudan bil istifade sulanması ve böylece fenni ziraat yapılması tasavvurları mevcuttur. Bu sene Gençali köyü arazisinde nispeten deneme mahiyetinde olmak üzere bir teşebbüs yapılacaktır. Bu iş için 43.000 lira ödenek gelmiş lüzumlu malzeme temin edilmiş bulunmaktadır.

Hayvan serveti: Kazamız merkez ve köylerinde mevcut hayvanların miktarı şöylece sıralanabilir:

Koyun	K. Keçi	T. Keçi	İnek	Öküz	Dana	At	Katır	Merkep	Deve
31486	9509	287	2653	950	1735	993	95	3200	72

Kaza çevresinde bu hayvanların barındığı 500 dönüm tabii çayır ve 50200 dönüm de tabii mera bulunduğu tahmin edilmektedir. Sun'î çayır yoktur. Kaza veterinerliğince son bir sene içerisinde 18054 koyun ve 5706 keçiye şarbon, 4400 koyuna da çiçek aşısı tatbik edilmiştir. Çiçek koyunlar için tehlikeli bir mevzu olmak durumunu muhafaza etmektedir. Her

köyde bir uyuz banyoluyu tesis edilmiştir. Ayrıca merkezde bir seyyar uyuz banyoluyu vardır. Her sene damızlık bir at ile bir merkep aygır kazaya sıfat için gönderilmektedir. Kazada tabakhane yoktur. Kürkçülük ile uğraşılmaz. Bir sene içerisinde belediye mezbahasında kesilen hayvanların miktarı aşağıya çıkarılmıştır.

Koyun	Keçi	T. Keçi	kuzu	oğlak	öküz	inek	dana	Deve
654 2438	44	14	168 27	69 36	4			

Kazada hususi teşebbüse ait fennî bir tavuk hane mevcuttur.

MAARİF İŞLERİ:

Senirkent ovası nüfusuna nazaran küçük ve nispeten kıraç bir karakterde olduğu için ahalisinin mühim bir kısmı başka vilâyetlere gidip yerleşmekte veya geçimini topraktan gayri bir membadan temin zorunda kalmaktadır. Bu mecburiyet halkı çocuklarını okumaya teşvik etmeye sevk etmektedir.

7848 kişilik merkez nüfusun 1500 ü mütevaciz kısmı Senirkent merkezinde, mühim bir miktarda dışardaki meslek ve/ sanat okullarında veya lise ve yüksekokullarda bulunmaktadır. Bu nispet okumaya karşı olan hevesi ifade eder.

İlkokul Yaptırma Derneği ve halkın yardımı ile 130.000 liraya yaptırılan yeni bir okul 1956 da tedrisata açılmışsa da tek binada iken mecburen tatbik edilen çift tedrisat usulüne nihayet verilememiş olduğundan üçüncü bir ilkokulunda inşasına başlanmıştır. Merkez ilkokullarda (1200) talebe, (23) öğretmen; köy ilkokullarında ise talebe, öğretmen mevcut olup, bir köyde okul binası yoktur.

1931 yılında kurulan Senirkent Yükseliş Birliğinin kurduğu Afyon Talebe Yurdu 20 yıl devam etmiş ve çalışmalarıyla Senirkent Ortaokulu 1949 da özel olarak açılmış, 1950 de resmîleşmiştir. Halen (300) talebesi mevcuttur.

Tamamen Dokumacılar Kooperatifi ve halk yardımı ile inşa edilen okul binasına ilâveten Senirkent Yükseliş birliği eliyle inşası tamamlanmakta olan Köylü Pansiyon binası mühim bir ihtiyaca cevap verecektir. Ortaokulda bugün 60 köylü talebe barındırılmaktadır.

Sabit demircilik ve Marangozluk kursları da talebe ile seneden beri kazada faaliyet göstermekte ve alâka görmektedir. Bu kurslar ve talebeler belediyeye ait bir binada barınmaktadır.

Kazada 1952 yılında açılan Kız Orta Sanat Okulu ve Akşam Kız sanat okulu Dokumacılar kooperatifinin inşa ettiği binada tedrisat yapmakta olup talebesi mevcuttur.

Müze ve Kütüphane Derneğinin çalışmalarıyla Maarif Vekâletince 1956 yılında kazada bir Genel kitaplık açılmıştır.

Eski eserleri koruma ve Yaptırma Derneği de abidelerin muhafazasında faydalı rol oynamaktadır.

SAĞLIK İŞLERİ:

1954 de kazada 10 yataklı bir Sağlık merkezi tesis edilmiş, halkın yardımı ile bodrum katı inşa edilen bir hasta hane binası Devletçe modern bir Göğüs Hastalıkları Pavyonu halinde tamamlattırılarak 1955 yılında 90 yataklı bir hasta hane olarak halkın hizmetine açılmış, mühim bir ihtiyaca cevap vermiştir.

Halen tek mütehasşıs hekimle idare edilen hastanede kalorifer tesisatı, röntgen cihazları, doğum kısmı ve cerrahi kısım bütün levazımatıyla mevcuttur. Hasta hanenin bir hariciye mütehasşısı ile yeteri kadar asistan doktora şiddetli ihtiyacı vardır. Modern tesisleri ve itinalı iyi bir bakım sayesinde civarın en çok rağbet gören bir hastanesi haline gelen bu sağlık yuvasına olan rağbetin gün geçtikçe arttığı müşahede edilmekte olduğundan eleman ihtiyacının acilen karşılanacağı ümit edilmektedir.

Kaza sağlık teşkilâtını bünyesinde barındıran bu müesseseye yeni ilâveler yapılması, solaryum ve rehabilitasyon kısımları inşası için teşebbüsler vardır. Sağlık merkezinin bir ambulansı mevcuttur.

SOSYAL YARDIM VE İÇTİMAİ FAALİYETLER:

Kaza halkı arasında gerek mahalli gerek milli meselelerde kuvvetli bir dayanışma ve yardımlaşma, ruhu müşahede edilir. Görülen ümran eserlerinin hemen hepsine halk bilfiil başlamış bilâhare bu faaliyetlere devletçe el konularak ikmali sağlanmışştır.

Senirkent’i gençlerin okumalarını kolaylaştırmak için 25 sene evvel kurulan Yükseliş Birliği her türlü yardımlaşma ve kültür faaliyetlerinin nüvesi olmuş (bilâhare sayıları 20 ye yaklaşan muhtelif dernekler kurulmuş ve kendi mevzularında faaliyet göstermişlerdir. Halen Senirkent’te 18 demek mevcuttur.

Bunlardan Kızılay, Yükseliş Birliği, İlkokul Yaptırma Demeği Müze, Kültür hane Derneği, Hayırlar Yaptırma ve! Yaşatma Cemiyeti, Cezaevi ve PTT. Yaptırma Derneği müspet çalışmalarıyla teşebbüsü elde tutmaktadırlar.

Kızılay son bir yıl zarfında 10 bin liraya yakın hasılat elde etmiş, bir aş ocağı açarak köylü pansiyonundaki talebelerin yemek ihtiyacını karşılamıştır. 100 talebe de giydirilmiştir. Kızılay'a devredilen 50 dönümlük bir meyve bahçesi mevcuttur. Yükseliş Birliği 36 bin lira keşif bedelli köylü pansiyonu ikinci ve üçüncü kısım inşaatlarını ikmal etmek durumundadır. İlkokul Yaptırma Derneğinin 30 bin liralık bir yardım sağlayarak başladığı okul binası vilâyetçe tamamlanmıştır. Bu yıl da aynı tip bir okulun daha temel inşaatı bu dernek tarafından bitirilmiştir.

SOSYAL DURUM: Köylülerin hemen hepsi maişetini topraktan temin ederler veya hayvancılık yaparlar. El sanatları kasaba merkezinde yaygın ise de çiftçilikle de alâkalarını kesmiş sayılmazlar. Halı tezgâhları köylere de yayılmakta ve köylünün yaşama tarzı ve hayat standardı bununla ilgili olarak yükselmektedir.

Yukarda arz edildiği gibi halkın mühim bir kısmı başka yerlere gitmiş yerleşmiş veya iş tutmuştur. Bunların Senirkent'le alâkaları devamlı surette mevcuttur. Kasaba halkının okuryazar nispeti çok ve ileri fikirlidirler. Dokumacılık ve halıcılıkla eskiden beri meşgul olmaları yüzünden ham madde temini ve mamul malların sürümünü sağlamak, Senir- kentlileri piyasa merkezleriyle devamlı temasa mecbur ettiğinden halk görgü ve bilgisini artırmıştır. Senirkent'te şimdiye kadar müteaddit gazeteler intişar etmiştir. Halen bir gazete muntazaman çıkmaktadır. Cemiyet hayatına ve cemiyetçiliğe hiç de yabancı değillerdir. Kurulan Dernekler bu ruhun tezahürüdür. Ticarete rağbet çoktur. Demircilik, kunduracılık, marangozluk ve terzilikle iştigal edenler kabarık bir sayıya balığ olur. Esnaf teşkilatlanmıştır. Ayrı ayrı dernekleri vardır.

Erkeklerin giyim tarzı medeni bir şehir kıyafetine uygundur. Kadınlar umumiyetle şalvar üzerine önlük takarlar veya etek giyerler. Başlarına üçgen şeklinde atkı örterler. Köylü kadınları, daha sade ve serbest giyinirler.

Merkez ve Uluğ Bey köyünde şarap istihlâki civar kasabalara nispetle fazladır. Düşünlerde içki içilip esasen çok sık düşün yapılmaktadır. Asayişe müessir fiiller nispeten azdır. Daha ziyade sarhoşluk kız kaçırma yaralama hadiseleri olur. Kız kaçırma umumiyetle evlenme ile neticelenmektedir.

Kahvehaneler çoğalma istidadındadır. Kasaba çarşısındaki ve mahallelerindeki kahvelerden başka köylerdeki kahve adedi fazla sayılır. Köy odaları her köyde vardır.

Sosyal yardım bahsinde zikredilen yardım ve yaptırma derneklerinden maada Memurlar Kulübü, Öğretmenler demeği, Müze ve Kütüphane derneği, Türk ocağı şubesi, Gençler birliği ve C.H.P. mevcuttur.

İKTİSADİ, SİNAİ DURUM.

Ziraata elverişli arazi umumiyetle köylerde mevcut olduğundan kasaba halkının arazisi nüfus başına daha az düşer. Bu toprağın da teknik usullerle işletilememesi yüzünden esasen kıraç olan araziden verim az alınmaktadır. Geçimin temini bu sebeple muhite elverişli olan halıcılık ve kısmen dokumacılıkla mümkün olmaktadır. Bu iki mevzu senir kentte başlıca küçük sanatları teşkil etmektedir.

Senirkent'te dokumacılığın eskiden beri çok rağbette olduğu anlaşılmaktadır. Harbi umumiden evvel her evde bir tezgâh bulunduğu söylenmektedir. Harp ile dokumacılık sönmüş yerine halıcılık geçerek inkişaf etmiştir. Halı mevzuunda 1926 da birde Şirket tesis edilmiş bu ilerleme 1929, 1930 Dünya buhranı ile durmuştur. Bilâhare tekrar dokumacılık revaç bulmuş ve inkişafını kurulan DOKUMACILAR BİRLİĞİ eliyle sağlamıştır. 1940 da bu birlik SENİRKENT DOKUMACILAR KÜÇÜK SANAT KOOPERATİFİ haline getirilmiştir. 1946 - 1948 yıllarında dokumacılık tekrar buhran geçirerek yerini yeniden halıcılığa terk etmiştir.

Adı geçen kooperatif Senirkent'in iktisadi, içtimai, kültürel kalkınmasında büyük rol oynamış ve halende ehemmiyetini muhafaza edegelmiş tir. Senirkent'te mevcut Orta Okul, Hastanede hizmet gören mütehassıs Hekim, Ecza hane, (Okul büro ve salon olarak kullanılmakta olan) Kooperatif binası, Yün iplik Fabrikası, Boyahane ve yıkama hanesi bu kooperatif eliyle yapılmış veya inşalarında ve temin edilmelerinde bu kooperatif başlıca amil olmuştur. Bu gün Kooperatifin 1.5 Milyon liraya yakın kıymeti olan gayrimenkul ahvali ve tesisatı sanayiye si mevcuttur. 1956 yılında SENİRKENT DOKUMACILIK VE HALICILIK T.A.Ş. bir milyon lira sermaye ile kurulmuş böylece dokuma ve halı mevzuu bir elde birleşme yoluna girmiştir.

Bu şirkete Kooperatif 3/4 hisse ile iştirak etmiştir. 300 işlik yün iplik Fabrikası ve boyahanesi günde 40 işçi çalıştırmakta ve senede 200 ton hah ipi işlemektedir.

Senirkent halıcılarının iplik ihtiyacını karşılamak üzere hususi şahıslara ait ayrıca bir Fabrika ve bir Boyahane daha mevcuttur. Halen kasaba merkezinde ve mülhakatında 1000 kûsur hah tezgâhı mevcut olup, senede takriben 40.000 metre hah dokunmaktadır. Dokuma tezgâhları bu gün pek azalmıştır.

Kaza merkezinde ticaretin esasını da halı ve halı malzemesi teşkil etmektedir. İmal edilen halılar bu gün için Isparta'da yıkatılmakta ve piyasaya sürülmektedir. Yeni kurulan Anonim Şirketi ve inşa edilmekte olan halı yıkama hanesinin Senirkent mallarını, Isparta'ya uğramadan ihtiyaç bölgelerine kasaba merkezinden şevkini mümkün kılacağı, böylece bu el sanatının işçilerine daha fazla para getireceği tahmin edilmektedir. Halen nüfusunun yarısının maiyeti üzerinde rol oynayan halıcılığın istikrarlı bir sanat haline getirilmesi ve hatta muhtemel bir kriz vukuunda, geçimini sırf halı tezgâhlarına bağlamış olan kimseleri zor durumda bırakmamak için dokumacılığında terk edilmemesini temin ve bu el sanatını motorize hale getirme babında lüzumlu tedbirlerin alınması ve Islahatın yapılması keza bu Şirketten beklenilmektedir.

Sanayi tesis olarak İplik Fabrikaları, Boyahanelere ilâveten elektrik ve motorla çalışan un değirmenleri ve hizalan ilâve etmek lâzımdır. Tuğla imal eden ocaklar yanında kaza merkezinde iki briket imalâthanesi mevcuttur. Sirke, Şarap, ve gülyağı imalâthaneleri de vardır.

Senirkent'ten dışarıya halı ve dokuma ile birlikte, Afyon, Kuru Üzüm, Şarap, Pekmez, Sirke, Gülyağı, gül yaprağı, Badem satışı yapılmaktadır.

Horan gölü kenarında Mâliyece imtiyaz verilen köylüler tarafından toplanan kamıştan hasır vs. yapılmakta ve piyasaya sürülmektedir. Kamış çatı inşaatı için de satın alınmaktadır.

Mâliyece Balık avlama imtiyazı muayyen zaman için balık avcılarına ihale ile verilmektedir. Balıkçılar, Eğirdir'de olduğu gibi teşkilatlanmış değildir. Horan gölünden iptidai ve mahalli usullerle balık çıkarılmaktadır. Modern usuller tatbik edilirse çok verimli bir balıkçılık mümkün görülmektedir.

Ticaret odası Ajanlığı da Ticaret hayatında faydalı olmaktadır.

Kredi Müessesesi olarak T.C. Ziraat Bankasının yanında iki Tarım Kredi Kooperatifi, bir Esnaf Kefalet Kooperatifi vardır. Kredi hacimleri şöyledir: Ziraat Bankasının iki kooperatifle beraber zirai kredisi bir milyonu bulmakta, 125 - 150 bin lira arasında da ticari kredi muamelesi yapılmaktadır. Esnaf kefalet Kefalet Kooperatifinin 35*0 ortağı, 75 bin lira, sermayesi mevcut olup 400 bin liralık plasmanının 350 bin lirasını kullanmaktadır.

KANUNLAR

Temsilciler Meclisi Seçimi Kanunu

Kanun No: 158

Kabul tarihi: 13/12/1960

[Resmi Gazete ile neşir ve ilânı: 16 Aralık 1960 — Sayı: 10682]

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel esaslar

1. Temsilciler Meclisi: seçimi:

Madde 1 — 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkındaki 12 Haziran 1960 gün ve 1 sayılı Geçici Kanununa ek «Kurucu Meclis teşkili hakkındaki Kanun» a müsteniden Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi ile birlikte Kurucu Meclisi teşkil edecek olan «Temsilciler Meclisi» üyelerinin seçiminde bu kanun hükümleri uygulanır.

2. Temsilciler Meclisinin Kuruluşu:

Madde 2 — Temsilciler Meclisi illerin ve aşağıda yazılı teşekküllerin temsilcilerinden kurulur:

Üyeliklerin dağılışı şöyledir:

a) Devlet Başkanı ve Millî Birlik Komitesi tarafından seçilecek temsilciler:

1. Devlet Başkanı,	10
2. Millî Birlik Komitesi,	18

b) Bakanlar Kurulu üyeleri,

c) İller temsilcileri,	75
------------------------	----

d) Siyasi partiler temsilcileri:

1. Cumhuriyet Halk Partisi,	49
2. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi.	25

e)	Diğer teşekküller ve kurumlar temsilcileri:	10
1.	Barolar temsilcileri	6
2.	Basın temsilcileri,	12
3.	Eski Muharıpler Birliği temsilcileri	2
4.	Esnaf teşekkülleri temsilcileri,	6
5.	Gençlik temsilcisi,	1
6.	İşçi sendikaları temsilcileri,	6
7.	Odalar temsilcileri,	1
8.	Öğretmen teşekkülleri temsilcileri	6
9.	Tarım teşekkülleri temsilcileri,	6
10.	Üniversite temsilcileri,	12
11.	Yargı organları temsilcileri.	• 12

3. Devlet Başkanı ve Millî Birlik Komitesi temsilcileri:

Madde 3 — Bilim, sanat, eğitim, askerlik, diplomasi, siyaset, iktisat ve ticaret gibi alanlarda başarı göstermiş kimseler arasından:

- a) Devlet Başkanı 10 temsilciyi,
- b) Millî Birlik Komitesi 18 temsilciyi, Temsilciler Meclisi üyeliğine seçerler.

4. Bakanlar:

Madde 4 — Millî Birlik Komitesi üyesi olan bakanlar hariç Bakanlar Kurulunun diğer üyeleri Temsilciler Meclisinin de üyesidirler.

5. İller temsilcileri:

Madde 5 — İller temsilcileri; her 500 000 nüfusa bir temsilci hesabıyla;

Nüfusu 750 000 e kadar olan illerden bir, 750 001 den 1 250 000 e kadar olan illerden iki, 1 250 001 den 1 750 00 e kadar olan illerden üç, 1 750 001 den fazla nüfusu olan illerden dört, il temsilcisi seçilir.

Bu kanunun yayımı tarihinden itibaren on gün içinde, her ilçe merkezinde (İllerin merkez ilçeleri dâhil) o ilçelerdeki en yüksek dereceli hâkimin çağrısı üzerine ve onun başkanlığında «ilçe delege seçme kurullarım toplanır.

Çağrı, toplantıdan en az iki gün evvel toplantı yer ve saati belirtilmek suretiyle yapılır.

Adli teşkilât bulunmayan ilçelerdeki ilçe delege seçme kurulu başkanlığı, o yerin bağlı bulunduğu ağır ceza mahkemesinin yargı çevresi içinde olan yüksek dereceli hâkimlerden birinin Adalet Bakanlığınca görevlendirilmesi suretiyle ifa olunur.

İlçe delege seçme ve il temsilci seçme kurulları başkanlığını yapacak en yüksek dereceli hâkimin her hangi bir sebeple gayubeti halinde, o yerdeki diğer kıdemli bir hâkime, mevcut değilse, bağlı olduğu ağır ceza mahkemesinin yargı çevresindeki kıdemli hâkimlerden birine bu görevi yapmak üzere, Adalet Bakanlığınca yetki verilir.

İlçe delege seçme kurulları:

a) O ilçeye bağlı her köyde köy dernekleri tarafından seçilecek birer üye,

b) İlçe ve bucak merkezindeki;

1. Mahalleler muhtarları,

2. İlkokul başöğretmenleri, (Varsa orta dereceli okullar müdürleri),

3. Bulunan yerlerde meslek teşekkülleri (Baro, ticaret odası, ziraat odası, sanayi odası, ticaret ve sanayi odası, borsa, tabip odası, veteriner hekim odası, mühendis - mimar odası, işçi sendikaları ve esnaf demek, birlik ve federasyonları - şoförler demek ve federasyonları dâhil - öğretmen teşekkülleri, gazeteci cemiyetleri ve sendikaları, esnaf kefalet kooperatifleri, eczacı demek veya birlikleri)

Yönetim kurullarının veya bu kurulların yerine kaim olan kurulların başkanları,

4. Siyasi partiler yönetim kurullarından teşekkül eder.

Bu kurullar il merkezinde toplanacak il temsilci seçme kurullarına iştirak etmek üzere:

Nüfusu 30 000 e kadar olan ilçelerden her 2 000 nüfus için bir, nüfusu 30 001 den 50 000 e kadar olan ilçelerden her 4 000 nüfus için ayrıca bir,.

50 001 den 80 000 e kadar olan ilçelerden her 6 000 nüfus için ayrıca bir, nüfusu 80 001 den fazla olan ilçelerden her 20 000 nüfus için ayrıca bir ilçe delegesi seçerler.

Kaymakamlar veya vekilleri yukardaki hükümlere göre köy ve mahalle muhtarlıklarına ve ilgili teşekküllere lüzumlu tebligatı yapar. İlçe delege seçme kurullarının vaktinde toplanmasını ve ilçe delegelerinin usulüne uygun olarak seçilmesi imkânlarını sağlar ve kurulun başkanlığını yapacak olan hâkime gerekli bilgileri verirler.

İlçe delege seçme kuruluna katılacak olanlara kurulun toplanacağı günden bir gün evvel kaymakamlıklarca gerekli üyelik belgeleri verilir.

İlçe delege seçme kurullarının toplanmasını ve seçimlerin yapılmasını müteakip delegeliğe seçilenlerin adlarını, soyadlarını, hüviyetlerini ve aldıkları oy sayısını gösterir tutanak, kurul başkanı olan hâkim ve seçime geçmeden önce kurul üyeleri arasından gizli oyla seçilecek dört kişilik tasnif heyeti tarafından imzalanarak oy pusulalarıyla birlikte saklanır. Bu tutanağın bir sureti, il temsilci seçme kurulu başkanlığına tevdi olunur. Delegeliğe seçilmiş olanlara da ayrıca birer belge verilir.

İlçe delegelerinin bu suretle seçimini müteakip ilin en kıdemli hâkiminin çağırışı üzerine ilçelerden seçilmiş delegelerden müteşekkil «İl Temsilci Seçme Kurulları» toplanır.

İl temsilci seçme kurulları, ilçe delege seçme kurullarındaki usule göre bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç on beş gün içinde o ili temsil edecek temsilci veya temsilcileri seçerler.

6. Siyasi Partiler Temsilcileri:

Madde 6 — Partilerden gelecek temsilciler, bu partilerin genel kongrelerince seçilen en yetkili merkez organı ile her ilden seçilecek birer parti il delegesinin ve varsa partinin genel merkez kadın ve gençlik kolları başkanlarının bir araya gelmeleriyle teşekkül eden temsilci seçme kurulu tarafından bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç on beş gün içinde seçilir.

Parti il delegesi; o partinin il idare kurulu ile ilçe idare kurullarınca seçilecek ikişer kişi ve varsa il merkezindeki parti danışma kurulu ile gençlik ve kadın kolları başkanlarının iştiraki ile teşekkül edecek delege seçme kurulları tarafından seçilir.

7. Barolar Temsilcileri:

Madde 7 — Barolardan gelecek temsilciler aşağıdaki usule göre seçilir:

a) Bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç yedi gün içinde, bütün-baro genel kurulları baro başkanlıklarının çağırışı ile toplanarak temsilci seçme kuruluna gönderecekleri delegeleri seçerler.

Kayıtlı üye sayısı 50 ye kadar olanlardan bir, 51 den 100 e kadar olanlardan iki, 101 den 300 e kadar olan barolardan her 100 için ayrıca bir, 301 den 900 e kadar olan barolardan her 300 için ayrıca bir ve 901 den daha fazla üyesi olan barolardan 901 den sonraki her 500 üye için bir delege seçilir.

50 den fazla kesir 100 sayılır.

b) Kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç 15 gün içinde Adalet Bakanlığının çağırışı üzerine temsilci seçme kurulu Kayseri’de toplanarak Temsilciler Meclisine katılacak altı temsilci seçer.

8. Basın Temsilcileri:

Madde 8 — Basından gelecek temsilciler:

a) Bu kanunun yayımı tarihinde Ankara, İstanbul ve İzmir dışında yayınlanan ve 1960 Ekiminde ortalama tirajı 1 000 den fazla olan siyaset ve fikir gazete ve dergileri tarafından gönderilecek 1 er, 2 000 den fazla olanlardan gönderilecek 2 şer, 5 000 den fazla olanlardan gönderilecek 3 er, 10 000 den fazla olanlardan gönderilecek 4 er, 15 000 den fazla olanlardan gönderilecek 5 er ve 20 000 den fazla olanlardan gönderilecek 6 şar delege seçilerek her delegeye, birer belge verilir.

Temsilci Seçme Kuruluna katılacak olan bu delegeler, belgeleriyle birlikte temsilci seçme kurulunun toplantı gününden en geç 24 saat önce Basın ve Yayın Genel Müdürlüğüne başvurarak temsilci seçme kuruluna katılma belgelerini alırlar.

Temsilci seçme kurulu, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğünün çağırışı ile bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç 15 gün içinde Ankara’da toplanıp 3 temsilci seçerler.

b) Ankara Basın Teşekkülleri Yönetim Kurulları bir arada delege seçme kurulu halinde toplanarak 3, İstanbul Basın Teşekkülleri Yönetim Kurulları 4 ve İzmir Basın Teşekkülleri Yönetim Kurulları 2 temsilci seçerler.

9. Eski Muharipler Birliği Temsilcileri:

Madde 9 — Eski Muharipler Birliğinden gelecek temsilciler:

Bu kanunun neşrinden itibaren,

a,) 10 gün içinde Eski Muharipler İl Cemiyetleri, Harp Malulleri ve Ordu Malulleri Şubeleri toplanarak «Temsilci Seçme Kuruluna katılmak üzere birer delege seçerler.

b) Seçilen delegeler 5 gün içinde Ankara’da toplanarak aralarından iki temsilci seçerler.

10. Esnaf Temsilcileri:

Madde 10 — Esnaf teşekküllerinden gelecek temsilcileri seçmek üzere bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç on beş gün içinde Ticaret Bakanlığının çağrısı ile Eskişehir’de bir Temsilci Seçme Kurulu toplanır, bu kurula:

a) Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Teşkilâtı Konfederasyonu Yönetim Kurulu ve

b) Türkiye’deki bütün esnaf federasyonlarının (Şoförler ve Otomobileiler Federasyonu dâhil) Yönetim Kurullarınca seçilecek ikişer delege,

c) Türkiye’deki bütün esnaf birliklerinin yönetim kurullarınca seçilecek birer delege,

d) İl merkezlerindeki Esnaf Kefalet Kooperatifleri Yönetim Kurullarınca seçilecek birer delege,

e) Esnaf Kefalet Kooperatifleri Birlik Kooperatifi Yönetim Kurulunca seçilecek üç delege,

f) Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulunca seçilecek üç delege,

Katılır.

Bu suretle kurulan Temsilci Seçme Kurulu, bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç on beş gün içinde altı temsilci seçer.

11. Gençlik Temsilcisi:

Madde 11 — Gençlik temsilcisi olarak Hüseyin Onur (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi talebesi) Temsilciler Meclisi üyeliğine seçilmiştir.

12. İşçi Temsilcileri:

Madde 12 — İşçi Sendikalarından gelecek temsilciler:

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yönetim Kurulu ve icra heyeti ile bu kanunun yayımı tarihinde mevcut bütün İşçi Federasyonları ve İşçi Birlikleri Yönetim Kurulları ve icra heyetlerinin bir araya gelmesi suretiyle teşekkül eden Temsilci Seçme Kurulu tarafından seçilecek 6 temsilciden ibarettir.

Bu kurul konfederasyon başkanlığı tarafından yapılacak çağrı, üzerine bu kanunun yayımı tarihinden sonra en geç on beş gün içinde İstanbul'da toplanarak temsilcileri seçer.

13. Odalar Temsilcileri:

Madde 13 — Odalardan gelecek temsilciler; Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsalar Birliği Genel Kurulu tarafından seçilecek 4,

Türk Tabipler Birliği Büyük Kongresi tarafından seçilecek 2,

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinin Genel Kurulu tarafından seçilecek 2,

Veteriner Hekimleri Büyük Kongresi tarafından seçilecek 1,

Türk Eczacılar Birliği Genel Kurulu tarafından seçilecek 1, temsilciden ibarettir.

Bu kurullar kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç on beş gün içinde yetkili organları tarafından toplantıya çağrılarak temsilci seçimlerini yaparlar.

14. Öğretmen Teşekkülleri

Temsilcileri:

Maddel4 — Öğretmen teşekküllerinden gelecek temsilciler aşağıdaki usule göre seçilir:

a) Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu Yönetim Kurulu ile bu Federasyona bağlı birlik ve derneklerin yönetim kurullarınca seçilecek birer delegeden kurulan «Temsilci Seçme Kurulu» Federasyon Başkanlığının çağrısı ile Ankara'da toplanarak, biri ilköğretim, biri or-

ta ğretim, biri meslekî ve teknik ğretim, biri niversiteler dışındaki yüksek ğretim kurulları mensupları arasından olmak üzere dört temsilci seçer.

b) Türkiye Köy ğretmenleri Federasyonu Yönetim Kurulu ile bu federasyona bağlı birlik ve derneklerin yönetim kurullarınca seçilecek birer delegeden kurulan temsilci seçme kurulu, federasyon başkanlığının çağrısı ile İzmir’de toplanarak bir temsilci seçer,

c) Türkiye Muallimler Birliği Yönetim Kurulu ile bu birliğe bağlı derneklerin yönetim kurullarınca seçilecek birer delegeden kurulan «Temsilci Seçme Kurulu» Birlik Başkanlığının ağrısı ile İstanbul’da toplanarak bir temsilci seçer.

Temsilci Seçme Kurulları bu kanunun yayımından başlayarak en geç on beş gün içinde toplanıp seçimleri yaparlar.

15. Tarım Temsilcileri;

Madde 15 — Ziraatılardan gelecek temsilcilerin seçilmesi için her il merkezinden:

- a) O ilin Ziraat Odası Yönetim Kurulundan ve
- b) O ile bağlı ilçelerin Ziraat Odaları Yönetim Kurullarınca seçilecek 2 şer delegeden,
- c) İl evresi içindeki Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Pancar Ekicileri istihsal Kooperatifleri Yönetim Kurullarınca seçilecek 1 er delegeden,

Kurulan bir «Delege Seçme Kurulu» bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç yedi gün içinde toplanır.

Bu delege seçme kurullar nüfusu 500 000 e kadar olan illerden 1, nüfusu 500 000 den fazla olanlardan 2 delege seçerler. Tarım Bakanlığının ağrısı üzerine bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç on beş gün içinde Konya’da toplanacak olan Temsilci Seçme Kuruluna gönderirler.

Temsilci Seçme Kurulu, Temsilciler Meclisine katılacak 6 temsilci seçer.

16. Üniversite Temsilcileri:

Madde 16 — niversiteden gelecek temsilciler:

- a) Ankara ve İstanbul niversiteleri, İstanbul Teknik Üniversitesi,

Ege ve Atatürk Üniversiteleri ve Orta - Doğu Teknik Üniversitesi 12 temsilci seçerler.

b) (a) fıkrasında adları yazılı üniversitelerin gönderecekleri temsilci miktarı ile temsilci seçme usulü Atatürk Üniversitesi ile Orta - Doğu Teknik Üniversitesinden 4 er delegenin de katılacağı üniversitelerarası kurul tarafından tespit edilir.

c) Seçimler, bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç on beş gün içinde yapılır.

17. Yargı Organları Temsilcileri:

Madde 17 — Yargı organlarından gelecek temsilciler:

Yargıtay Genel Kurulu tarafından seçilecek 4,

Danıştay Genel Kurulu tarafından seçilecek 4,

Askerî Yargıtay Genel Kurulu tarafından seçilecek 1,

Sayıştay Genel Kurulu tarafından seçilecek 2,

Yüksek Murakabe Heyetinden seçilecek 1,

Temsilciden ibarettir.

Seçimler, bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç on beş gün içinde yapılır.

II - Seçimlerle ilgili hükümler:

1. Seçilme Yeterliği:

Madde 18 — Temsilciler Meclisi üyeliğine, kısıtlı veya kamu hizmetlerinden yasaklı olmayan, ağır hapis cezası veya sahtecilik, dolandırıcılık, hileli iflâs, hırsızlık, emniyeti suiistimal, zimmet, irtikâp, rüşvet ve ihtilas suçlarından hüküm giymemiş, temsilci seçilme tarihinde 25 yaşını bitirmiş ve en az lise veya benzeri öğretim kurullarından diplomalı olan Türk vatandaşları seçilebilirler.

Tarım, işçi ve esnaf kurullarınca seçilen temsilcilerin en az ilkokul mezunu olmaları şarttır.

Adayların, ifa ettikleri görev dolayısıyla seçimden belli bir müddet önce bu görevden istifa etmelerini gerektiren veya Yasama Meclisi üye-

liginin bu kamu hizmeti ile birleşmeyeceğine veya bağdaşamayacağına dair olan her türlü hükümler, bu kanunun uygulanmasında nazara alınmaz.

Faaliyetleri, yayınları ve davranışları ile 27 Mayıs Devrimine kadar Anayasaya ve insan haklarına aykırı icraat ve siyaseti desteklemekte devam etmiş olanlar, Temsilciler Meclisine üye seçilemezler.

2. İllerde seçim işlerinde

görevlendirilecek hâkimler:

Madde 19 — Bu kanunun yayımı tarihinden başlayarak en geç iki gün içinde, her il ve ilçede en yüksek dereceli hâkim sıfatıyla o ildeki seçim işlerini denetlemek, il temsilci seçme kuruluna başkanlık etmek ve başka temsilci seçme kurullarına katılacak delegelerin seçimleriyle ilgili uyumsuzlukları kesin karara bağlamakla görevli hâkimler Adalet Bakanlığınca tespit ve ilân olunur.

3. Delege ve temsilci seçimleri:

Madde 20 Delegeleri seçecek kurullar, bildirilen zaman ve yerde toplantıya katılan üyelerle toplanarak gizli oy ve açık tasnif usulüyle delege seçimini yaparlar. Oylamada teksir edilmiş listeler kullanılamaz. Toplantı ve seçim için nisap da aranmaz.

Oylama, başkanın tensip edeceği yere konulacak sandığa tasnif heyeti huzurunda yoklama listesindeki sıraya göre mahkeme mührü ile mühürlü oy pusulalarının atılması suretiyle yapılır.

Tasnif, oylama yerinde bulunanların huzuruyla yapılır.

Oylar sayılır. Fazlası, okunmayanı, mühürsüz kâğıda yazılanı ve teksir edilmiş olanı hesaba katılmaz.

Temsilci seçme kurulları, ilân edilen zamanda ve yerde toplantıya katılan üyelerle nisap aranmaksızın toplanarak gizli oyla temsilcileri ve aynı sayıdaki yedeklerini seçerler. Mevcudun yarısından fazlasının oyunu alanlar, seçilmiş sayılırlar. İlk oylamada, seçilme nisabının dolmaması sebebiyle yeter sayıda temsilci seçilemezse, doldurulamayan yerler için ikinci defa oylama yapılır. İkinci oylamada bütün yerler dolmazsa, üçüncü oylamada en fazla oy alanlar sıra ile seçilmiş sayılırlar.

Tasnifte, asil olarak seçilenlerden sonra gelenler, sıra ile yedek temsilci olurlar. Oy eşitliği halinde, ad çekmeye başvurulur.

İl temsilci seçme kurulu tasnif heyetleri, hâkimlerin başkanlığı altındaki toplantıya dâhil üyelere gizli oyla seçilecek 4 er kişiden teşekkül eder.

Seçim sonuçları, toplantının başkanı ve tasnif heyeti tarafından imzalanacak bir tutanakla Yüksek Seçim Kuruluna gönderilir *ve seçilenlere de keyfiyeti bildirir bir tutanak verilir.

Yüksek Seçim Kurulu, bu kanunun yayımını takip eden iki gün içinde bir başkan ve altı üyeden kurulu olmak üzere aşağıdaki tarzda seçilir;

Yargıtay Genel Kurulu, kendi üyeleri arasından gizli oyla altı kişi, Danıştay genel kurulu kendi üyeleri arasından gizli oyla beş kişi seçer.

Bunlar, gizli oy ve salt çoklukla aralarından bir başkan ve bir başkan vekili seçerler.

Yargıtay ve Danıştay üyeleri arasından kura ile ikişer üye yedek üyeliğe ayrılır.

Başkan ve başkanvekili kuraya girmezler.

4. Adaylık:

Madde 21 — Delege ve temsilci seçimlerinde, önceden adaylık koyma mecburiyeti yoktur. Seçime katılan herkes, kendisini veya başkalarını aday olarak gösterebilir. Adaylar, seçimin yapılacağı yerde, uygun şekilde ilân olunur.

Bir siyasi partiye kayıtlı olmak, adaylığa engel değildir. Ancak siyasî partiler, temsilci seçimlerine parti olarak katılamaz ve aday gösteremezler.

5. Delege seçimlerine itiraz:

Madde 22 — Delege seçimi ile ilgili itirazlar, 24 saat içinde temsilci seçme kurulu başkanına yapılır ve derhal kesin karara bağlanır. İtiraz, seçime katılanlar veya adaylar tarafından yapılabilir.

6. Temsilci seçimlerine itiraz:

Madde 23 — Temsilci seçme kurullarınca yapılan seçim işlemleriyle ilgili itirazlar, itiraz edilen muamelenin cereyan ettiği tarihten başlayarak 24 saat içinde seçime katılanlar veya adaylar tarafından Yüksek

Seçim Kuruluna veya bu kurula gönderilmek üzere makbuz karşılığında mahallin en büyük mülkiye amirliğine yazı ile yapılır. Seçilme yeterliği ile ilgili itirazlar, seçim sonuçlarının belli olduğu tarihten başlayarak on beş gün içinde Kurucu Meclis üyeleri tarafından da yapılabilir.

İtirazlar, Yüksek Seçim Kurulu tarafından en geç on gün içinde karara bağlanır.

7. İki yerden seçilme:

Madde 24 — Bir kimse iki ayrı seçme kurulu tarafından Temsilciler Meclisi üyeliğine seçildiği takdirde, üç gün içinde bunlardan birini tercih ederek keyfiyeti Yüksek Seçim Kuruluna bildirir. Yüksek Seçim Kurulu Başkanı, boşalan yer için yedek temsilcilerden en başta geleni çağırarak kendisine keyfiyeti bildiren bir tutanak verir.

8. Boşalan üyeliklere yedeklerin çağırılması:

Madde 25 — Temsilciler Meclisi üyeliğinde yemin merasimine kadar geçecek süre içerisinde Yüksek Seçim Kurulu tarafından tutanağın iptali, ölüm, istifa ve temsilcilik sıfatının düşmesi gibi sebeplerden biriyle boşalma olursa, Yüksek Seçim Kurulu Başkanı, boşalan yer için en başta gelen yedek üyeyi çağırarak kendisine Temsilciler Meclisi üyelik tutanağını verir.

Bundan sonraki boşalmalar için yeni üye çağrılmaz.

9. İzah name:

Madde 26 — Adalet Bakanlığınca, bu kanunun seçimlerle ilgili hükümlerini açıklayan bir izah name yayınlanır.

Bu izah nameyi hazırlamak ve vuku bulacak istizanları da cevaplandırmak üzere, Adalet Bakanlığında bir Merkez Kurulu teşkil olunur.

10. Seçim masrafları:

Madde 27 — Bu kanun gereğince seçimlere iştirak edenlerle, seçim işlerinde görevlendirilenlere bu faaliyetleri dolayısı ile Devletçe ödeme yapılmaz.

Ancak memurlardan görevlerini asli vazife mahalleri dışında ifa «edenlere 6245 sayılı kanuna göre harcırah verilir.

11. Vesikalar üzerinde suçlar:

Madde 28 — Delege seçme kütükleriyle temsilci seçme kütüklerine katılacakların kimliklerini ispata yarayan her hangi bir vesikayı veya ilgili yerlerden aldıkları belgeleri, oy haklarının kullanılmasına mâni olmak maksadıyla tahrif veya imha veya tahrif beden veya çalan veya saklayan kimse üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

12. Oy verme ile ilgili suçlar:

Madde 29 — Her kim delege seçme kurullarıyla temsilci seçme kurullarına katılmaya yetkili delegelere kendine veya başkasına oy verilmesi veya verilmemesi için menfaat ve sair kıymetler teklif veya vade- der veya verir veya yahut resmî, umumî vazifeler veya hususî hizmet ve menfaatler vahit veya temin ederse üç aydan iki yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Verilen veya vahit yahut temin edilen menfaatler kurullara katılıp seçme yetkisini haiz delegenin seyahat, yemek, içki ve nakil vasıtası masrafları veya hizmetlerinin mukabili olarak gösterilse dahi hüküm aynıdır.

Yukarıdaki fıkra yazılı para, menfaat, vahit veya taahhüdü teklif veya bunları kabul eden delege dahi birinci fıkra gösterilen ceza ile cezalandırılır.

Birinci fıkra yazılı fiilleri tehdit veya cebir ve şiddet kullanarak işleyenler altı aydan üç yıla kadar hapis ve (100) liradan (1 000) liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırdım

18. Kurul başkanına karşı suçlar:

Madde 30 — Hileli faaliyetlerle veya her hangi bir şekil ve surette cebir veya şiddet kullanarak bu kanunda yazılı delege seçme kurullarıyla temsilci seçme kurullarının toplanmalarına veya bu kurulların başkan- larının görevlerini ifasına mâni olanlar bir yıldan aşağı olmamak üzere hapis ve (50) aradan (500) liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

14. Tedbirlere riayetsizlik:

Madde 31 — Delege ve temsilci seçme işlerinin cereyanı sırasında delege seçme kurulları ile temsilci seçme kurullarının başkanı olan yargıçların seçim düzenini sağlamak maksadıyla aldıkları tedbirlere ihtara rağmen riayet etmeyen üç günden bir aya kadar hafif hapis ve (100) liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılır.

15. Delege olma yeterliğine dair suçlar:

Madde 32 — Delege veya temsilci seçme yeterliği bulunmadığı halde kendini veya bu yeterliği haiz olmayan bir başkasını hileli muamele ve hareketlerle yeterli imiş gibi göstererek belge alanlar veya kurullara katılanlar veya oy kullananlar, üç aydan' üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

16. Kötü niyetle şikâyet ve itiraz:

Madde 33 — Delege seçme ve temsilci seçme kurullarında oy vermenin yolunda cereyanını veya bu kurulların başkanı olan yargıçların vazifelerini selâmetle görmesini güçleştirmek gibi kötü niyetle şikâyet ve itirazda bulunanlar bir aya kadar hafif hapis veya (20) liradan (500) liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılır.

17. Görelini kötüye kullanma:

Madde 34 —1 Bu kanunla görevlendirilen kimseler vazifelerini her hangi bir şekilde savsakladıkları veya kötüye kullandıkları takdirde Türk Ceza Kanununun bu suçlara ait cezaları altıda bir artırılmak suretiyle hükmolunur.

Ceza Kanununun tatbikatında memur olan kimseler hakkında artırma yarı nispetinde yapılır ve ayrıca kamu hizmetlerinden yasaklılık cezasına hükmolunur.

18. Yargılama usulü ve zamanaşımı:

Madde 35 — Yukarıdaki maddelerde yazılı suçlar hakkında kovuşturma Meşhut Suçlar Kanununa göre yapılır.

Bu kanunda yazılı suçlardan doğan kamu dâvası seçimin bittiği tarihten başlayarak üç ay içinde açılmadığı takdirde kovuşturma yapılamaz. Ancak takibi karar veya izin alınmasına bağlı hallerde bu süre karar veya iznin alındığı tarihten itibaren başlar.

19. Kenar başlıklar:

Madde 36 — Bu kanunun maddeleri kenarındaki başlıklar, madde hükümlerinin özünü göstermek amacıyla konulmuş olup metne dâhil değildir.

20. Yürürlük:

Madde 37 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

21. Yürütme:

Madde 38 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

14/12/1960

**KURUCU MECLİS ÜYELERİNİN ÖZLÜK HAKLARI HAKKINDA
KANUN**

Kanun No: 159

Kabul Tarihi: 13/12/1960

Madde 1 — Kurucu Meclisin Millî Birlik Komitesine mensup subay üyeleri rütbe maaşlarını vesaire haklarını almakta devam ederler. Temsilciler Meclisine mensup üyelerine ise 7244 sayılı kanunun 1. maddesinde gösterilen en yüksek kadro maaşı kadar ödenek verilir.

Madde 2 — Kurucu meclis üyelerine, her ay Temsilciler Meclisi üyelerinin aylık ödeneklerinin yüzde atmışı nispetinde yolluk ödenir.

Madde 3 — Aylık ve yolluktan başka ayda Temsilciler Meclisi Başkanına (1000), başkan yardımcılara (300) ve başkanlık divanı kâtiplerine (150) lira tahsisat ödenir.

Madde 4 — Bakanlar kurulu üyelerine her ay bir ve ikinci maddelerde gösterilen istihkaklardan ayrı (1000) lira tahsisat ödenir.

Madde 5 — Yukarı maddelerde gösterilen istihkaklar aybaşlarında (Jay içinde meclise iltihak o ay tam sayılmak suretiyle) peşinen ve çek verilmek suretiyle tediye olunur. Ölüm halinde peşin ödenmiş miktarlardan istihkak kesp edilmeyen kısımlar geri alınmaz.

Madde 6 — Emeklilik hakkı tanınan bir vazifede iken Kurucu Meclis Üyesi olanlar aslı vazifelerinden izinli sayılırlar. Bunların üyelikleri geçirdikleri süreler terfi sürelerine sayılır. Bunlara 5434 sayılı kanunun aynı durumda iken milletvekili seçilenlere müteallik hükümleri tatbik olunur.

Madde 7 — Bu kanunun 1, 2 ve 3. maddeleri gereğince ödenecek aylık, tahsisat ve yolluklar 1960 yılı bütçesinin B.M. Meclisi kısmının 4.

maddesi gereğince ödenecek tahsisat ise Bakanlıklar bütçelerinin ilgili fasıllarındaki ödeneklerden tediye olunur.

Madde 8 — 756, 1238, 1613, 1757, 2507, 3050, 3135, 4387, 4603, 5142, 5857, 5881, 6027, 6167, 6478, 6479, 6480, 6481, 7204 sayılı kanunlarla 6245 sayılı kanunun 58. maddesi, 4178, 4805 ve 4988 sayılı kanunların Millet Vekilleri ve Başkanlık Divanı üyeleri ve idare âmirleri ile ilgili hükümleri, Bakanlar Kurulunun 30/5/1960 günü yürürlüğe giren 5/2 sayılı kararının Bakanlarla ilgili hükmü ve bu kanuna aykırı bilcümle hükümler yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 9 — Bu kanun 31 Aralık 1960 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 10 — Bu kanun Kurucu Meclis ve Bakanlar Kurulu tarafından yürütülür. 14/12/1960

DEVLET PERSONEL DAİRESİ KURULMASI HAKKINDA KANUN

Kanun No: 160

Kabul tarihi: 18/12/1960

Kuruluş

Madde 1 — Bu kanunun şümulüne dâhil kuramların personel rejimini memleketin iktisadi, malî ve sosyal şartlarına ve hukuki esaslara uygun bir şekilde düzenlemek, bu düzeni değişen şartlara göre ayarlamak ve idame ettirmek maksadıyla Başbakanlığa bağlı bir Devlet. Personel Dairesi kurulmuştur.

Bu daire bir başkan ve beş üyeden müteşekkil bir Devlet Personel Heyeti ile bir Genel Sekreter ve buna bağlı lüzumu kadar teknik şube ve bürolardan terekkep eder.

Genel Sekreter aynı zamanda Personel Heyetinin tabîi üyesi ve raportörüdür.

Başkanlık görevi, heyet başkanının izin, hastalık, muvakkat vazife gibi geçici ayrılımlarında kendi tarafından tayin edilecek, başkanlık makamının ihlâli veya başkanın bu tayini yapamayacak durumda bulunması gibi hallerde Başbakanlıkça tensip edilecek üye tarafından ifa olu-

Heyet üyelerinin nitelikleri ve tayin usulleri

Madde 2 — Devlet Personel Heyetinin başkanlığına, üyeliklerine ve Genel Sekreterliğe tayin edileceklerin, bu kanunun şümulüne tadil daire ve müesseselerde en az on yıl hizmet etmiş, yüksek tahsilli, bilgi ve tecrübeleri ile mütemyiz kimselerden olması şarttır.

Bunlardan:

- a) Başkan ve Genel Sekreter resen,
- b) Bir üye Maliye Bakanlığınca gösterilecek iki namzet arasından,
- c) Bir üye Millî Savunma Bakanlığınca gösterilecek iki aday arasın- dan,
- d) Bir üye Millî Eğitim Bakanlığınca gösterilecek iki aday arasından,
- e) Bir üye Yüksek Murakabe Heyetince gösterilecek iki aday arasından,
- f) Bir üye her Bakanlığın merkez teşkilâtında çalışan memurlarca seçilecek ikişer mümessilden müteşekkil kurul tarafından gösterilecek iki memur aday arasından,

Bakanlar Kurulunca tayin edilir.

Devlet Personel Heyetinin çalışma şekli

Madde 3 — Devlet Personel Heyeti, Başkan ve Genel Sekreterden başka en az üç üyenin huzuru ile toplanır. Genel Sekreterin gaybubeti halinde toplantıda en az dört üyenin bulunması şarttır. Kararlar eşitlik halinde başkanın bulunduğu tarafın oyuna itibar olunmak üzere, mevcudun ekseriyeti ile ittihaz edilir.

Heyet, lüzum gördüğü takdirde, toplantılarına, ilgili kurumlardan veya hariçten, mütehassıs eleman dâvet edebilir. Bütçe ile ilgili mevzuların müzakeresine Maliye Bakanlığınca tayin edilecek bir mümessilin katılması şarttır. Bu mütehassıs elemanlar ve mümessil oylamaya katılmazlar.

Kanunun şümulü

Madde 4 — Personeli (Subay ve astsubaylar hariç) ile ilgili olarak bu kanunun şümulüne dâhil daire ve müesseseler aşağıdadır:

a) Genel ve katma bütçeli daireler, il özel idareleri ve belediyeler, bunlara bağlı müesseseler,

b) Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan İktisadî müesseselerle, sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait bankalar,

c) Hususî kanunlarla veya hususî kanunların verdiği yetkiye dayanarak kurulan banka ve teşekküller, (5590 sayılı kanuna tâbi odalar ve borsalarla meslekî teşekküller hariç)

d) Yukarıdaki bentlerde yazılı idare, teşekkül ve bankalar tarafından sermayelerinin yarısından fazlasına iştirak suretiyle kurulan teşekküllerle bunların aynı nispette iştiraki ile vücut bulan müesseseler,

Yukarıda yazılı idare, teşekkül, banka ve müesseseler bu kanunda «Kurum» tabiri ile ifade edilmiştir.

Devlet Personel Dairesinin vazifeleri

Madde 5 — Devlet Personel Dairesinin vazifeleri şunlardır:

a) Önceden tayin edeceği, esas ve ölçülere göre, memuriyet ve hizmetlerin gruplandırılması suretiyle kuramların aynı mahiyet ve vuslattaki işleri için müsavi ve muadil ücret prensibini tahakkuk ettirmek,

b) Memur, hizmetli ve kadro unvanlarını standart hale getirmek,

c) Kuramlara personel alınmasına ve*personelin terfii için lüzumlu ehliyet şartının belirtilmesine müteallik umumî esasları tespit etmek,

d) Çalışma metotlarının rasyonel bir hale getirilmesi için tatbiki gereken usul ve esasları tayin etmek,

e) Memleketin İktisadî, sosyal ve malî durumunu takip ederek maaş ve ücretlerde ve diğer özlük haklarda yapılması icap eden tadilleri hazırlamak,

f) Kuramların memur ve hizmetli kadrolarının hizmet icaplarına uygun bir seviyede tutulması için gerekli revizyonları yapmak; ihtiyaçtan fazla olduğu tespit edilecek kadrolardaki memur ve hizmetlilerin münhallere yerleştirilme usul ve esaslarını ve katı tayinlerine kadar muvakkaten istihdam tarzlarını tespit etmek; dairelerince açıkta bırakılacak personelle ilgili muameleleri düzenlemek,

g) İç ve dış seyahat yevmiyeleriyle, sürekli görevle yabancı memleketlerde bulunan memurların maaşlarına tatbik edilecek ödeme misillerini tespit etmek,

h) Umumi personel kayıtları tutmak ve amme personelini ilgilendiren hususlarda doküman ve istatistik bilgileri toplamak,

i) Bu maddede yazılı hususlarla ve personel rejimi ile alakalı bilumum kanun tasarılarını, tüzük ve yönetmelikleri hazırlamak,

j) Memur ve hizmetlilerin vecibe ve mükellefiyetlerini tespit etmek, inzibati cezaya muhatap olacak hareketleri tayin etmek, inzibati ceza sisteminin bütün kuramlarda aynı tarzda tatbikim sağlamak,

k) Personelin yetiştirilmeleri, ileriki kadrolara hazırlanmaları için uygun usul ve vasıtaları tespit etmek,

l) Personelin mükâfatlandırılması ile ilgili hususları incelemek,

m) Bilâhare belirecek ihtiyaçlara göre, Başbakanlıkça resen veya bizzat kendisinin teklifi üzerine (Kadrolarını ve masraflarını artırıcı mahiyette olmamak kaydıyla) verilecek sair işleri görmek.

Devlet Personel Dairesinin çalışma usulü

Madde 6 — Devlet Personel Dairesine intikal eden veya bu dairece resen ele alınan mevzular, gerekli etüt ve inceleme yaptırıldıktan sonra Genel Sekreter tarafından Devlet Personel Heyetine tevdi edilir.

Heyetin 5 inci maddede yazılı mevzulara dair kararları istişare mahiyette olup Bakanlar Kurulunun tasdiki ile tekemmül eder.

Devlet Personel Dairesinin çalışma usul ve esasları yönetmelikle tespit olunur.

Özlük işleri müdürleri ile münasebetler

Madde 7 — Kuramların özlük işleri müdürleri veya bu görevi ifa eden personeli, 5nci madde ile ilgili olarak nazara alınmasında fayda gördükleri hususları ve daire kararlarının tatbik şekli ile ilgili müşahedelerini her üç ayda bir Devlet Personel Dairesine yazı ile bildirirler.

Kadrolar ve diğer hükümler

Madde 8 — İlişik (1) sayılı cetvelde yazılı kadrolar 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Başbakanlık kısmına eklenmiştir. Bu cetvele dâhil Devlet Personel Heyeti Başkan ve üyeleri ile Genel Sekreterin tayinlerinde 3656 sayılı kanunun 6ncı maddesi hükümleri uygulanır.

Madde 9 — Devlet Personel Heyeti Başkan ve üyeleriyle Genel Sekreterine aylıklarıyla birlikte (800) lira ödenek verilir.

Bu ödenegün ödenmesinde 5017 sayılı kanun hükümleri tatbik olunur.

Geçici madde 1 — 1960 yılı Bütçe Kanununa bağlı (D) işaretli cetvelin Başbakanlık kısmına, ilişik (2) sayılı cetvelde yazılı kadrolar eklenmiştir.

Geçici madde 2 — Bu teşkilâtın icap ettirdiği masraflar 1960 yılı Başbakanlık bütçesinin ilgili tertiplerinden ödenir. Bu tertiplerdeki tahsisatın kifayet etmemesi veya masrafla ilgili bir tertip bulunmaması halinde, bütçenin tasarrufu mümkün tertiplerinden mevcut veya yemden açılacak tertiplere aktarmalar yapılmaya Maliye Baam mezundur.

Madde 10 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 11 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

15/12/1960

(1) SAYILI CETVEL

Devlet Personel Dairesi

Devlet Personel Heyeti

D. Memuriyetin unvan		Adet tutarı	Maaş
1	Heyet Başkanı	1	2 000
2	Genel Sekreter	1	1750
2	Heyet Üyesi	5	1750
	Daireler		
3 (	*) Uzmanlık yeri)	4	1500
4	(Uzmanlık yeri)	10	1250
6		4	950
7		2	800
8		2	700
9		2	600

(*) Unvanlar, ifa edilecek vazifeye göre Heyetçe tespit edilir.

(2) SAYILI CETVEL

Devlet Personel Dairesi

D.	Hizmetin nev'i	Adet	Ücret
1 (*)		2	1250
6 »		9	600
9 »		9	400
11 »		2	300

(*) Hizmet neveleri, ifa edilecek işe göre Heyetçe tespit edilir.

Bir amme makamı tarafından yapılan mukavelelere konulacak çalışma şartlarına müteallik 94 sayılı Sözleşmenin tasdikine ve bu Sözleşmeye katılmamıza dair Kanun

Kanun No: 161

Kabul tarihi: 14/12/1960

Madde 1 — Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının 8 Haziran 1949 da Cenevre'deki Genel konferansında kabul edilmiş olan, bir amme makamı tarafından yapılan mukavelelere konulacak çalışma şartlarına müteallik 94 sayılı Sözleşme tasdik edilmiş ve bu Sözleşmeye katılmak üzere Hükümete yetki verilmiştir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

17/12/1960

Cebrî çalıştırmanın ilgası baklandaki 105 sayılı Sözleşmenin tasdikine ve bu Sözleşmeye katılmamıza dair Kanun

Kanun No: 162

Kabul tarihi: 14/12/1960

Madde 1 — Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının 5 Haziran 1957 de Cenevre'deki Genel Konferansında kabul edilmiş olan, Cebrî Çalıştırma-

um İlğasına dair 105 sayılı Sözleşme tasdik edilmiş ve bu Sözleşmeye katılmak üzere Hükümete yetki verilmiştir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

17/12/1960

Birleşik Krallık ile Türkiye Cumhuriyeti arasında sosyal sigorta mevzuunda akdedilen Sözleşmenin tasdiki hakkında kanım

Kanım No: 163

Kabul tarihi: 14/12/1960

Madde 1 — Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Büyük Britanya ve Şimalî - İrlanda Birleşik Krallığı Hükümeti arasında 9/9/1959 tarihinde Ankara'da imzalanan (Birleşik Krallık ile Türkiye Cumhuriyeti arasında sosyal sigorta mevzuunda akdedilen Sözleşme) tasdik edilmiştir.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

17/12/1960

Yassıada'da ve Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosunda çalışanlara, yevmiye ve münzam ücret ödenmesi hakkında Kanun

Kanun. No: 164

Kabul tarihi: 15/12/1980

Madde 1 — Yassıada'da görevli subay ve astsubaylarla Millî Savunma Bakanlığına mensup sivil personele ve Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosunda çalışanlara 6245 sayılı kanun gereğince geçici görev yevmiyesi ödenir.

Bu yevmiyeler yukarıda sözü edilen personelin ikamet merkezlerinin bulunduğu belediye hudutları dışında görevli olup olmadıklarına bakılmadan ve 3 aydan fazla devam etse dahi tam olarak tediye olunur.

Madde 2 — Yassıada'da emniyet ve nezaret altına alınanların muha-

fazaları için görevli bulunan kıta çavuşlarına 25, onbaşılara 10 ve erata da 5 lira her ay aylıklarına ilâveten munzam bir tediye de bulunulur.

Geçici madde — Bu kanunun 1 ve 2nci maddeleri gereğince ödenecek istihkaklar, Millî Savunma Bakanlığı 1960 bütçesinin ilgili tertiplerindeki ödeneklerden tediye olunur. Bu tertiplerde ödenek kalmaması halinde Maliye Bakanı Millî Savunma Bakanlığı bütçesinin ödenek bulunan diğer tertiplerinden ilgili tertiplere aktarma yapmağa yetkilidir.

Madde 3 — Bu kanun 1 Haziran 1960 tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanun hükümlerini Millî Savunma ve Maliye Bakanları yürütür.

17/12/1960

**Milletlerarası nakliyat işlerinde çalışan işçilerin sosyal güvenliğine
mütedair Avrupa Sözleşmesinin tasdiki halikında Kanun**

Kanun No: 165

Kabul tarihi: 15/12/1960

Madde 1 — 3-9 Temmuz 1956 tarihleri arasında Cenevre’de toplanan hükümetler arası Konferansta kabul edilip Hükümetimiz adına, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının azası sıfatıyla 30 Ekim 1955 tarihinde imzalanan, «Milletlerarası nakliyat işlerinde çalışan işçilerin sosyal güvenliğine mütedair Avrupa Sözleşmesi» tasdik edilmiştir.

Madde 2 — Bu kanunla tasdik edilmiş bulunan Sözleşmede yazılı Milletlerarası nakliyat işlerinde, çalışan işçilerden 4772, 5502 ve 6900 sayılı kanunlara tâbi bulunmayanlara ait sosyal güvenlik masrafları, bilâhare ilgililerin mensup oldukları teşekkül, müessese veya işyerlerinin işverenlerinden, Çalışma Bakanlığınca tespit edilecek esaslar dahilinde tahsil edilmek üzere İşçi Sigortaları Kurumunca karşılanır.

Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

17/12/1960

**6096 sayılı kanunun 6778 sayılı kanunla muaddel 1 inci maddesinin
değiştirilmesi hakkında Kanun**

Kanun No: 166

Kabul tarihi: 15/12/1960

Madde 1 — 6096 sayılı kanunun 6778 sayılı kanunla muaddel 1 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Madde 1 — Askerî Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığına bağlı ve Sandığa intisapları 8 seneyi doldurmuş olan işçilere mesken yaptırmak üzere, Sandık ihtiyat sermayesinin % 90 mı geçmemek kaydı ile İdare Meclisinin her sene için tespit edeceği miktar döner sermaye olarak kullanılır.

Bir işçiye verilecek kredi miktarı arsa bedeli dâhil (15 000) liradan fazla olamaz.

Geçici madde — Bu kanunun yayımı tarihine kadar (10 000) lira kredi ile inşaaata başlayanlardan ikraz edilen miktarın kifayetsizliği sebebiyle inşaatını bitiremeyen veya harice borçlanmak suretiyle ikmal edenlere mühendis istasyon raporuna istinat etmek şartıyla bu hükümler dairesinde ikraz ata devam olunur.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanun hükümlerini Millî Savunma ve Maliye Bakanları yürütür.

17/12/1960

Yeraltı suları hakkında da Kanun

Kanun No: 167

Kabul tarihi: 16/12/1860

Yeraltı sularının mülkiyeti

Madde 1 — Yeraltı suları umumi sular meyanında olup Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bu suların her türlü araştırılması, kullanılması ve tescili bu kanun hükümlerine tabidir.

Terimler

Madde 2 — Bu kanunda yeraltı suyu ile ilgili olarak kullanılan terimler aşağıdaki manaları ifade eder:

Yeraltı suyu:

Yeraltındaki durgun veya hareket halinde olan bütün sulardır.

Yeraltı suyu deposu:

Bünyesinde yeraltı suyu bulunan tabakalardır ki, bu tabakaların her hangi bir noktasından su çekildiğinde, bütün su kütlelerine tesir edilmiş olur.

Kimse:

Resmî, yarı resmî veya hususi hüviyeti haiz hakikî ve hükmi şahıslar.

Komşu:

Bitişik arazi sahibi veya aynı bölgede bulunan ve halin icaplarına göre bitişik arazi sahibi gibi aynı yeraltı suyu imkânlarından faydalanması lâzım gelen kimse.

Müracaat sahibi:

Arama, kullanma veya ıslah ve tadil belgesi isteyen kimse.

Belge sahibi:

Arama, kullanma veya ıslah ve tadil belgesi almış olan kimse.

Faydalı kullanıcı:

Yeraltı suyunun içmede, temizlikte, belediye hizmetlerinde, hayvan sulamada, zirai sulamada, maden ve sanayide, sportif vesaire tesislerde kullanılması.

Faydalı ihtiyaç:

Yeraltı suyunu kullanacak kimsenin faydalı kullanışları için muhtaç olduğu su miktarı.

Emniyetli verim haddi:

Yeraltı suyu deposu verimine zarar vermeden devamlı olarak alınabilecek su miktarı.

Araştırma kuyusu:

Yeraltı suyu hakkında bilgi edinmek üzere açılan kuyular.

İşletme kuyusu:

istifadeye arz olunan kuyular.

Yeraltı suyu işletme sahalarının tespit ve ilân

Madde 3 — Sınırları ve karakteristikleri tayin edildikçe yeraltı suyu sahaları, Bayındırlık Bakanlığının teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararıyla «Yeraltı suyu işletme sahaları» kabul ve ilân edilir.

İlân edilmiş yeraltı suyu işletme sahaları içinde kuyu açılması

Madde 4 — Yeraltı suyu işletme sahaları içinde 8 inci madde hükmüne göre belge alınarak açılması gereken kuyuların adedi, yerleri, derinlikleri ve diğer vasıflarıyla çekilecek su miktarı Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü tarafından tayin ve tespit edilir.

Yeraltı suyu işletme sahalarında 8 inci madde şümulüne giren her türlü yeraltı suyu tesisleri, Bayındırlık Bakanlığınca tanzim edilecek teknik talimatname hükümlerine göre meydana getirilir.

Kuyu açan kimse, bulunan suyun ancak kendi faydalı ihtiyaçlarına yetecek miktarını kullanmaya yetkilidir.'

Faydalı ihtiyaç miktarı, tahsis edilecek maksada göre ilgili bakanlıkların mütalâası alınmak suretiyle, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü tarafından tayin ve tespit edilir.

İlân edilmiş yeraltı suyu işletme sahaları dışında

yeraltı suyu aranması ve kullanılması

Madde 5 — İlân edilmiş yeraltı suyu işletme sahaları dışında her arazi sahibi; arazisinde yeraltı suyu aramak, suyu bulduktan sonra, bunun kendi faydalı ihtiyaçlarına yetecek miktarını kullanmak hakkına maliktir.

Ancak bu işler-8 inci maddenin şümulüne girdiği takdirde belge alınması mecburidir.

Faydalı ihtiyaç miktarı dördüncü madde hükümlerine göre tayin olunur.

Komşu hakkı

Madde 6 — Arazisinde faydalı ihtiyaçları için yeter miktarda su bulunmayan veya bu suyu elde etmesi fahiş masrafi icap ettiren bir kimsenin, komşu arazideki yeraltı suyundan istifade şartları 20nci maddede sözü geçen tüzükte belirtilir.

Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğünün yetkileri

Madde 7 — Yeraltı suyu etüt ve araştırmaları için Devlet Su İşleri, herhangi bir yerde kuyular açmak veya açtırmak hakkına maliktir. Bu kuyular için istimlâk yapılmaz.

Araştırma kuyularından işletme kuyusu haline ifrağ edilenlerle, doğrudan doğruya işletme kuyusu olarak açılan kuyular için, kuyu yeri ile geliş gidişe lüzumlu arazi Devlet Su İşleri Umura. Müdürlüğü tarafından istimlâk olunur. İstimlâk bedeli, kuyunun maliyet hesabına ithal edilir. İşletme kuyularının intifa hakkı Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü tarafından hakiki veya hükmi şahıslara devredilebilir veya kiralanabilir. Devir veya kira bedeli Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü tarafından takdir olunur.

Kuyunun intifa hakkının devrinde veya kiralanmasında arazi sahibine tercih hakkı tanınır.

Belge alınması ve' bilgi verilmesi mecburiyeti

Madde 8 — Aşağıdaki (a) ve (b) fıkralarında beyan edilen kazıların yapılması veya kuyuların açılması için Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğünden belge alınması mecburidir:

a) Su temini maksadıyla, kesitleri ne olursa olsun, tabii zemin üstünden. itibaren derinliği, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü tarafından tespit ve Bakanlar Kurulunun tasvibinden sonra ilân olunan haddi aşan her türlü çukur, sondaj ve kuyular (El ile açılan kuyular hariç),

b) Su temini maksadıyla, boyaları ve kesitleri ne olursa, ufkî veya meyilli her türlü galeriler ve tüneller.

Bu kazıların yapılması ve kuyuların açılması su temini maksadını gütmemesi halinde, bunlar hakkında belge aranmamakla beraber, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğünün talebi üzerine bilgi verilmesi mecburidir.

Arama belgesi

Madde 9 — Yeraltı suyu aranmasında belge almayı icap ettiren işler için, bir sene süreli arama belgesi verilir. Bu süre içinde, arama bitirilemezse; belge sahibinin, sürenin son ayı içinde müracaat etmesi şartıyla belge bir sene için temdit edilir. Bu süre zarfında da arama bitirilemezse; belge hükümsüz sayılır ve iş sahibi yeniden belge alır.

Kullanma belgesi

Madde 10 — Arama belgesine dayanarak arazisinde yeraltı suyu bulunduran kimse, bu suyu kullanabilir. Ancak, bir ay içinde Devlet Su İşleri D Umum Müdürlüğüne müracaat ederek kullanma belgesi alır.

Islah ve tadil belgesi

Madde 11 — Kullanma belgesini haiz bir kimse arazisindeki kuyuların veya yeraltı suyu membalarını verimini artırmak veya başka bir n maksadı sağlamak gibi mülâhazalarla bunlar üzerinde kendiliğinden her* h hangi bir müdahalede bulunamaz veya kuyuların kullanma şeklini değiştiremez. Ancak, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğünden «ıslah ve tadil fe belgesi» almak suretiyle, böyle bir ameliyeye girişebilir.

Belgelerin ücret, resim ve harçtan muafiyeti

Madde 12 — Dokuzuncu, onuncu ve on birinci maddelerde sözü geçen fa belgeler hiçbir ücrete, damga resmine, harca ve sair rüsumu tabi değildir.

Belge için müracaat

Madde 13 — Arama, kullanma veya ıslah ve tadil belgesi almak iste-

\yen kimse, doğrudan doğruya, bulunduğu yerdeki Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü teşkilâtına, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü teşkilâtı yoksa en yakın mülkiye âmiri vasıtasıyla, Devlet Su İşleri teşkilâtına müracaatla belge talebinde bulunur.

Müracaat sahibine, bir ay zarfında, belge verilmek veya reddedilmek ^suretiyle cevap verilir.

Aynı zamanda yapılan müracaatlarda su taleplerinin emniyetli

verim haddine yaklaşması

Madde 14 — Su taleplerinin yeraltı suyu deposunun emniyetli verim hailine yaklaşması halinde, belge için yapılmış bir müracaattan sonra, bir hafta zarfında, aynı yeraltı su deposundan istifade etmek üzere, yapılarak başka müracaatlar, ilgili Bakanlıkların temsilcilerinden müteşekkil bir heyet marifetiyle incelenerek taliplerden hangilerine kullanma belgesi yenileceği karara bağlanır.

Tescil

Madde 15 — Bu kanun hükümlerine göre verilen bütün belgeler, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü tarafından bir sicile kaydedilir.

Şartların teshili ve kontrolü

Madde 16 — Arama, kullanma, ıslah ve tadil ameliyelerinin şartları ve kuyuların açılmasında fen elemanlarına tanınacak hak ve salâhiyetlerle mesuliyetleri ve bu hususların kontrolü 20nci maddede sözü geçen tüzükte belirtilir.

Proje ve fennî mesuliyet

Madde 17 — Bu kanun hükümlerine göre yeniden yapılacak veya tadil ve ıslah edilecek her türlü yeraltı suyu tesislerinin etüt, proje ve aplikasyonları, yetkili elemanlarca yapılan tasdikli bir proje ve mesuliyyete istinat eder.

Satış alüvyonları içerisinde açılan ve derinliği 8 inci madde gereğince ilân edilen haddi aşmayan kuyular bu hüküm dışındadır.

Cem hükümleri

Madde 18 — Bu kanundaki vecibeleri yerine getirmeyenler bu hareketlerinden dolayı, diğer kanunlara göre, daha ağır bir ceza ile cezalandırılmadıkları takdirde, bu madde hükmüne göre cezalandırılırlar,

a) Belge almadan sekizinci maddedeki işleri yapanlar ile kasten yanlış bilgi verenler 500 liradan 3 000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Ceza alınmakla beraber, kuyunun açılıp işletilmesinde Devlet Şu İşleri Umum Müdürlüğüne bir mahzur görülmezse, sahibine gerekli belge verilir. Aksi halde, kuyu kapatılır ve masrafı kuyuyu açtırandan alınır. Tekerrürü halinde, ceza iki misli olur ve o kimseye belge verilmez, kuyu kapatılır ve masrafı kuyuyu açtırandan alınır.

b) Onuncu ve on birinci madde hükümlerine aykırı hareket edenlerle arama, kullanma, ıslah ve tadil faaliyetleri sırasında konulan şartlara riayet etmeyenler, müracaat formlarında istenen bilgileri vermeyenler, sekizinci maddenin son fıkrasındaki mecburiyete riayet etmeyenler 500 liradan 1 500 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Tekerrürü halinde, cezalar iki misli olur, belge verilmez veya verilmiş ise geri alınır. Kuyu kapatılır ve masrafı kuyuyu açtırandan alınır.

c) Bu kanunla ilgili dâvalara sulh mahkemelerinde bakılır.

İstisnalar

Madde 19 — 6309 sayılı kanun hükümleri gereğince maden telâkki edilen sularla, 927,4268 ve 6977 sayılı kanunların hükümlerine tabi bulunan içmeye ve yıkanmaya mahsus şifalı maden suları, bu kanun hükümlerine istisna edilmiştir. Ancak, sekizinci maddenin son fıkrası hükmü mahfuzdur.

önce açılmış kuyular

Geçici madde — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce açılmış olup da, zirai sulama ile maden işletmelerinde ve sanayide kullanılan ve 8 inci maddenin şumulüne giren yeraltı suyu kuyuları için, bunların sahipleri, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, 2 sene içinde kuyunun bulunduğu yerin bağlı bulunduğu Devlet Su İşleri teşkilâtına müracaat ederek, hususi formları doldurup vermekle mükelleftir. Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü; bu formları inceleyerek kuyuların kullanma şartlarını tayin ve sahiplerine, müracaat tarihinden itibaren 1 ay içinde kullanma belgesi verir.

İşbu geçici madde gereğince müddeti içinde belge almayanlar 500 liradan 1 500 liraya kadar para cezası ile cezalandırılır.

Tüzük hazırlanması

Madde 20 — Bu kanunun tatbikatı ile ilgili hususlar için Bayındırlık, Tarım, Sanayi, İmar ve İskân Bakanlıklarınca müştereken bir tüzük hazırlanır.

Madde 21 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 22 — Bu kanunun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

20/12/1960

Yabancı memleketlerde Türk asıllı ve yabancı uyruklu öğretmenlere sosyal yardım yapılması hakkında Kanun

Kanun No: 168

Kabul tarihi: 16/12/1960

Madde 1 — Yabancı memleketlerde Türk kültürüne hizmet eden Türk asıllı ve yabancı uyruklu öğretmenlerin görevinden ayrılışları halinde

kendilerine veya vefatlarında dul ve yetimlerine bu kanun hükümlerine göre sosyal yardım yapılır.

Madde 2 — Yapılacak sosyal yardımın esas ve nispetleriyle tahakkuk ve ödemeye ait hususlar; ilgililerin hizmet yılları, emsallerine verilen emekli aylığı, mahallî geçim endeksleri dikkate alınarak Dışişleri, Maliye, Millî Eğitim Bakanlıkları ile Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı tarafından müştereken tespit olunur.

Madde 3 — Bu kanunda yazılı sosyal yardımdan faydalanabilmek için;

- a) İlgilinin cemaatten veya tâbiyetinde bulunduğu hükümetten yeteri kadar yardımı veya emekli aylığı almamış olması,
- b) Türk kültürüne ve devrimler ine aykırı harekette bulunmaması,
- c) Dışişleri Bakanlığınca takdir olunacak mücbir sebepler dışında, başka bir memlekette yerleşmek maksadıyla bulunduğu memleketten ayrılmaması şarttır.

Madde 4 — Sosyal yardımdan faydalanacak öğretmenlerin yabancı memleketlerde Türk kültürüne hizmetleri, devrimlere sadakatleri ve başarı durumları Dışişleri Bakanlığınca tespit edilir ve bunların sicilleri Millî Eğitim Bakanlığınca tutulur.

Madde 5 — Bu kanun hükümleri gereğince yapılacak sosyal yardımlar Dışişleri Bakanlığı bütçesinde açılacak özel bir fasıldan ödenir.

Geçici Madde — Tespit edilecek esaslara göre belgelendirmek şartıyla bu kanunun neşrinden önce geçmiş hizmetler de dikkate alınır. Bu kanunun yayımından önce görevlerinden ayrılmış olanlardan yardıma hak kazanmış bulunanlarla, bunlardan vefat etmiş olanların dul ve yetimlerine de bu kanunun esasları dairesinde sosyal yardım yapılır.

Madde 6 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7 — Bu kanunu Dışişleri, Maliye ve Millî Eğitim Bakanları yürütür.

20/12/1960

1 sayılı Kamuna ek Kanun

Kanun No: 169

Kabul tarihi: 22/12/1960

Madde 1 — Yüksek Soruşturma Kurulu bu kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ancak aşağıda yazılı suçlardan dolayı Yüksek Adalet

livanı nezdinde son tahkikatın açılması gerekip gerekmediğine karar verilebilir:

a) Düşük Reisicumhurun 491 sayılı kanunun 41 inci maddesinin 1 inci cümlesine müsteniden ittihaaz olunan Millî Birlik Komitesinin 7/7/1960 tarih ve 2 sayılı kararında zikredilen maddelere temas eden suçları;

b) Düşük Başvekilin, vekillerin ve mebusların vazifelerinden doğan açları;

c) Düşük Reisicumhur ile Başvekil ve vekillerin yukarıda zikrolunan fillerine iştirak edenlerin suçları;

Yüksek Soruşturma Kurulunca haklarında soruşturma yapılmakta dan ve henüz son tahkikat açılmasına karar verilmemiş bulunanlardan yukarı ki fıkralar şümülû dışında kalanlara ait tahkikat evrakı umumi lükümler dairesinde muamele yapılmak üzere ilgili mercilere tevdi olunur.

Bunlar hakkında Yüksek Soruşturma Kurulunca ittihaaz olunan tedbir ve kararlar ilgili mercilerce hilâfına bir karar verilinceye kadar muğberdir.

147 sayılı kanun hükümleri mahfuzdur.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi yürütür.

24/12/1960

2 ve 3 sayılı kanunlar gereğince mal beyanına davet olunanlardan meşru surette edindiklerini ispat edemedikleri malların müsaderesi hakkında

Kanun

Kanun No: 170

Kabul tarihi: 22/12/1960

Madde 1 — 1 sayılı kanunun 23 üncü maddesinin 2nci fıkrası ile Tüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne ait 3 sayılı kanunun 9 uncu maddesi gereğince mal beyanına davet edilen eski iktidar mensupları ile yakınlarından haklarında ceza takibatı yapılmayanlara veya muhkemlerinin menine karar verilenlere veya haklarındaki dâva düşenlere ait beyanname üzerinde yapılan inceleme ve soruşturma neticesinde:

A) Haksız olarak mal iktisap edildiğine yahut bu suretle iktisap edilen malların kaçırıldığına veya gizlendiğine;

B) Hakikate aykırı olarak beyanda bulunulduğuna;

C) Sahte belgeler ibraz edildiğine;

Beyanname talebeden mercilerce kanaat getirildiği takdirde bu halastaki soruşturma evrakı ilgili Cumhuriyet Savcılığına tevdi olunur.

Cumhuriyet Savcısı umumi hükümler dairesinde salahiyetli Ağır.' Ceza Mahkemesi nezdinde hukuku amme dâvası açmaya mecburdur.

Bu dâvalar acele işlerden sayılır.

Madde 2 — Mahkeme duruşma sonunda:

A) Haklı olarak iktisap edildiği ispat edilemeyen menkul ve gayrimenkul mallar ile sair hak ve alacakların müsadereye karar verir.

B) Beyannamenin hakikate aykırı olarak verilmesi halinde suçlu hakkında altı aydan iki seneye kadar hapis cezasına hükmeder

C) Beyannameye derç edilen malûmatı teyit için verilen belgelerim sahteliğinin sübutu halinde Türk Ceza Kanununun hükümlerini tatbiki eder.

Ç) Haklı olarak iktisap edildiği sabit olmayan malları müsadereye kurtarmak maksadıyla bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra gizlediği veya kaçırdığı usulen sabit olanlar hakkında bundan dolayı da ayrıca bir sereden beş seneye kadar ağır hapis cezasına hükmeder.

Sanığın görülmekte olan dâva ile ilgili bir suç işlediği duruşma sırasında meydana çıkarsa bu suç asıl dâva ile birleştirilerek rüyet olunur.

Madde 3 — Mal ve hakları müsadere edilenlerin üçüncü şahıslara! olan borçlarından Hazine mesul olmaz.

Ancak, 27 Mayıs 1960 tarihinden evvel yapılmış sözleşmeler ile alacaklı durumda olan bankalar ve mezkûr tarihten evvele ait ilâm veya bu mahiyetteki belgelere dayanarak hak iddia eden alacaklılar, borçluların müsadere dışında kalmış mal ve haklarının alacaklarını karşılamadığını ispat ettikleri takdirde ve müsadere edilmiş mal ve hakların müsadere tarihindeki değeri ile sınırlı olmak üzere alacaklarının Hazine tarafından ödenmesini talep edebilirler.

Madde 4 — Üçüncü şahısların Hazineye karşı bu kanunda* doğan dâva hakları müsadere kararının kesinleşmesine ittila tarafından itibaren bir sene ve her halde kararın kesinleşmesinden itibaren beş sene geçmesiyle düşer.

Madde 5 — Haklarında Yüksek Adalet Divanında herhangi bir fiilden dolayı son tahkikatın açılmasına karar verilenler servetlerin; meşru yollardan edindiklerini ispat edemedikleri takdirde Divanca bu servetlerin gayrimeşru kısmının müsadereye karar verilir.

Bunlar hakkında da bu kanunun 3 ve 4 üncü maddeleri lükümler i uygulanır.

Geçici madde — Bu kanuna göre mahkemeye intikal eden işlerde daha evvel ilgili merciler tarafından alınmış olan tedbir ve kararlar mahkemece hilâfına karar verilinceye kadar devam eder.

Madde 6 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7 — Bu kanunun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

27/12/1)60